REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul III (75), Nr. 2, APRILIE—IUNIE, 1993

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
S I B I U

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

Pag.

PASTORALE ARHIEREŞTI

† ANTONIE, Arhiepiscop al Sibiului şi mitropolit al Ardealului, Crişanei şi Maramureşului, Pastorală la Învierea Domnului, 1993 3
† BARTOLOMEU, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului şi Clujului: Pastorală la Învierea Domnului, 1993 8
† ANDREI, Episcopul Alba Iuliei: Pastorală la Învierea Domnului, 1993 11
† IOAN, Episcopul Oradiei: Pastorală la Învierea Domnului, 1993 15
† JUSTINIAN, Episcopul Maramureşului şi Sătmarului: Pastorală la Învierea Domnului, 1993 20

POMENIREA MITROPOLITULUI ANDREI ŞAGUNA

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, Mitropolitul Ardealului: ANDREI ŞAGUNA — „mare şi rar bărbat al naţiunii române" . . . 25
Dr. NICOLAE CORNEANU, Mitropolitul Banatului: Tradiţia şaguniană 29
Pr. Prof. Dr. Acad. DUMITRU STĂNILOAE: La începutul ortodoxiei contemporane din Transilvania a fost ŞAGUNA . . 32
Prof. Dr. KEITH HITCHINS: Biserică şi naţiune în gândirea lui Andrei Şaguna (Traducere de Aurel Jivi) 39

REVISTA TEOLOGICĂ

— REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI —

2

SERIE NOUĂ, Anul III (75), Nr. 2, APRILIE—IUNIE, 1993

Tiparul TIPOGRAFIEI EPARHIALE SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

STR. MITROPOLIEI, Nr. 24, Cont B.C.R. 45.10.4.09.2

† ANTONIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL SIBIULUI
ŞI
MITROPOLIT AL ARDEALULUI, CRIŞANEI ŞI MARAMUREŞULUI

Prea Cuvioşilor stareţi, prea cuvioaselor stareţe, obştilor monahale; Prea Cucernicilor protopopi, preoţi şi diaconi şi tuturor binecredincioşilor creştini din de Dumnezeu păzita noastră eparhie
Har, pace sufletească şi ajutor de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvântare, cu salutare pascală:
HRISTOS A ÎNVIAT!

Iubiţi credincioşi,

Ne-am amintit cu tristeţe în *Săptămâna Patimilor* de viaţa pământească a Mântuitorului, care, spre sfârşitul ei, părea că se va încheia cu un dezastru. Părea că va rămâne în istoria omenirii ca un eşec. Cel care trei ani şi jumătate, ca un trimis al lui Dumnezeu, şi-a uluit ascultătorii prin minuni şi prin cuvânt, părea că, în cele din urmă, a fost doar un om ca toţi ceilalţi oameni, supus morţii ca şi ei. Dumnezeul în care s-a încrezut părea că nu-L apără, lăsându-L să fie răstignit ca un răufăcător, între doi tâlhari. El însuşi, parcă surprins de acest final, strigase de pe cruce: *„Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce M-ai lăsat?"* (Marcu 15, 34).

Fusese într-adevăr un răufăcător? Toţi ştim că nu.

Şi cei care l-au răstignit ştiau că nu fusese un răufăcător. Când îl anchetau în faţa arhiereului Ana, l-a întrebat pe unul care L-a pălmuit, pe motiv că nu ar fi fost respectuos cu arhiereul: *„De am grăit rău, arată-mi că e rău; iar de am grăit bine, pentru ce Mă baţi?"* Şi nimeni nu i-a putut dovedi că *„grăise rău"* (Ioan 18, 22—24). L-au dus legat la Caiafa, dar nici acesta nu i-a putut găsi vreo vinovăţie. De aici a rămas vorba în popor, atunci când nu se poate rezolva ceva, că eşti trimis *„de la Ana la Caiafa"*. Caiafa L-a trimis la Pilat care L-a supus public, în faţa acuzatorilor, unui interogatoriu corect, după care, tot corect a dat sentinţa: *„Nu găsesc nici o vină omului acestuia"* (Luca 23, 4; Ioan 19, 4.6).

Aşadar nu fusese şi nu era un răufăcător. Dimpotrivă, era fără de păcat. Întrebase odată: *„Cine Mă va vădi pe Mine de păcat?"* (Ioan 8, 46). Şi nimeni nu i-a putut reproşa nimic. Altă dată când, pentru o vorbă care nu le-a plăcut iudeilor, au vrut să-l ucidă cu pietre, i-a

întrebat: *„Multe lucruri bune v-am arătat de la Tatăl Meu; pentru care din ele voiţi să Mă ucideţi cu pietre?"* (Ioan 10, 32).

Şi totuşi iudeii i-au cerut lui Pilat să-L condamne la răstignire. *„Răstigneşte-L! Răstigneşte-L" (Ioan 19, 6). Şi cum Pilat ezita, au găsit* un mijloc viclean de a-l constrânge. L-au ameninţat, acuzându-l de trădare faţă de împăratul său: *De-L vei elibera, nu eşti credincios împăratului, căci acesta s-a proclamat pe Sine împărat, când noi avem împărat pe Cezarul de la Roma!* (Ioan 19, 12—15). Cumplită prefăcătorie, numai şi numai ca să obţină condamnarea nevinovatului.

Evident, iudeii şi-au formulat mai întîi o acuzaţie religioasă, dar Pilat a respins-o fără greutate, fiindcă nu-l interesau certurile lor religioase, şi atunci ei au apelat la minciuna că Iisus se proclamase împărat, prefăcând astfel procesul religios într-un proces politic. Pe acesta Pilat l-a tratat cu superficialitate.

Care era adevărata acuzaţie a iudeilor împotriva lui Iisus? Iată care era: *„S-a făcut pe Sine Fiul lui Dumnezeu"* (Ioan 19, 7). O acuzaţie religioasă.

Era adevărat acest lucru? Era. Chiar lui Caiafa, când i-a pus întrebarea direct: *„Eşti tu Hristosul, Fiul celui binecuvântat"?* i-a răspuns: *„Eu sunt"* (Marcu 15, 62).

Totuşi, iudeii şi căpeteniile lor *nu avuseseră dreptate să-i ceară răstignirea.* De ce? *Pentru că Iisus era cu adevărat Fiul lui Dumnezeu.*

S-ar putea obiecta la aceasta: Era Fiul lui Dumnezeu, dar ei nu ştiau. Răspunsul la aceasta e că *nu voiau să ştie.* Nu-L acceptau pentru că nu aşa îl aşteptau ei pe Mesia. Îl voiau împărat, eliberator, cuceritor politic, care să facă din ei singurul popor iubit de Dumnezeu, care să le dea totul de-a gata şi să le asigure stăpânirea asupra altora. Aşteptau un rege, nu un reformator moral.

Dar acum e obligatorie o altă întrebare. Avuseseră ei toate semnele, toate motivele să creadă că El era Trimisul, Mesia, Fiul? Le avuseseră. Dovada e în aceea că foarte mulţi L-au recunoscut ca Mesia: *„Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu"* (Matei 16, 16). El însuşi se legitimase de nenumărate ori: *„Eu şi Tatăl, una suntem"* (Ioan 14, 9). Dar s-ar mai putea zice că nu toată lumea Îl auzise şi nu toţi ştiau de Dânsul. N-ar avea dreptate nici cei cu astfel de obiecţii. Cei mari, membrii Sanhedrinului, şefii sinagogilor şi *„mulţimile"* (Matei 5, 1; Luca 5, 19; Luca 12, 1; Luca 5, 1), nu numai că auziseră de El, dar unii L-au vizitat, cum a fost Nicodim, alţii, cărturarii şi fariseii l-au urmărit şi L-au ascultat permanent, vreme de trei ani şi jumătate. El însuşi i-a răspuns lui Caiafa: *„Eu am grăit lumii pe faţă şi întotdeauna am învăţat în sinagogă şi în templu, unde pururea se adună iudeii şi pe ascuns n-am grăit nimic"* (Ioan 18, 20).

Şi-apoi mai avuseseră la îndemână câteva mari argumente care ar fi trebuit să-i convingă că El era Mesia. Le vom aminti pe scurt, pentru că sunt îndeobşte cunoscute:

1. El împlinea toate proorociile despre Mesia ale profeţilor Vechiului Testament. Cărturarii *Legii* trebuiau să ştie să-L recunoască, aşa cum cu multă pătrundere exegetică au făcut-o evangheliştii.

2. A propovăduit, completând şi luminând Legea veche cu învăţături care nu puteau veni decât de la Dumnezeu. *„Nimeni n-a vorbit vreodată ca omul Acesta"* (Ioan 7, 46), exclamau ascultătorii Lui. *„Tu ai cuvintele vieţii veşnice"* (Ioan 7, 68). A lămurit cele mai importante şi cele mai grele taine despre Dumnezeu, despre originea universului, a lumii şi a omului, despre viaţă şi despre moarte, probleme cu care s-a confruntat din totdeauna conştiinţa omenească. A adus la toate răspunsuri de Sus, adică în mod sigur adevărate. Ultime. Definitive. A propovăduit iubirea ca normă morală, înlocuind răzbunarea. A propovăduit iertarea, înlocuind pedeapsa, pentru cei care se căiesc şi se îndreaptă. A fost *„Omul care a spus adevărul"* (Ioan 8, 40) despre toate, tuturor şi în toate împrejurările.

3. A făcut minuni în văzul tuturor, vindecând orbi din naştere, ologi, paralitici, îndrăciţi şi a înviat morţi.

Şi-atunci de ce L-au răstignit? Nu L-au acceptat ca Mesia. A fost ca şi cum ar fi vrut să-L forţeze pe Dumnezeu să le trimită un alt Mesia, pe măsura dorinţelor şi speranţelor lor lumeşti, nu un reformator religios. Ei îşi considerau religia lor suficientă şi bună. Erau mai preocupaţi de soarta lor pământească.

Şi L-au răstignit. Şi El s-a lăsat răstignit.

Iubiţi credincioşi,

Desigur vă puneţi acum întrebarea: *De ce s-a lăsat răstignit?* Parcă ni se par logice întrebările răstignitorilor şi ale celorlalţi. De ce Iisus a acceptat Patimile fără să încerce să le evite, fără să încerce să se elibereze, folosindu-şi puterea dumnezeiască? Căci iată ce ne spun evangheliştii:

Văzându-L răstignit, *„trecătorii îl huleau dând din cap şi zicând: O, Tu, cel ce dărâmi Templul şi în trei zile îl zideşti, de eşti Fiul lui Dumnezeu, pogoară-Te de pe cruce"*. De asemenea, cărturarii, fariseii şi căpeteniile *„îl batjocoreau zicând: Pe alţii a mântuit, iar pe Sine nu poate să se mântuiască... Nădăjduia în Dumnezeu; izbăvească-L acum de-L voieşte! Căci zicea: Sunt Fiul lui Dumnezeu"* (Matei 27, 41—43).

Dar, de pe cruce: tăcere! Apoi moarte. Apoi constatarea legală a morţii, prin împungerea cu suliţa. Apoi îngroparea, pecetluirea mormântului şi... sfârşitul!

Până şi cei care îl iubiseră şi care crezuseră în El cu tărie, apostolii, s-au lepădat — Petru de trei ori — s-au ascuns, şi-au pierdut orice speranţă. S-au aşternut pe o lungă dezamăgire şi dorinţă de pierdere grabnică în anonimat.

Taina le-o spusese Iisus, dar ei n-o reţinuseră. Depăşea puterea lor de înţelegere. Erau oameni simpli. Abia după Înviere şi după Pogorîrea Duhului Sfânt vor înţelege totul. Dar Iisus nu le ascunsese că va pătimi. Şi îi înarmase şi cu o speranţă.

Odată, când unii îi cereau să le dea tot alte şi alte semne dumnezeieşti că e Mesia, mereu nesătui de minuni, le-a spus că nu le va da

decât *semnul lui Iona*, care, după *trei zile*, ieşise viu din pântecele „chitului", al unei balene desigur (Matei 12, 40). Altă dată îi provocase cu o afirmaţie mai mult decât îndrăzneaţă: dărâmaţi templul şi *în trei zile îl voi rezidi* (Matei 26, 61). Ca Dumnezeu putea să-l rezidească *în clipa* următoare, dar referirea la aceste *„trei zile"* era o descoperire că, într-un viitor nu prea îndepărtat, se va întâmpla şi cu El ceva după *„trei zile"* şi anume că va fi dat morţii, dar că după *„trei zile"* va învia (Matei 16, 21; 17, 23; 20, 19 şi în multe alte locuri). Proorocirea ajunsese de notorietate publică de altfel, căci o ştiau şi căpeteniile templului care, după răstignire, s-au dus la Pilat spunându-i: *„Domnule, ne-am adus aminte că înşelătorul acela, când era încă viu, a zis: După trei zile mă voi scula"* (Matei, 27—63). Şi au cerut pază militară la mormânt, ca să nu fie furat corpul celui îngropat.

Când L-au văzut mort pe cruce, batjocorit, neputincios, mort ca toţi morţii, ucenicii n-au mai crezut nici ei în Domnul lor, tot aşa cum nu credeau cei care Îl răstigniseră.

Să reluăm aşadar întrebarea: De ce s-a lăsat Mântuitorul batjocorit, umilit, răstignit, omorât? Fiindcă aşa era hotărât de la Dumnezeu să se petreacă lucrurile: *„Fiul Omului merge precum este scris pentru El"* (Matei 26, 24). Unde era scris? În cartea profetului Isaia, cap. 53, unde se descriau cu anticipaţie *Patimile*, cu amănunte, şi se explica faptul că jertfa Lui urma să fie pentru izbăvirea neamului omenesc din păcat. Referindu-se la acest text, Sfântul Pavel spune: *„Hristos a murit pentru păcatele noastre, precum scrie în Scripturi"* (I Cor. 15, 3).

Vom identifica, aşadar, trei motive pentru care, potrivit Providenţei divine, Iisus trebuia să treacă prin *Patimi* şi moarte.

1. Ca să împlinească Hotărârea Tatălui şi Scripturile.
2. Ca să ofere jertfa Sa pentru păcatele oamenilor şi, îndeosebi, pentru păcatul strămoşesc.
3. Ca să ofere omenirii proba definitivă a dumnezeirii Sale, înviind a treia zi din mormânt.

Dreptmăritori creştini,

După trei zile, Hristos-Domnul a înviat! Proorociile vechi, ca şi ale Sale, s-au împlinit.

Înviind Hristos toate s-au umplut de lumină. Aşa cântăm în aceste zile ale Paştilor. Cuvântul *Lumină* e prezent în toate textele Zilei Învierii. Şi întreaga săptămână de după Înviere se numeşte *Săptămâna Luminată*, care luminează şi vindecă, şi transfigurează *Săptămâna Patimilor*. Se luminează toate sensurile vieţii, învăţăturii şi pătimirii Domnului pe pământ. Tristeţea se preface în bucurie. Cuvântul *Bucurie* este al doilea mare cuvânt prin care sărbătorim Învierea Domnului. E şi primul cuvânt pe care îl adresează Mântuitorul oamenilor, după Înviere: *„Bucuraţi-vă"!* (Matei 28, 9).

Învierea dă, retrospectiv, putere divină tuturor cuvintelor, învăţăturilor şi faptelor lui Iisus, adică le adevereşte ca fiind de la Dum-

nezeu. Căci El ca Dumnezeu a înviat. Numai ca Dumnezeu putea învia din morţi. Prin înviere a răspuns la întrebarea: *„Cine eşti?"* şi căpeteniilor sinagogii şi tuturor celor care l-au răstignit. Le-a răspuns şi celor care îi cereau semne de putere, când se afla pe cruce. Şi le-a dat şi ucenicilor, şi prin ei Bisericii pe care a întemeiat-o, încredinţarea că era Fiul lui Dumnezeu şi că *Legea Lui*, ceea ce va fi Noul Testament, este Lege divină, şi că numai prin ea ne mântuim. Şi că numai crezând în El şi în poruncile Lui, viaţa noastră capătă sens pe pământ şi în ceruri. Căci, *dacă Hristos a înviat* — şi noi toţi credem că a înviat — *atunci şi noi vom învia*, cum spune, logic, Sfântul Pavel (I Cor. 15, 20).

Să ne bucurăm de Înviere. Să ne iertăm unii pe alţii şi să ne dorim mântuirea. Să chemăm harurile Învierii în viaţa noastră. Să cerem luminarea minţilor şi schimbarea inimilor în inimi iubitoare. Să facem fapte bune, ca să dăm răspuns bun când vom trece pragul acestei vieţi şi vom intra în nemurire, şi ne vom întâlni cu Hristos în Înviat şi înălţat la ceruri.

Dumnezeul învierii să aducă în toate inimile şi în toate casele lumină şi bucurie.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru al tuturor, de tot binele voitor şi pururea rugător către Domnul,

† Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Arhiepiscopul Sibiului şi Mitropolitul Ardealului, Crişanei şi Maramureşului

† BARTOLOMEU

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL ARHIEPISCOPIEI ORTODOXE ROMÂNE A VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

Cinului monahal, prea cucernicilor protopopi, preoți și diaconi și tuturor binecredincioșilor creștini, har, ajutor și milă de la Dumnezeu, iar de la noi, arhierească binecuvântare!

Iubiții mei fii sufletești,

De ce a trebuit să sufere Hristos? Și de ce a trebuit să moară? Și de ce, anume, să moară pe cruce? V-ați întrebat vreodată dacă Ziditorul lumii este și Atotțiitorul ei? Și dacă da, cum se face că Ziditorul se lasă strivit de propria Sa zidire, că Dumnezeu se lasă omorât de propria Sa făptură?

Iată întrebări în fața cărora mulți înțelepți ai veacului ridică din umeri, dar ale căror răspunsuri ne sunt cât se poate de limpezi nouă, celor ce credem. Că dacă știm că Dumnezeu a creat lumea, atunci știm că El o și iubește — că doar din iubire a făcut-o. Și dacă o iubește, El o iubește asemenea unui părinte, atât în starea ei de neprihană cât și în starea ei de păcat. Așa se face că de îndată ce strămoșii noștri Adam și Eva au păcătuit și au căzut sub blestem, Cerescul Părinte le-a și făgăduit un Mântuitor. Această făgăduință a intrat nu numai în memoria sufletească a generațiilor, ci și în conștiința profeților care L-au vestit, de-a lungul veacurilor, pe Mesia Cel-Ce-va-să vină. Și El a venit, ca întrupare a lui Dumnezeu pentru omenirea de sub păcat, în persoana Domnului Iisus Hristos, Cel născut de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria.

Atunci, cum de spun unii că El, Creatorul, și-a părăsit creația de-ndată ce a creat-o? Cum s-o părăsească, de vreme ce, dimpotrivă, El s-a pogorât într-însa prin întruparea Fiului Său? Mai mult, într-atât S-a făcut pe Sine solidar cu semenii încât a devenit întru totul asemenea lor, în afară de păcat; El și-a luat asupră-și întreaga noastră frumusețe, dar și toate neputințele noastre: foamea, setea, frigul, oboseala și chiar tremurul în fața durerii. Fiind El Dumnezeu deplin, prin întrupare s-a făcut și om deplin. Or, din deplinătatea ființei omenești nu poate lipsi suferința.

Există pe lume suferințe care se nasc din păcat, cum ar fi aceea a unui alcoolic desfrânat care-și degradează trupul și ajunge în spital; și există suferințe care se nasc din iubire, cum ar fi aceea a unui bărbat care s-a aruncat în flăcările unui incendiu pentru a salva viața unui copil, și ajunge-n spital. Între acestea două există o lege: suferința păcatului nu poate fi răscumpărată decât printr-o altă suferință, aceea a iubirii. Or, suferința răscumpărătoare, asumată de bună voie, se numește jertfă. Ei bine, toate patimile Mântuitorului Iisus, de care ne-am amintit în zilele trecute: sudorile de sânge, pălmuirile, scuipă-

rile, batjocurile, biciuirea, cununa de spini, drumul Golgotei, răstignirea şi moartea pe cruce, toate la un loc alcătuiesc jertfa prin care suferinţa lui Hristos ne-a răscumpărat pe noi din suferinţa păcatului.

Vedeţi acum înţelesurile cum se desprind şi se limpezesc? Din iubire ne-a creat Dumnezeu întru neprihană; din iubire ne-a făgăduit Mântuitorul întru păcatul nostru; din iubire ni L-a trimis, întrupat, pe Insuşi Fiul Său; din iubire s-a jertfit Hristos pentru răscumpărarea şi mântuirea noastră. Există oare-n lumea aceasta o iubire mai puternică şi mai cuprinzătoare decât a lui Dumnezeu? Şi dacă Dumnezeu îşi trăieşte iubirea în maximă deplinătate, în aceeaşi maximă plenitudine a înţeles să-Şi trăiască şi suferinţa. Iată de ce Şi-a asumat El moartea pe cruce, cea mai groaznică şi mai umilitoare din câte se pot imagina. Vă aduceţi aminte că lui Iisus Cel răstignit I S-a întins un burete înmuiat în vin amestecat cu fiere. Aceasta, în fapt, era o băutură anestezică pe care femeile miloase o pregăteau pentru cei crucificaţi, să le amorţească măcar în parte durerile. Domnul a refuzat anestezia şi n-a vrut să bea (Mt. 27, 34). A refuzat-o pentru că a înţeles să-şi asume suferinţa totală şi curată, aşa cum numai Dumnezeu o poate face. În dureri Şi-a dat duhul, iertându-i, din iubire, pe cei ce-L răstigniseră. În faţa unei asemenea mărturii, cum poate cineva să se mai îndoiască de dumnezeirea lui Iisus?

Iubiţii mei fii sufleteşti,

Dacă misiunea Domnului Hristos s-ar fi oprit aici, la Evanghelie, jertfă şi moarte, noi creştinii, n-am avea parte decât de tristeţe şi plângere. Dar nu, nu aici s-a oprit! Toate acestea aveau un singur drum şi mergeau către unul şi acelaşi deznodământ: Învierea. Dacă Domnul Iisus S-a manifestat plenar prin moarte, tot plenar S-a manifestat şi prin viaţă. Viaţa însă, în puterea ei desăvârşită, nu este cea firească, pe care o trăim cu toţii între leagăn şi mormânt, ci aceea care se manifestă prin înviere, căci numai învierea este aceea care biruie moartea şi-i tăgăduieşte puternicia. Până la înviere, moartea e o realitate: după înviere, moartea nu mai există: cel înviat nu mai poate muri a doua oară: el nu mai are-n faţă decât veşnicia. Domnul a murit şi a înviat o singură dată cu unul şi acelaşi trup, acelaşi cu care S-a înălţat apoi la cer şi cu care va veni la Marea Judecată.

Dar Învierea Domnului, iubiţii mei, nu a fost un scop în sine, o performanţă personală ca aceea a unui atlet care vrea să-şi dovedească sieşi şi altora că a fost în stare să învingă un obstacol. Învierea Domnului e mai mult decât un eveniment: e o lucrare. Părăsindu-şi giulgiurile din mormânt şi mişcându-Şi trupul îndumnezeit prin transfigurare, întâiul drum al Domnului a fost acela de a se pogorî la iad şi de a-i dezlega din legăturile morţii pe cei ce-L aşteptau acolo, începând cu Adam şi Eva şi terminând cu Ioan Botezătorul. Domnul nu a murit spre a învia, ci pentru ca prin învierea Lui să-i elibereze pe oameni din robia morţii. Dacă pentru noi, oamenii, S-a pogorât din cer şi S-a întrupat, dacă pentru noi a suferit, dacă pentru noi S-a

răstignit și a gustat moartea, El tot pentru noi, oamenii, a și înviat; și nu numai pentru cei de dinainte, ci și pentru toți cei de după El, care mor întru numele Său și care tot întru El vor și învia. Prin învierea Sa, Domnul S-a făcut începătură, model și arhetip al propriei noastre învieri.

Iată de ce, iubiții mei, praznicul de astăzi este o sărbătoare universală a luminii: pentru că Domnul e *„Lumina lumii"*, prin *„lume"* înțelegând tot ceea ce există în cer, pe pământ și sub pământ. Luminându-Și, prin înviere, propriul Său mormânt, El le-a luminat și pe ale noastre, începând cu iadul în care S-a pogorât și terminând cu mormintele celor care vor învia la a doua Sa venire. Iată de ce, iubiții mei, troparul pe care-l cântăm cu toții la Paști cuprinde în el mențiunea că Domnul a înviat . . . *„și celor din morminte viață dăruindu-le"*.

Viața e lumină, iar lumina e bucurie. Așadar, bucurați-vă de viața lui Hristos, bucurați-vă întru Lumina lui Hristos! Bucurați-vă împreună cu Maica Domnului, bucurați-vă laolaltă cu apostolii Domnului! Bucurați-vă cu sfinții lui Iisus, bucurați-vă cu frații lui Iisus! Și pentru ca bucuria noastră, a tuturor, să fie deplină, lumina lui Iisus ne-o vom vesti unii altora spunându-ne: *„Hristos a înviat!"*

† BARTOLOMEU
Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului

† ANDREI

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPISCOPIEI DE ALBA IULIA

Iubitului cler, cinului monahal și dragilor noștri credincioși Har și bucurie de la Domnul Cel ce se naște în peșteră, iar de la noi arhierească binecuvântare.

Iubiții noștri fii sufletești,

A trecut postul Mare, a trecut săptămâna patimilor, răstimp în care toată suflarea creștină a avut prilej să se gândească la Jertfa lui Hristos, la ceea ce a făcut El pentru noi și pentru a noastră mântuire, răstimp în care prin post și reculegere ne-am pregătit pentru o bună spovedanie, ca apoi cuminecându-ne să ne unim cu Mântuitorul nostru și al întregii omeniri.

Iată că astăzi a venit *„prin Cruce bucurie la toată lumea"* pentru că Domnul *„răstignire răbdând ... cu moartea pe moarte a stricat"*. Fiecare dintre noi, că ne dăm sau nu ne dăm seama, suntem cuprinși în această dramă de pe Golgota. Pe bună dreptate cântăm la slujba învierii: *„ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase; astăzi mă ridic împreună cu Tine, Cel ce ai înviat. Răstignitu-m-am ieri împreună cu Tine; Însuți împreună mă preamărește, Mântuitorule, întru Împărăția Ta"*.

Mântuirea, adică eliberarea din robia păcatului și a morții, o realizează omul prin unirea lui cu Hristos cel răstignit și înviat, ca omul să poată muri păcatului și învia pentru Dumnezeu. *Aceasta este prima condiție a mântuirii* și cea mai importantă: unirea cu Hristos în moarte și în viață. Sfântul Apostol Pavel ține să le spună creștinilor: *„Căci voi ați murit și viața voastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu. Iar când Hristos, Care este viața voastră, Se va arăta, atunci și voi, împreună cu El vă veți arăta întru slavă"* (Coloseni 3, 3—4). Cum se realizează această unire și unde? Răspunsul este clar: *prin Sfintele Taine în Biserică.* Prin Sfintele Taine creatura se unește cu Dumnezeu. Din Hristos se extinde prin fiecare puterea, Harul lui Dumnezeu asupra tuturor oamenilor. Prin Sfintele Taine Hristos unește cu Sine și deci cu Biserica persoanele singulare care cred în El. Căci Fiul lui Dumnezeu luând firea omenească a împăcat-o și a unit-o prin Tatăl și a îndumnezeit-o prin ascultare, prin răstignire și prin înviere, pentru ca, unindu-ne noi cu El să constituim Biserica și să ne menținem și să sporim în unitatea cu El reprezentată de Biserică.

Așa se face că prin Botez devenim membri ai Bisericii. Sfântul Pavel ne spune: *„căci, câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat"* (Gal. 3, 27) și că *„îngropați fiind împreună cu El prin Botez, cu El ați și înviat prin credința în lucrarea lui Dumnezeu, Cel ce L-a înviat pe El din morți"* (Col. 2, 12). Prin Sfânta Taină a Mirului

primim *„pecetea Darului Sfântului Duh"*, iar prin Sfânta Taină a Cuminecăturii ne nutrim cu *Hristos — Pâinea vieții.* Mântuitorul ne spune: *„Eu sunt pâinea cea vie, care s-a pogorât din cer. Cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci. Iar pâinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu"* (Ioan 6, 5). Dacă pruncul nevinovat se poate cumineca oricând cu Trupul lui Hristos, omul matur și păcătos trebuie mai întâi să-și spele haina sufletului prin Sfânta Taină a Spovedaniei sau Pocăinței. *„Dacă zicem că păcat nu avem, ne spune Sfântul Ioan, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi. Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios și drept, ca să ne ierte păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea"* (I Ioan 1, 8—9). Cui să ne mărturisim? Episcopilor și preoților, pentru că ei au primit prin Sfânta Taină a Hirotoniei puterea de a lega și dezlega păcatele oamenilor. Sfântul Ioan în Evanghelia sa la capitolul 20, 22 zice că Mântuitorul în ziua învierii apărând în mijlocul ucenicilor săi *„a suflat asupra lor și le-a zis: Luați Duh Sfânt; Cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute".* Această putere au transmis-o Apostolii, prin punerea mâinilor, episcopilor și preoților până în ziua de astăzi. În acest sens Sfântul Pavel îl îndemna pe Timotei: *„Îți amintesc să aprinzi și mai mult din nou harul lui Dumnezeu, care este în tine, prin punerea mâinilor mele"* (2 Tim. 1, 6). Am mai putea aminti și celelalte două Taine, Cununia și Maslul, prin care Hristos sfințește căsătoria creștină sau întărește puterile sufletești și trupești împuținate de păcat.

Dacă medităm serios asupra acestor adevăruri, adevăruri esențiale legate de existența noastră, ne dăm seama ce mare importanță are pentru noi Sfânta Biserică în care ne unim cu Hristos prin Taine. Ne dăm seama de ce Sfântul Ciprian susține că în afară de Biserică nu este mântuire. Realizăm cât de importantă este pentru noi Jertfa Crucii lui Hristos. Ni se umple sufletul de fior sfânt atunci când citind acatistul Sfintei Cruci zicem: *„Bucură-te, Cruce, ușa Tainelor; Bucură-te, cea prin care se revarsă râuri dumnezeiești; Bucură-te, izvorul Mirului celui nedeșertat; Bucură-te, viță care porți Strugurele cel copt, Care dă vinul cel tainic".*

Din nefericire aceste lucruri simple, dar de importanță capitală, nu le înțelege toată lumea. Nu pentru toți este limpede că fără Biserică, fără preoție, fără cele șapte sfinte Taine n-ai cum te uni cu Hristos. Sunt așa de actuale cuvintele Sfântului Pavel, care, văzând cât de legați sunt oamenii de cele materiale și cât de neputincioși sunt în a înțelege lucrurile lui Dumnezeu născocind fel de fel de secte religioase, le scria Filipenilor: *„căci mulți, despre care v-am vorbit adeseori, iar acum vă spun și plângând, se poartă ca dușmani ai Crucii lui Hristos. Sfârșitul acestora este pieirea. Pântecele este dumnezeul lor, iar mărirea lor întru rușinea lor, ca unii care au gândit cele pământești"* (Fil. 3, 18—19).

Goana după bunuri materiale, într-o lume în care sunt semne că banul tinde să devină conducător, stăpân și idol al tuturor, pe de o parte; iar pe de altă parte stăruința diavolului de a-i dezbina din

punct de vedere religios pe oameni, semănând gâlceavă şi ură, sunt semne ale veacului. Ce face bunul creştin? Îşi aduce aminte de cuvântul Mântuitorului care-l întreabă cu duioşie: „ce-i foloseşte omului să câştige lumea întreagă, dacă-şi pierde sufletul său?" (Marcu 8, 36—37).

Într-alte vremuri grele, când se încerca dezbinarea religioasă a românilor transilvăneni pentru a fi mai uşor de stăpânit, unul dintre mărturisitorii credinţei noastre strămoşeşti i-a răspuns ca un sfânt împărătesei Maria Tereza: „acest cojoc, care-l am pe mine, e acum al meu, dar dacă ar vrea să mi-l ia crăiasa i-l dau. Cu aceste slabe mâini şi picioare şi cu trupul meu am lucrat zi şi noapte ca să plătesc porţia. Ele sunt ale crăiesei şi dacă ar vrea să mi le ia n-am ce face, dar nu am decât un suflet, pe care eu îl păstrez pentru Dumnezeu din cer şi nici o putere omenească nu-l poate îndoi".

Nu există o preocupare mai serioasă decât cea legată de viaţa noastră spirituală, de mântuire. La întrebările pe care şi le pune omul referitor la sensul vieţii sale, de obicei, i se oferă trei soluţii: cea religioasă, cea filozofică şi cea ştiinţifică. În ce-i priveşte pe filozofi, fiecare dau altă soluţie, câţi filozofi atâtea răspunsuri. Ştiinţele exacte sunt şi ele mărginite în posibilităţi. Rămâne religia ale cărei orizonturi trec dincolo de mărginitul vieţii noastre materiale. În acest sens spunea Sfântul Pavel că *„iudeii cer semn, iar elinii caută înţelepciune, însă noi propovăduim pe Hristos cel răstignit"* (I Cor. 1, 22—23). Prin Jertfa Crucii *„de la moarte la viaţă şi de pe pământ la cer Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi"*. Când înţeleptul Nicodim a venit la Hristos noaptea, fiind preocupat de mântuire şi de renaşterea lui spirituală, Mântuitorul îi arată tot această cale, calea unirii cu El prin Taine, al căror izvor este Crucea: *„căci Dumnezeu aşa a iubit lumea încât pe fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică"* (Ioan, 3, 16).

Oricând ne gândim la moartea pe cruce a Domnului, trebuie să ne aducem aminte de grozăvia păcatelor noastre, dar, în acelaşi timp, şi de iubirea nemărginită a Domnului, care a spălat păcatele noastre. Pe crucea Domnului de pe Golgota s-au întâlnit cea mai urâtă faptă a păcatului omenesc cu cea mai mare faptă a iubirii Domnului şi pe ea iubirea dumnezeiască a ars păcatul. De aceea este Crucea uşă a tainelor, iar Tainele rămân lucrări văzute prin care ni se dăruieşte nouă Harul cel nevăzut al lui Dumnezeu.

A doua condiţie a mântuirii este credinţa în Dumnezeu. *„Fără credinţă, nu este cu putinţă să fim plăcuţi lui Dumnezeu, căci cine se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că El există şi că se face răsplată celor care Îl caută"* (Evrei 11, 6). Ce înseamnă o societate care s-a vrut fără credinţă ne-am dat noi cu toţii foarte bine seama.

A treia condiţie a mântuirii sunt faptele bune. Domnul Hristos ne spune că pomul se cunoaşte după roade şi creştinul după fapte: *„după roadele lor îi veţi cunoaşte. Au doară culeg oamenii struguri din spini sau smochine din mărăcini? Aşa că orice pom bun face roade bune, iar pomul cel rău face roade rele"* (Matei 7, 16—17). Sfântul Pavel zice că noi creştinii, prin Taine, am murit şi am înviat cu Hristos, că

ne-am *„dezbrăcat de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui"* care sunt: *desfrânarea, pofta rea și lăcomia"*, iar Sfântul Iacob ne face atenți că fără fapte *„credința e moartă în ea însăși"* (Iacob 2, 17). Într-o lume în care, așa cum spuneam mai înainte, este tot mai vizibilă preocuparea egoistă a individului pentru a poseda bunuri, este așa de mare nevoie de creștini altruiști care să trăiască pentru alții, să-și manifeste iubirea lor față de ceilalți prin fapte ale carității sufletești și trupești.

A sosit luminata zi a Învierii de care ne bucurăm atât de mult, însăși Paștile acestea vor trece, căci nici un lucru al veacului acestuia nu este statornic, ci toate sunt vremelnice și trecătoare. Zilele și anii vieții noastre trec ca umbra și ca visul și aleargă ca un călăreț până când ne duc la sfârșitul vieții pe fiecare. Dar Paștile acestea sunt în mod duhovnicesc prevestitoare pentru alte Paști care nu sunt numai o dată în an, ci sunt veșnice și fără de sfârșit. Aici sărbătorile sunt amestecate cu ispite și înstristări lumești, iar Paștile acelea nu au nici o întristare, nici durere, ci bucurie veșnică.

Ce mângâiere mai mare v-aș putea aduce eu în calitatea de părinte duhovnicesc și frate întru credință, decât aceasta că, urmând viața părinților noștri mai dinainte, care au suferit încercările și au înfruntat cu bărbăție greutățile vieții acesteia, ne vom face părtași Paștilor celor veșnice?

Aceasta este urarea pe care v-o fac: să dobândiți Paștile veșnice, împreună cu toți sfinții în Hristos Iisus Domnul nostru, a căruia este slava și puterea împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor.

Hristos a înviat!

† A N D R E I
Episcopul Alba Iuliei

† IOAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPISCOPIEI ROMÂNE A ORADIEI

Iubitului cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini, har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl nostru și de la Iisus Hristos, Domnul nostru, iar de la smerenia noastră arhierești binecuvântări.

„Că din moarte la viață și de pe pământ la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi cei ce-i cântăm cântare de biruință".

Iubiții noștri credincioși,

Noțiunile, în înțelesul lor mai larg și mai adânc, se cade a fi o preocupare serioasă pentru oricine dorește să aibă o autentică interpretare a realităților spirituale și materiale ale existenței.

Noțiunea morții, așa cum apare ea în mintea noastră, este strâns legată de asistența noastră la diferite înmormântări. Adică vedem un om mort așezat într-un sicriu, fără mișcare. Rămânem pătrunși de un simțământ de durere, pentru despărțirea de el, pentru lipsa ajutorului ce-l primeam când trăia, o întâlnire nedorită în această stare, poate chiar un pesimism, ca urmare a acestei triste realități a morții.

Dar alături de această noțiune a morții fizice formulată în mintea noastră, există și o altă noțiune a morții, aceea de moarte sufletească, cuprinsă în textele Sf. Scripturi sub denumirea de „mort de viu".

Realitatea acestei morți sufletești o putem asemăna cu o paralizie spirituală, paralizie cu mult mai greu de purtat decât cea fizică. În moartea fizică, cel mort a scăpat de orice durere în carne și oase, „s-a ușurat" cum zice poporul. În moartea sufletească, din contră, în loc de ușurare trăiește povara tristeții ei, pesimismul ei, descurajarea ei, chinul mustrărilor deznădăjduitoare, o povară dintre cele mai greu de suportat. Mort de viu cu adevărat. Și nu e de mirare când unii în puțina lor credință își pun capăt zilelor. Destul să ne gândim la cazul lui Iuda Iscarioteanul.

Această moarte se datorește înstrăinării de Izvorul întremător al vieții harului dumnezeiesc, închistării în carapacea grijilor noastre prea vremelnice, încercărilor noastre de a ne mângâia cu slabele dezmierdări ale plăcerilor clipei, ale ușoarelor satisfacții ce ni le dau bunurile materiale, ale răzbunărilor, ambițiilor de tot felul, cu alte cuvinte o renunțare la căldura și lumina razelor binefăcătoare ale soarelui, pentru căldura și lumina becurilor.

O astfel de moarte este rezultatul mai multor ani animați de dorințe mici, care plinite nu ne mângâie, și neîmplinite ne tulbură.

Rezultat ce duce la împietrirea sufletului, la înțepenirea simțămintelor noastre, la acea „inimă de piatră" cum îi spune poporul nostru, iar textele Sf. Scripturi numesc această stare sufletească „păcatul con-

tra Duhului Sfânt", care nu e un păcat oarecare, ci o stare de fapt, ca urmare a mai multor păcate săvârşite, fără mustrare de conştiinţă, fără părere de rău, fără spovedanie şi cred că nu greşim dacă-i spunem acestei realităţi „clipe de iad trăite de pe pământ".

Iubiţii noştri credincioşi,

Mare este bărbatul şi mare binefăcător semenul, care ne poate ridica din această moarte, din pustiul ei apăsător şi ne-ar reda din nou lumina, uşurarea, eliberarea şi bucuria de altădată.

Dar încercând să fim ajutaţi de astfel de oameni, care să ne scoată din acest labirint, nu rareori mare ne e nedumerirea, că singuri nici ei nu au această putere, fiind ei înşişi, într-o măsură oarecare, părtaşi morţii sufleteşti, lipsiţi de elanul şi curajul trebuincios pentru această eliberare.

Să rămânem oare la această constatare descurajatoare? Nici într-un caz. Mai presus de oameni este o Persoană care are „toată puterea în cer şi pe pământ", Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Din întunericul meu sufletesc o rază de lumină străbate în adâncuri, o putere începe să-mi înzdrăvenească fiinţa, aud cuvinte pline de îmbărbătare: *„Eu sunt lumina lumii; cel ce-mi urmează Mie nu va umbla în întuneric"* (In. 8, 12), *„Eu sunt învierea şi viaţa"* (In. 11, 25). *„Eu am venit ca viaţă să aibă şi din belşug să aibă"* (In. 10, 10). Se aprinde în mine o nădejde neînşelătoare. Cu ajutorul Acestui *„Stăpân peste cei vii şi peste cei morţi"* mă voi elibera de moartea sufletească, mă voi bucura din nou de razele binefăcătoare ale soarelui duhovnicesc. Nădejdile-mi cresc încredinţându-mă, că Cel ce-mi spune aceste cuvinte este un Dumnezeu, nu numai om. Începe să-mi pară rău după timpul pierdut în atâta moarte sufletească, încep să plâng sufleteşte sub epitrafirul Spovedaniei. Încep să cânt cu sfinţii Bisericii: *„Ceata sfinţilor a aflat izvorul vieţii, să aflu şi eu calea prin îndreptare, eu sunt oaia cea pierdută, cheamă-mă Mântuitorule şi mă mântuieşte"*.

Dacă prin înstrăinare am ajuns la moarte, prin întoarcere ajung la adăpostul casei părinteşti. Ce greu e în străini, ce bine e în casa părintească, chiar sub mustrarea: *„puţin credinciosule pentru ce te-ai îndoit?"*. Am trecut din moarte la viaţă.

Iubiţilor credincioşi,

Dacă uneori asupra morţii noastre sufleteşti oamenii privesc cu o oarecare nepăsare, nu aşa ne înţelege Dumnezeul nostru cel bun. Există vreun părinte care să fie nepăsător faţă de suferinţele copiilor săi? Poate rămâne Mântuitorul nostru, Cel înviat din morţi ,nepăsător faţă de suferinţele morţii noastre sufleteşti? Nicidecum. Datorită acestui fapt în timpul morţii Sale, celei pentru noi, Mântuitorul s-a pogorât la iad ca să-i scoată şi pe cei de acolo la lumina vieţii, precum conglăsuieşte învăţătura Bisericii noastre, care ne spune că în acel timp a fost *„În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, în rai cu tâlharul şi pe scaun cu Tatăl şi cu Duhul"*.

Ne-a ridicat Mântuitorul din această moarte sufletească, fiindu-i milă de noi, şi mai mult *„ne-a făcut părtaşi dumnezeieştii firi"* (II Petru 1, 4).

Experienţa noastră privind învierea sufletească, o putem reînvia prin reîmprospătarea realităţilor fericite ale sfintei noastre copilării, când trăiam din plin bucuriile duhovniceşti ale marilor praznice bisericeşti şi în mod deosebit pe cele ale Învierii, care ne-au rămas în poeziile marilor noştri poeţi, ca cea a lui Coşbuc „suflet din sufletul neamului său", care spune:

„Şi cât e de frumos la sat,
Creştinii vin tăcuţi din vale,
Iar doi de se-ntâlnesc în cale
Îşi zic, Hristos a înviat!"

Învierea noastră sufletească este o stare de linişte, lumină şi bucurie în Duhul Sfânt, bucurie adăpată din Izvorul nesecat al Învierii lui Hristos, precum ne spune cântarea Sf. Paşti: *„Ieri m-am îngropat împreună cu Tine Hristoase, astăzi mă preamăreşte Mântuitorule întru împărăţia Ta"*.

În această stare de înviere, bucuriile predomină grijile, liniştea alină tulburarea şi toate se topesc în comunicarea frumoasă a Învierii Mântuitorului. Sunt toate acestea realităţi spirituale, ca o arvună a vieţii veşnice.

Iubiţi credincioşi,

Meditând adânc la moartea şi învierea noastră sufletească se cade a lua lucrul în serios, mai ales când ne gândim că ele vor fi veşnice.

Bine a sesizat acest fapt poetul nostru Al. Vlahuţă, atunci când zice: *„nu de moarte mă cutremur ci de veşnicia ei"*.

Cunoaştem fiecare şi frumuseţile învierii sufleteşti, chiar dacă nu le trăim aevea ca şi în curata noastră copilărie, datorită *„întreitelor valori ale ispitelor"*, totuşi avem frumoase şi scânteietoare raze la slujbele noastre bisericeşti, în lumina lină a vecerniilor, în împliniri de taină ale Sf. Liturghii, în liniştea ce ne-o dă iertarea sfintei Spovedanii şi mai ales în comuniunea sfintei Împărtăşanii cu sângele şi trupul lui Hristos.

Iată-ne în faţa a două realităţi spirituale total deosebite. Pe drept cuvânt Părinţii Apostolici le numesc *„calea întunericului şi calea luminii"*.

Putem sta nepăsători în faţa lor, mai ales, când ne gândim că ele sunt veşnice?

Şi totuşi cum de ajungem la o oarecare nepăsare în faţa morţii şi a vieţii? Toată această stare de nepăsare se datoreşte ispitei diavoleşti, a amăgirilor. Aceeaşi amăgire de la Adam şi Eva până astăzi. Are diavolul pe care poporul îl numeşte *„ucigă-l sfânta cruce"*, această putere de falsificare pe care o foloseşte înaintea evenimentului. Înainte de a cădea în păcat, primilor oameni nu li s-a spus adevărul, că gustând

din pom vor fi alungaţi din rai, că îşi vor câştiga pâinea cu sudoarea frunţii, că în dureri vor naşte fii, ci din contră, li s-a spus că vor fi ca şi Dumnezeu şi nu a fost aşa.

A îndrăznit să încerce chiar asupra Mântuitorului, care era Adevărul, o amăgire, dar categoricul, cu care a răspuns Mântuitorul *„Inapoia mea satano"*, va dovedi peste veacuri atitudinea Adevărului faţă de minciună.

Amăgirile se continuă o viaţă întreagă, până la mormânt. Însuşi Mântuitorul după Carantania a trecut prin amăgirea ispitei fricii, când I s-au prezentat înainte de eveniment înfricoşatele patimi, suliţa, piroanele, cununa de spini, cu gândul de a-L face să renunţe la mântuirea noastră. Se pare că ispita fricii a fost mai grea, ca ispitele poftelor din Carantania. Acest lucru reiese chiar din cuvintele Mântuitorului: „Întristat e sufletul meu până la moarte", dar prin adânca rugăciune a învins şi de data aceasta ispita şi plin de putere dumnezeiască întreabă pe cei ce-l căutau să-L prindă *„pe cine căutaţi"*, iar el necrezând că un om în faţa unor aşa de sinistre privelişti este atât de tare şi, când le-a răspuns *„Eu sunt"*, au căzut cu feţele la pământ.

Toate amăgirile vin înainte de eveniment. Ele ne părăsesc după plinirea lor prin păcat şi atunci cunoaştem şi noi binele şi răul ca şi Adam şi Eva.

Categoricul în faţa amăgirilor şi adâncul de smerenie al rugăciunii, sunt după pilda Mântuitorului armele prin care înlăturăm minciuna din faţa Adevărului.

Rostul Învierii Mântuitorului constă în aceea de a ne ajuta să ieşim din moartea sufletească, din cercul vicios al amăgirilor şi de a ne întâlni cu Adevărul. Biruind amăgirile, biruim moartea sufletească şi vom putea atunci cânta în mărturisirea inimii, *„Hristos a înviat din morţi cu moartea pe moarte călcând, şi celor din morminte viaţă dăruindu-le"*.

Iubiţii noştri credincioşi,

Încrederea noastră în puterea Mântuitorului cel înviat trebuie să fie neclintită pentru că este unică în felul ei prin cele două neîntrecute realităţi întâlnite în Mântuitorul: atotputernicia şi iubirea. Rar vom întâlni printre oameni puterea în comuniune cu iubirea. De obicei cei ce sunt puternici uită să iubească şi în loc de a fi binefăcători devin nefolositori. Rar vom întâlni puterea şi iertarea. Întâlnim poate dragostea legii, dar nu legea iubirii.

Mântuitorul a înviat ca un atotputernic şi se preocupă de soarta noastră ca un iubitor de oameni. Şi iubirea Lui nu pune condiţii. Orice au făcut apostolii, şi multe au făcut ce nu se cădea să facă, dar El *„i-a iubit până la capăt"* (Ioan 13, 1).

Atotputernicia Mântuitorului şi puterea iubirii Sale ne dau şi nouă, celor greşiţi, îndrăzneală, nădejde şi curaj, mărturisindu-ne *„deşi suntem nevrednici îndrăznim la mila milostivirii Tale"*.

Luptându-ne ca să înlăturăm orice nepăsare, să ne apropiem de focul arzător de patimi al Învierii lui Hristos, cel preamărit cu Tatăl şi cu Duhul, ca să devenim mai plini de viaţă, ca astfel să putem fi de folos familiei, Bisericii şi Neamului nostru românesc.

De Sfintele Sărbători ale Învierii, Vă doresc iubiţii mei fii sufleteşti, să aveţi parte de multă pace şi bucurie, în mijlocul familiilor D-voastră, împreună cu toţi cei dragi.

Al vostru sincer rugător, către Bunul nostru Dumnezeu şi de tot binele voitor.

† IOAN

Episcopul Oradiei

† JUSTINIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPISCOPIEI MARAMUREŞULUI ŞI SĂTMARULUI

Iubitului cler, cinului monahal, şi dreptcredincioşilor creştini, har şi pace de la Dumnezeu cel în Treime lăudat, iar de la noi, părintească binecuvântare.

Iubiţi fii şi fiice duhovniceşti,

HRISTOS A ÎNVIAT!

În acest ceas de slavă şi bucurie doresc ca împreună să ne reamintim că noi dreptcredincioşii creştini, noi fiii nobilului popor român, noi cei ce avem credinţa în Dumnezeu, curată, cu lumina aprinsă am primit haina cea luminată a sfântului Botez, cu lumina aprinsă în mâini ne împărtăşim cu trupul şi sângele Domnului, cu lumina în mâini, ne cununăm, cu lumina aprinsă în mâini am gustat şi am sărbătorit Sfintele Paşti şi cu lumina aprinsă în mâini ne vom da sufletul în mâinile lui Dumnezeu.

Prin toate acestea, noi mărturisim că iubim lumina şi că suntem „fii ai luminii şi fii ai zilei; şi nu suntem ai nopţii şi nici ai întunericului" (I Tes. 5, 5). De aceea în această sfântă zi, când Sfânta Evanghelie ne-a vestit că: „lumina Domnului luminează pe tot omul..." (In. 1, 9), cu încredere mă adresez tuturor şi împreună cu Sf. Ap. Pavel, vă zic: „altădată eraţi întuneric, iar acum sunteţi lumină întru Domnul; umblaţi ca fii ai luminii" (Ef. 5, 8).

Viaţa noastră, casa noastră să fie un locaş al luminii. Ţara noastră să o transformăm într-o ţară a luminii. Dar cu toţii ştim că lumina pentru ca să lumineze trebuie să ardă, să se consume, să se jertfească.

De asemenea şi noi, ca să dovedim că suntem fii ai luminii, trebuie să ardem, să ne consumăm, să ne jertfim, în jertfă, în ardere, în dăruire totală pentru binele obştii, a familiei, a Bisericii, a ţării. Să ne îndeplinim menirea pe care o avem în lumea aceasta şi să ne facem vrednici de iubirea lui Dumnezeu şi de jertfa Domnului nostru Iisus Hristos. De patimile, de moartea şi de învierea Domnului, care pentru noi, pentru mântuirea şi fericirea noastră „S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte şi încă moarte pe cruce" (Filip 2, 8). Pentru noi, Domnul S-a dezbrăcat de slava Sa: „chip de rob luând" (Filip. 2, 7), a ieşit din „sânul Tatălui..." (In. 1, 18), S-a îmbrăcat în firea omenească, S-a lăsat vândut, pălmuit, scuipat şi batjocorit, răstignit şi ucis, a coborât în mormânt.

Iar după ce pe toate acestea le-a pătimit, a treia zi a înviat cu slavă, făcându-se începutul învierii noastre, căci: „Dumnezeu care a înviat pe Domnul, ne va învia şi pe noi, prin puterea Sa..." (I Cor. 6, 14).

Domnul care a înviat din mormânt, a sfărâmat cătușele nedreptății, a desființat împărăția morții și a deschis porțile raiului la tot omul care crede în El și-L mărturisește, așa cum a fost mărturisit de tâlharul de pe cruce și-i zice: „astăzi vei fi cu Mine în rai" (Lc. 23, 43).

Acesta este cuvântul Domnului, pe care în această zi luminată a învierii Sale, îl rostește către tot omul credincios: „astăzi vei fi cu Mine în rai".

Iubiți frați și iubite surori, dreptcredincioșilor creștini,

În această zi a învierii Domnului, care a pus o temelie nezdruncinată vieții noastre creștine, să facem un scurt popas, să ascultăm cu atenție vaietul ce se aude pe pământ. Toate neamurile se frământă, se prăbușesc împărații care au fost înălțate pe nedreptate. Toți oamenii se întreabă, care este cauza neorânduielilor și atâtor suferințe pe pământ?

Acestea toate se clatină, pentru că nu-și pun speranța în Dumnezeu și nu sunt întemeiate pe viața și învățătura Domnului care zice: „Am fost mort și iată sunt viu în vecii vecilor și am cheile morții și ale iadului" (Apoc. 1, 18).

Toate sistemele omenești poartă în ele sâmburele pieirii, pentru că nu sunt întemeiate pe cuvântul lui Iisus Hristos, care și-a dat viața pentru mântuirea lumii. În această zi, când sărbătorim cel mai mare praznic al Bisericii lui Hristos, creștinul dreptcredincios se dezbracă de tot ce este nedrept și întunecat, spre a putea păstra în suflet lumina cea cerească pe care a primit-o din mâna preotului, care în noaptea învierii, ca un înger, din fața sfântului altar, ne-a chemat pe toți și ne-a oferit lumină, din lumina lui Hristos, zicând: „veniți de luați lumină".

Cei ce sunt fiii luminii, fii ai zilei și-au aprins o lumină și raza acestei lumini o vor păstra în suflet până la anul și nu numai atât ci până la ultimul ceas al vieții lor, când le va lumina calea spre împărăția cerurilor.

Fraților! Ceea ce este lumina și căldura primăverii pentru toată creatura, aceea este pentru un creștin căldura și lumina Paștilor. Ieșiți și ascultați cum cântă acum toată făptura. Izvoarele ce au scăpat din înghețul iernii, murmură acum mai vesel. Apa lor e mai limpede și mai dulce. Aerul este mai străveziu și mai curat. Vântul șoptește prin pomii din grădină, prin dumbrăvi sau prin păduri, mai vesel rostim parcă o rugăciune în taină.

Păsările mai voioase ciripesc, mieii pe lângă casa gospodarului și pruncii, zburdă mai sprinteni. Toate se bucură de viață, iar sufletul omului, prin Învierea Domnului, știind că după această viață, urmează altă viață, nu îmbătrânește. Acum tineri și bătrâni, bărbați și femei au primit din nou pe chip o lumină nouă, plină de măreție, pentru că nu le mai este frică de suferință, nici de moarte, nici de iad. Nici suferința nu-l mai înspăimântă pe cel credincios, pentru că știe că Hristos cel înviat a sfințit-o, făcând-o roditoare de veșnică bucurie.

Iubiţi fraţi creştini,

Paştile la noi, la români, sunt mai frumoase ca la orice popor, pentru că noi am purtat în suflet credinţa în învierea şi viaţa veşnică de mii de ani. Strămoşii noştri geto-dacii au fost întotdeauna pătrunşi adânc de credinţa în înviere şi viaţa ce urmează dincolo de mormânt şi n-au purtat în suflet frica de moarte, care a chinuit şi chinuieşte şi acum sufletul altor popoare, pentru care moartea este o tragedie, şi mormântul un simbol al întunericului.

Părinţii noştri şi noi care am luat lumină din lumina lui Hristos vedem în mormânt un semn, un simbol al luminii, de aceea la Paşti nu rămâne mormânt fără lumină. La unele morminte luminile sunt aprinse cu sfială şi evlavie în mâna copiilor, a soţilor, a soţiilor, a părinţilor sau prietenilor celor adormiţi, iar la alte morminte ce sunt uitate sau nu mai au pe nimeni, îngerul păzitor al celui din mormânt, care veghează lângă fiecare mormânt ,până la a doua venire a Domnului, la cuvintele preotului zise în faţa sfântului altar: „Veniţi de luaţi lumină" atunci îngerul în chip nevăzut vine şi ia lumină, din lumina lui Hristos şi o pune pe fiecare mormânt, acolo unde se află inima omului, prefăcută în ţărână.

În mod nevăzut pe fiecare mormânt creştin dreptmăritor, arde neîncetat o candelă, o lumină, pentru că acolo în acel loc se află rămăşiţele unui om care a fost creat de Dumnezeu, rămăşiţele unui om care prin Taina Sf. Botez a primit harul lui Dumnezeu, a unui om care în ceasul morţii a primit în gura lui Trupul şi Sângele Domnului, care este sămânţa învierii şi a vieţii veşnice şi cu această sămânţă s-a coborât în mormânt şi după cum bobul de grâu intră sub brazdă şi putrezeşte partea cea din afară, dar germenele vieţii nu piere ci aşteaptă să vină căldura şi lumina soarelui, ca să încolţească şi să se ridice deasupra ogorului, transformându-se în spic plin de roadă, tot aşa şi în mormânt unde a intrat un trup firesc, când va sosi timpul se va ridica un trup transfigurat, un trup duhovnicesc: aşa cum ne spune Sf. Scriptură (I Cor. 15, 44), asemenea trupului Domnului nostru Iisus Hristos şi va intra în viaţă. Dar până atunci arde pe mormânt o lumânare nevăzută şi stă de strajă un înger lângă crucea Domnului, care este semnul biruinţei, învierii şi vieţii.

Când a înviat Domnul, multe morminte „s-au deschis, şi multe trupuri ale sfinţilor adormiţi s-au sculat şi ieşind din morminte, după învierea lui, au intrat în sfânta cetate şi s-au arătat multora" (Mat. 27, 52—53).

Aşa şi acum la praznicul Învierii, mulţi dintre cei plecaţi, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, vin şi se bucură împreună cu noi. În ziua aceasta orfanii nu sunt orfani, văduvele nu sunt văduve, părinţii au lângă ei pe copiii lor pe care i-au pierdut de timpuriu. Toată suflarea de jos şi de sus, cei ce suntem în viaţă, alături de cei ce au plecat din viaţa aceasta, se bucură, iar mai presus de toate se bucură Domnul nostru Iisus Hris-

tos, Stăpânul cerului și al pământului, care după Înviere a spus: „Datu-mi-S-a toată puterea în cer și pe pământ..." (Mat. 28, 18).

Iubiți frați,

La Crăciun ne bucurăm de o floare preafrumoasă, la Paști gustăm din fructul ce a crescut din floarea care a înflorit când S-a născut Iisus Hristos pe pământ.

De bucuria învierii noi ne putem împărtăși în fiecare duminică pentru că fiecare duminică este închinată Învierii Domnului. După cum evreii sărbătoresc sâmbăta în amintirea eliberării lor din robia Egiptului (Deut. 5, 15), tot așa și neamul creștinesc sărbătorește duminica în amintirea eliberării din robia iadului și a morții prin Învierea Domnului.

Duminica este „Ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-ânsa" pentru că duminica a fost aleasă de Domnul ca să fie ziua învierii și a vieții, ziua luminii, în timp ce sâmbăta este ziua întunericului și a morții. Cu sâmbăta s-a sfârșit robia Legii iar Duminica este începutul împărăției lui Dumnezeu în care domnește „harul și adevărul care au venit prin Iisus Hristos" (In. 1, 17), după cum se spune în sfânta Evanghelie ce s-a citit astăzi.

Tot în această zi, adică duminica, s-a pogorât și Duhul Sfânt și s-a întemeiat împărăția lui Dumnezeu pe pământ — Biserica lui Hristos.

Noi în ziua învierii mai avem o sfântă datorie, să ne aducem aminte de părinți și de frați, de moșii și de strămoșii noștri, care odihnesc aici și pretutindenea. Ei așteaptă să fim lângă ei, lângă mormintele lor, să aprindem o lumânare, să rostim o scurtă rugăciune, să facem o mică jertfă, să ne aducem aminte de ei.

Unii dintre cei adormiți nu au parte în chip desăvârșit de lumina lui Hristos pentru că au murit nespovediți și neîmpărtășiți, au murit fără o lumânare în mână, alții au căzut pradă morții în accidente, în temnițe, ascunși prin crăpăturile pământului sau pe câmpul de luptă, apărând glia Patriei și Legea românească.

La căpătâiul lor, la căpătâiul celor răposați să ne plecăm genunchii și fruntea în această luminată zi și să ascultăm ce ne spun ei din adâncul pământului și din adâncul istoriei.

Ne vorbesc deopotrivă morții din morminte și preoții altarelor care de două mii de ani slujesc cu vrednicie acest popor apărând unitatea neamului și credința ortodoxă. Ne vorbesc voievozii și vlădicii, ne vorbesc cărturarii și dascălii, ne vorbesc eroii și martirii tineri ai noștri, chemându-ne să ne uităm la jertfa lor.

În ziua de Paști, mormintele tuturor se deschid și cei adormiți vin printre noi, cu îngăduința lui Dumnezeu și ne privesc, ne ascultă, ne cunosc viața și dacă ne văd învrăjbiți și nemulțumiți se întorc rușinați și plângând în mormintele lor.

Pătrunşi de fiorul sfânt al sfintei datorii ce ne-o împlinim, cu cele mai curate gânduri şi ochii aţintiţi la cele ce cu ajutorul lui Dumnezeu le-am făcut şi la cele ce mai avem a le împlini, vă binecuvintez părinteşte, vă îmbrăţişez frăţeşte, adresându-vă cutremurătorul nostru salut:

HRISTOS A ÎNVIAT!

Şi rămân al vostru al tuturor, de tot binele doritor, neîncetat şi fierbinte către Domnul rugător.

† JUSTINIAN
Episcopul Maramureşului şi Sătmarului

ANDREI ŞAGUNA
— „mare şi rar bărbat al naţiunii române" —

Nicolau Popea ,arhimandrit şi vicar arhiepiscopesc, apoi episcop de Caransebeş a publicat la numai şase ani după moartea lui Şaguna (Sibiu, 1879) o carte despre acesta: *Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andreiu Baron de Şaguna*. Era încă sub impresia puternică, pe de o parte a personalităţii marelui mitropolit, pe care îl şi numeşte ANDREI CEL MARE — cu aceste cuvinte îşi încheie cartea — pe de altă parte nu se eliberase de adânca tristeţe pe care i-o provocase felul în care Şaguna îşi trăise ultimii ani ai vieţii, neînţeles de o parte din contemporani şi nedreptăţit. N. Popea, în loc de introducere, filozofează asupra destinului oamenilor mari care, în general, au parte de astfel de tratamente din partea celor care nu se pot ridica la nivelul lor şi nu le înţeleg nici strădania, nici geniul creator şi contribuţia deosebită şi unică la conturarea destinului epocii lor.

Această introducere ne face contemporani cu atmosfera în care s-a stins şi a trecut la cele veşnice Andrei Şaguna şi care i-a marcat puternic pe cei care l-au înţeles, l-au apreciat aşa după cum merita, şi l-au iubit. N. Popea are cuvinte grele despre cei care l-au nedreptăţit pe Şaguna, aproape refuzându-le calitatea de oameni. „Au numai formă de oameni" (p. 2, 4). Căutând să găsească în introducerea sa filosofică, aşa cum spuneam mai sus, explicaţii asupra acestor atitudini ale contemporanilor faţă de oamenii mari, N. Popea nu găseşte altele decât răutatea, gelozia şi egoismul, şi *„puţinătatea de suflet"*. Pomeneşte de Socrate, de Mântuitorul Iisus Hristos, care au avut parte de aceeaşi atitudine din partea celor cărora nu le făcuse decât bine, iar din istoria românilor se opreşte asupra suferinţelor îndurate de George Şincai.

Nu numai N. Popea, ci toţi biografii lui Şaguna vor nota cu adânc regret această din urmă perioadă a vieţii lui Şaguna, încheiată cu o moarte provocată de *„boala tristeţii"*. Pe toţi îi va revolta ingratitudinea şi o vor spune, dar N. Popea, ca unul care i-a fost mai apropiat, se vede că a resimţit-o mai puternic decât alţii şi şi-a lăsat frâu liber, mai mult decât ceilalţi, condeiului acuzator.

Dar începând cu aceasta, cu sfârşitul aşa cum a fost el, biograful va fi urmărit să scoată în evidenţă şi mai pregnant, prin contrast cu realitatea, dimensiunea excepţională a bărbatului care a marcat cu numele lui o epocă, şi a fost factor decisiv, în desfăşurarea istoriei Transilvaniei vremii sale. După ce îşi încheie introducerea, biograful trece direct la afirmaţia că Şaguna va rămâne pentru totdeauna un

model pentru toți urmașii săi, numindu-l *„mare și rar bărbat al națiunii române"* (p. 5). Nu numai al Bisericii, nu strălucind doar într-un anumit domeniu, să zicem în cultură, în artă, sau în științe, în activități sociale sau politice — activități care pot consacra un destin de om — ci *„bărbat al națiunii române"*, cu rol deosebit, complex și determinant în istoria națiunii. De altfel, o și spune biograful: *„Mitropolitul Șaguna este omul istoriei. Aceasta — fie cea bisericească, cea națională sau cea politică — nu se poate scrie fără de istoria lui. Mai mult, istoria mitropolitului Șaguna este aproape istoria poporului român însuși, într-un pătrar de secol cât conduse el afacerile și destinele noastre naționale"*.

Că aceste afirmații sunt în întregime acoperite de fapte, astăzi îndeobște cunoscute și recunoscute, e un lucru care nu mai trebuie dovedit. Nu numai o seamă de instituții menite să fie stâlpi de susținere a existenței națiunii române în Transilvania, au fost create de dânsul, ci întreaga orientare în cultură, în viața socială, în învățământ, în dezvoltarea micilor industrii, au beneficiat de îndrumarea și de acțiunile lui practice, inițiate și dezvoltate cu mână sigură. Și, implicit și în politică, în care clarviziunea sa s-a dovedit în cele din urmă a fi fost cea mai bună. E de ajuns să ne referim acum la lupta dintre pasiviști și activiști, după 1867, când Șaguna, activist, a părut a nu fi avut dreptate. După moartea sa i s-a dat dreptate și a scris despre aceasta cuvinte excepționale chiar unul dintre foștii pasiviști, adversar deci al lui Șaguna în această privință, anume George Barițiu. Face aceste mărturisiri în vol. III din *Părți alese din Istoria Transilvaniei*.

De altfel tot contemporanul Barițiu scria în 1873 (rev. Transilvania nr. 14, și în nr. 17 din 1876) că *„acela care îi va compune biografia în spirit obiectiv, sau după cum se exprima Tacit, „sine ira et studio" va binemerita de la Biserică, de la Patrie și de la națiune"* (cf. Popea, p. 6).

A încerca să cuprinzi într-o scurtă comunicare activitatea unui om ca Șaguna și locul lui în istoria Transilvaniei ar fi o lucrare care l-ar mărgini și i-ar micșora statura de gigant al acestei istorii. Ceea ce se poate face, e doar o încercare de jalonare a principalelor sale activități și nu fără riscul de a lăsa deoparte chiar pe unele dintre cele mai însemnate. Pentru că trebuie să plecăm de la afirmația și convingerea că totul în activitatea acestui om a fost însemnat și cu urme, influențe, decizii și realizări în viața Transilvaniei, cum n-au mai rămas de la nimeni altul.

Când a venit el în Transilvania totul era de făcut. Și să nu uităm: n-a venit într-o atmosferă de entuziasm și brațe deschise. Era român și era acuzat că e sârb, ba chiar că nu cunoștea limba română, avea studii strălucite de drept și teologie și îndemânări în administrație, care erau necunoscute transilvănenilor, iar atmosfera în care intra era viciată de neînțelegeri, poporul era oprimat din toate punctele de vedere și părea adormit într-o împăcare cu soarta care nu prevestea nimic bun. Șaguna a avut meritul cel mai mare de a sesiza de îndată

stările acestea de lucruri şi de a se decide să le înfrunte şi să le îndrepte. Iată de ce a fost de la început omul providenţial de care avea nevoie naţiunea. Şi el a simţit că era doar trimisul Providenţei într-o lume în care era nevoie de el ca de ultima posibilitate de salvare.

Idealul pe care şi l-a anunţat din primele cuvinte adresate viitorilor păstoriţi, este emoţionant de asemănător cu cel sesizat de Andrei Mureşanu în imnul său nemuritor şi atât de prezent şi astăzi în viaţa neamului românesc: Deşteaptă-te române! Şi Şaguna a spus: *„Tu, Doamne, ştii că spre scopul meu a alerga doresc: pre Românii transilvăneni din adâncul lor somn să-i deştept, şi cu voie către tot ceea ce e adevărat, plăcut şi bun să-i trag"* (Cuv. la HIROTONIA în episcop).

Acest lucru l-a şi făcut toată viaţa. Mai întâi ca vicar (1846—1848), apoi ca episcop (1848—1864) şi apoi ca mitropolit (1864—1873). Era conştient că are de vindecat o mulţime de răni şi de clădit o mulţime de instituţii şi mijloace noi de supravieţuire şi chiar de înflorire a poporului român din Transilvania. Ştia că *„zilele de bucurie pentru poporul român şi pentru naţiunea noastră transilvanică în special, au fost mai puţine şi mai rare decât peana de corb alb"* (1861, la întemeierea Asociaţiunii). Românii erau *misera plebs contribuens.* Nici naţiunea română nu era printre cele trei naţiuni recunoscute, (maghiari, saşi, secui), nici religia ortodoxă nu era printre cele patru religii recunoscute (catolici, luterani, calvini şi unitarieni). Biserica ortodoxă era supusă încă din 9 oct. 1783 şi 8 dec. 1786 mitropolitului sârbesc de la Carlovitz şi „clerul neunit" era numai tolerat, iar vizitaţiunile canonice în eparhie trebuiau făcute numai în prezenţa a doi comisari politici (Popea, p. 15). Preoţii nu aveau salarii, ba mai erau obligaţi şi la muncă şi zeciuială către preoţii luterani.

În această situaţie a venit Şaguna în Transilvania.

Şi iată acum câteva din cele mai importante realizări ale sale care au făcut dintr-însul Marele om al Transilvaniei. E de la sine înţeles că vom schematiza, pentru economie de timp şi spaţiu.

La întoarcerea, în 1848, de la hirotonia întru episcop e prezent pe Câmpia Libertăţii, la Blaj, unde co-prezidează Adunarea românilor care vor cere pentru prima oară răspicat: *Noi vrem să ne unim cu Ţara.* Au urmat vremuri de iobăgie în care timp i s-a distrus reşedinţa de la Sibiu şi i s-au furat toate bunurile. N-a ezitat a se întoarce şi a lua totul de la capăt, dovedindu-se un bun organizator, optimist şi fără teamă de intrare în luptă cu tot adversarul.

Se va ocupa de şcoli, înfiinţînd Gimnaziul din Braşov şi peste 1 400 de şcoli confesionale, se va ocupa de viaţa preoţimii, lărgind la dimensiunile unei şcoli teologice cursul de la 6 luni pentru pregătirea preoţilor, pe care îl găsise la Sibiu.

În 1861 va reuşi recunoaşterea înfiinţării Asociaţiunii pentru cultura şi literatura poporului român, căreia îi va fi primul Preşedinte. Ce rol a avut *Asociaţiunea* pentru trezirea conştiinţei naţionale şi pentru speranţa într-un viitor mai bun, e de mult ştiut.

Şaguna a continuat apoi nenumăratele lui călătorii spre Viena în vederea eliberării de sub tutela sârbească şi pentru reînfiinţarea Mi-

tropoliei Transilvaniei. Totul i-a reuşit. În 1864 Mitropolia e recunoscută. Organizează Congresul bisericesc, din care va face parte şi Avram Iancu, apoi redactează *Statutul Organic* care peste ani va deveni modelul Statutului Bisericii Ortodoxe Române, prin care va acorda laicilor un rol important în Biserică, spre a-i mări acesteia influenţa şi rolul educativ şi nu numai bisericesc în viaţa naţiunii.

Prin aceste instituţii de o importanţă niciodată cu putinţa de a fi îndeajuns de reliefată, Şaguna înlocuieşte ceea ce nu aveau românii din Transilvania în acea vreme. Nu aveau conducerea lor, nu aveau constituţia lor, nu aveau parlamentul lor. Prin instituţiile şaguniene toate acestea erau preluate de Biserică. Cine va fi acela care să nu recunoască ingeniozitatea politică a lui Şaguna? Nu în zadar Eminescu l-a numit *„om politic din creştet până în tălpi"*. Aş vrea însă să menţionez: nu e vorba de o politică în sensul curent al cuvântului. Era „politica" de supravieţuire şi afirmare în demnitate a naţiunii române din Transilvania. Când anumite împrejurări cu adevărat politice au încercat atragerea lui pe acest teren, el şi în aceste împrejurări nu s-a clintit de la convingerea lui că în Transilvania vremii nu era loc pentru lupte politice intestine, ci că singura politică indicată de vremi era aceea de asigurare a libertăţilor poporului prin cele mai eficiente mijloace. Concepţia asupra mijloacelor nu a fost una şi aceeaşi, şi atunci s-au născut disensiunile care i-au amărât ultimii ani ai vieţii, despre care am vorbit la început.

Nu putem încheia fără a mai aminti câteva din marile lui realizări în viaţa Bisericii Transilvaniei, pe care a reorganizat-o şi i-a redat prestigiul la care avea dreptul. A înfiinţat Academia Andreiană, Tipografie, Calendarul ortodox, Telegraful român (1853), a tipărit manuale, a păstrat legătura cu Biserica din Principate, făcând vizite şi stabilind prietenii. Cu greu s-ar putea găsi un domeniu în care Şaguna să nu fi intervenit şi să nu-şi fi lăsat amprenta personalităţii sale.

Ne bucurăm că astăzi el se află din nou în centrul atenţiei neamului nostru. Facultatea de Teologie din Sibiu îi poartă numele. O universitate din Constanţa îi poartă numele. O Ligă culturală din Sfântul Gheorghe îi poartă numele şi i se va ridica acolo o statuie. Liceul din Braşov îi poartă numele, Şcoala normală din Sibiu de asemenea şi în marile oraşe numele lui s-a dat unor străzi.

Posteritatea lui Şaguna începe să fie pe măsura dimensiunilor personalităţii lui spirituale, culturale şi istorice. Şaguna a devenit de mult un simbol al măreţiei neamului nostru, al Transilvaniei şi al întregii Ţări.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

TRADIŢIA ŞAGUNIANĂ*

La 28 iunie 1873 a murit mitropolitul Andrei Şaguna. Se împlinesc de atunci 120 de ani, fapt care ne oferă prilejul de a-i evoca memoria chiar şi numai în câteva cuvinte, de a vorbi despre moştenirea sa spirituală, despre tradiţia şaguniană.

Şaguna a fost mitropolit al Ardealului, dar în acelaşi timp şi al Banatului, Crişanei şi Maramureşului. Până la refacerea mitropoliei noi bănăţenii am depins de mitropolia pe care el a refăcut-o. În plus el a restaurat eparhia Caransebeşului şi a pregătit reînfiinţarea eparhiei Timişoarei. Îi datorăm într-un fel existenţa instituţiilor noastre ecleziastice. De aceea împlinim şi noi la Timişoara una din îndatoririle respectate cu sfinţenie peste tot în Transilvania de a-l pomeni în fiecare an la 30 noiembrie, ziua de prăznuire a Sfântului Apostol Andrei. Tot de aceea vorbim şi acum despre el cu deosebită veneraţie.

Născut la 20 decembrie în Mişcolţ — Ungaria, din părinţi macedoneni, Andrei Şaguna a primit la botez numele de Anastasie. Sprijinit de bogatul său unchi Anastasie Grabovski un înflăcărat susţinător al românismului, el a studiat mai întâi filosofia şi dreptul; apoi, împins de vocaţie, învaţă teologia la Vârşeţ şi se consacră misiunii preoţeşti. La 1 noiembrie 1833 intră în cinul monahal, când i s-a dat numele de Andrei. Diacon, ieromonah, stareţ, arhimandrit, vicar general al eparhiei Sibiului apoi episcop el va urca toate treptele demnităţilor bisericeşti, până la cea mai de sus: arhiepiscop şi mitropolit al românilor din Transilvania şi Ungaria (1864). A fost cel dintâi păstor al acestei mitropolii care îşi datorează independenţa, organizarea şi îndrumarea spre strălucire, strădaniile nebiruite, energiei şi înţelepciunii marelui arhiereu.

Activitatea lui se va desfăşura plină de rod nu numai pe tărâm bisericesc. Ea va fi multiplă şi, sub toate aspectele, impunătoare. Realizările sale culturale şi politice alături de cele bisericeşti, dibăcia sa diplomatică, munca sa intensă de cărturar şi răspânditor de civilizaţie, nobilele sale eforturi puse toate în slujba ridicării neamului îl vor aşeza în fruntea celor mai de seamă reprezentanţi ai Bisericii şi ai naţiunii române, binecuvântându-i-se amintirea de-a lungul vremii.

Mitropolitul Şaguna a prezidat adunarea de pe Câmpia Libertăţii de la Blaj (3/15 mai 1848), a fost întâiul preşedinte al Asociaţiei transilvane pentru cultura şi învăţătura poporului român (ASTRA), a dat o nouă aşezare Bisericii prin „Statutul organic", a înfiinţat ziarul „Telegraful român" şi tipografia diecezană, a scris numeroase studii bisericeşti, a tradus Biblia, a fost membru onorar al Academiei Române (1871).

Momentele de răscruce prin care trecem după prăbuşirea dictaturii comuniste, ne duc cu gândul la mitropolitul Andrei Şaguna care a

---

* Preluat din „Învierea" Anul IV nr. 13, 1993, cu binecuvântarea autorului.

trăit de asemenea într-o vreme marcată de mari greutăţi. Exemplul său şi moştenirea ce ne-a lăsat pot ele să constituie un îndrumar şi pentru noi cei de azi? Din capul locului vom răspunde pozitiv şi iată de ce:

a) Şaguna a fost activ în toate domeniile, n-a cedat nicicând în faţa piedicilor oricât de mari ar fi fost, nu s-a resemnat în faţa nici unei înfrângeri momentane. Lucian Blaga vorbea de un „activism şagunian" pe care l-a explicat astfel: „Şaguna n-a trăit pentru a gândi, nici nu a gândit pentru a gândi; el obişnuia să gândească numai în vederea acţiunii. Activismul lui Şaguna era metodic adaptat, fără a-şi pierde vigoarea, la situaţii pline de supleţe, dar dominând contingenţele, concesiv în măsura în care nu i se cerea să trădeze conduita. El avea geniul iniţiativelor. Gata să se aşeze în fruntea oricărei mişcări, de pe urma căreia spera un nou spor al sufletului, un adaos al vieţii româneşti. N-a existat nici un domeniu al vieţii politice care să-l fi respins: întemeia şcoli primare la sate, licee, seminarii; participa la examene, scria cărţi didactice, câteodată şi cărţi de mari pretenţii. A înfiinţat o tipografie şi o gazetă. Când trebuia scria articole de o admirabilă claritate şi mai vârtos cântărite, nu numai în ţara românească, ci şi în ziarele nemţeşti de la Viena. El este unul din părinţii Asociaţiei pentru literatură şi cultură de ale cărei probleme ardea lăuntric fiindcă presimţea trăinicia înjghebării. Lua parte la senatul imperial din capitala împărăţiei şi devenea adesea omul zilei prin discuţiile ce le avea acolo. Cap al Bisericii Ortodoxe din Ardeal, perfect conştient de situaţia sa, el nu evita conflictele cu nici o mărime omenească, oricare ar fi fost ea. Calm şi neînfricat el nu mergea faţă de nimenea aşa de departe cu respectul ca să renunţe din timiditate la ceea ce i se cuvenea lui însuşi şi poporului său. După stăruinţi mereu repetate, după cereri mereu strigate, după lupte şi peripeţii de necrezut, după succese mereu zădărnicite, Şaguna a văzut în cele din urmă cu ochii trupeşti în faţa sa triumful: poporul românesc din Ardeal a fost recunoscut ca naţiune egal îndreptăţită cel puţin teoretic în toate privinţele" (Pompiliu Teodor, *Blaga şi Şaguna*, în: Îndrumătorul bisericesc al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului şi Clujului pe anul 1989, p. 131).

Aşadar mitropolitul Şaguna a demonstrat prin însăşi comportarea sa că Biserica trebuie să fie activă, să abordeze toate domeniile vieţii obşteşti, nu numai cel propriu, inclusiv acela atât de complicat al politicului aducându-şi un aport pozitiv. E vorba evident de un activism înţelept, constructiv şi mereu axat pe principiile evanghelice.

b) Un alt domeniu esenţial în care Şaguna ne poate fi exemplu este acela al contribuţiei mirenilor la viaţa Bisericii. Potrivit concepţiei lui Şaguna, Biserica nu poate fi doar a clericilor de vreme ce ea este formată din cler şi popor. Conlucrarea acestor două componente bisericeşti el a ridicat-o la rang de principiu introdus în Statutul Organic la redactarea căruia şi-a adus o contribuţie capitală bănăţeanul Gheorghe Ioanovici. Aşa cum bine s-a observat „prezenţa elementului laic în organizaţia bisericească are avantajul că stimulează ener-

giile acestuia şi-l ataşează strâns de Biserică, făcând astfel ca preocupările primordiale ale Bisericii să fie însuşite şi de credincioşi" (pr. prof. Virgil Turcan, *Şagunismul*, în rev. Altarul Banatului, an I, nr. 3—4, martie—aprilie 1944, p. 106).

E drept că în acest domeniu au apărut încă dintru început unele critici menite să prevină aşa zisa „laicizare" a Bisericii. Ele s-au dovedit însă neîntemeiate iar dezvoltarea ulterioară a Bisericii a arătat tocmai dimpotrivă că ideile lui Şaguna au ieşit în întâmpinare nevoii tot mai stringente de a dezvolta „apostolatul laic". Pe temeiul principiilor statuate de Şaguna, s-au creat diferitele mişcări, asociaţii şi organizaţii în cadrul şi în slujba Bisericii precum astăzi „Oastea Domnului" ,,Societatea femeilor ortodoxe române", ,,Frăţia ortodoxă română", „Asociaţia studenţilor ortodocşi români", ,,Liga tineretului ortodox român" etc. Practica vieţii noastre bisericeşti în ce priveşte locul şi rolul mirenilor, practică al cărei ,,părinte" este Şaguna (pr. prof. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939, p. 198) s-a dovedit nu numai corectă ci mai ales foarte benefică.

c) Tradiţia şaguniană apoi a îmbogăţit viaţa bisericească cu un element de foarte mare importanţă şi anume autonomia. Potrivit tălmăcirii unui admirator al „şagunismului", ,,Biserica încetează să fie un factor activ pe teren religios şi naţional dacă nu se bucură de o deplină autonomie. Investită cu o largă autonomie, Biserica devine un puternic factor moral, un îndreptar şi îndemn de nobile şi trainice înfăptuiri în viaţa neamului. Autonomia sau dreptul Bisericii de a se conduce prin propriile ei puteri e un drept moştenit de la însuşi dumnezeiescul ei Întemeietor. Această libertate şi deplină autonomie Biserica trebuie s-o păstreze chiar şi atunci când se află în raporturi de sinceră reciprocitate cu statul, căci autonomia nu implică numaidecât o rupere a raporturilor dintre stat şi Biserică. În acelaşi timp statul n-are dreptul să se amestece în rosturile interne ale Bisericii. Biserica e o instituţie de origine dumnezeiască care-şi are stabilite scopurile şi mijloacele pentru realizarea acelor scopuri" (V. Turcan, *op. cit.*, p. 107).

Astăzi, după anii de cruntă dictatură comunistă caracterizată, între altele, de încălcarea flagrantă a autonomiei Bisericii, înţelegem mai bine importanţa principiului statuat de Şaguna în Regulamentul organic. Ne-ar fi părut însă bine, şi o spunem şi aceasta cu toată sinceritatea, dacă articolul referitor la autonomie din Regulamentul organic n-ar fi cuprins un adaus care, restilizat, a trecut de asemenea în Legea şi Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 1926 şi apoi în Statutul din 1948: „Biserica gr.-ort. română din Ungaria şi Transilvania, ca Biserică autonomă, după dreptul ei canonic, garantat şi prin art. de lege al IX-lea din anul 1868 — pe *lângă susţinerea în integritate a dreptului de supremă inspecţie a Maiestăţii Sale (scil. împăratul Austriei)*, îşi regulează, administrează şi conduce independent afacerile sale bisericeşti, şcolare şi fundaţionale în toate părţile şi factorii ei constitutivi, după forma reprezentativă". Adaosul referitor la „dreptul de inspecţie", ulterior s-a spus „dreptul de con-

trol al statului", va fi până la urmă eliminat, numai că abia în ianuarie 1990, după ce a fost exploatat în fel şi chip spre paguba Bisericii.

Cu privire la principiul autonomiei pentru care Şaguna a luptat din răsputeri, trebuie să adăugăm că el l-a aplicat şi în relaţiile dintre Biserici, ceea ce l-a ajutat să obţină „despărţirea ierarhică", adică desprinderea de ierarhia sârbească a vremii.

d) Şaguna a fost macedonean sau aromân, făcea adică parte din acea naţionalitate care astăzi la ea acasă n-are nici un drept. Pentru că formăm un singur neam, aromânului devenit mitropolit nu i-a fost greu să se identifice la vremea sa cu destinul, lupta şi aspiraţiile fraţilor săi din Ardeal. În felul acesta de peste ani ni se adresează şi nouă celor de azi, atrăgându-ne atenţia că suntem una şi astfel dacă la mijlocul veacului trecut el care se trăgea din părţile Pindului ne-a făcut atâta bine nouă celor din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş, Bisericii noastre întregi, şi noi cei de azi se cuvine să nu uităm pe fraţii aromâni şi să încercăm să le venim în sprijin. Din moştenirea şaguniană, vrem să spunem, face parte şi conştiinţa apartenenţei românilor şi aromânilor la acelaşi neam cu tot ceea ce decurge din această conştiinţă.

Pentru moment ne oprim aici. Am fi tentaţi să punem în evidenţă şi alte trăsături ale şagunismului. Ele sunt însă prea multe spre a le înşira pe toate. Oricum, comemorându-l la împlinirea a 120 de ani de la trecerea sa în eternitate, este potrivit să-i reactualizăm faptele cu care s-a înscris în istorie, să ne străduim să fim la înălţimea comportamentului său şi, mai ales, să-i păstrăm cu scumpătate moştenirea.

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

LA ÎNCEPUTUL ORTODOXIEI CONTEMPORANE DIN TRANSILVANIA A FOST ŞAGUNA

Mitropolitul Andrei Şaguna a adus în conducerea Bisericii Ortodoxe din Transilvania o energie neobosită şi o bogăţie de preocupări excepţionale, de însuşiri care l-au făcut în stare să redea acestei Biserici posibilitatea să satisfacă multiplele trebuinţe ce se impuneau poporului român în vremea mai nouă şi în situaţia unei existenţe periclitate datorită ameninţării lui de stăpânirea maghiară şi de uniatism.

A adus pe lângă aceste două calităţi însă şi o înţelepciune de diplomat de care s-a ştiut folosi în mod potrivit în împrejurările contradictorii în care trebuia să lucreze.

Aducea în energia sa neobosită şi în talentele sale multiple şi iubirea fierbinte pentru neamul românesc — sunt însuşiri ce caracterizează în general pe românii macedoneni căci familia se refugiase prin bunicii lui în oraşul Mişcolţ din Ungaria în sec. 18, din cauza prigoni-

rilor la care erau supuşi în locurile lor de (noii stăpânitori) mahomedani.

În cele ce urmează datele, antecedentele lui Andrei Şaguna într-una din aceste familii, urmând scrierii „Ioan Lupaş, Mitropolitul Andrei Şaguna" Sibiu 1921.

Andrei Şaguna, născut în 1802 şi botezat Anastasie, în vreme ce tatăl său Naum silit de sărăcie a primit, îndemnat de un ierarh catolic, a trece la catolicism, a fost crescut de mama sa în cea mai fermă credinţă ortodoxă. Chiar dacă formal era înscris în registrele catolice ca şi un alt frate şi o soră a lui. După ce a terminat cursul inferior al liceului la Mişcolţ cursul superior l-a făcut la Pesta cu bunăvoinţa bogatului său unchi Atanasie Grobovsky. În 1826 s-a înscris la universitate având de coleg şi prieten pe Iosif Eötvös vestit scriitor maghiar şi în două rânduri ministru al Cultelor şi Instrucţiunii.

După împlinirea vârstei de 18 ani la 25 iulie 1827, a revenit la credinţa sa ortodoxă cum făcuseră şi fratele şi sora sa.

După terminarea studiilor universitare la 1829 pleacă la Vârşeţ să înveţe teologia, îngrijindu-se în mod deosebit în cursul studiilor. Indată după terminarea lor, Mitropolitul Ştefan Strotimirovici l-a chemat profesor de teologie la Carlovit şi secretar al Mitropoliei. La 1 nov. 1833 se călugăreşte luând numele de Andrei.

În 1845 murind fostul episcop de la Sibiu, Vasile Moga, împăratul, urmând sfatul Mitropolitului de Carloviţ, a trimis la Sibiu pe arhimandritul Andrei Şaguna ca vicar general al Bisericii ortodoxe din Ardeal. În Ardeal a fost primit cu răceală. Se socotea că e sârb, pe lângă aceasta 2 nepoţi ai lui Vasile Moga râvneau la scaunul unchiului lor, Ioan Moga şi Moise Fulea. Când unii protopopi i-au spus că e sârb le-a răspuns: „Sunt român ca şi voi" şi afirma cu tărie românitatea sa.

În ciuda unei neîncrederi ce i se arăta vicarul Şaguna a luat o seamă de măsuri spre îndreptarea situaţiei din Biserică. A poruncit profesorilor din modestul Seminar pentru preoţi din Sibiu, să ţină lecţii tot anul, a spus preoţilor să ducă o viaţă serioasă, iar în vara anului 1847 a mers în vizită canonică din sat în sat să vadă starea ţăranilor şi a şcolilor care în baza unei vechi tradiţii se aflau aproape în fiecare sat în guvernarea bisericilor. Tot în vara anului 1847 a înaintat împăratului din Viena o adresă în vederea unei alegeri de episcop la care să ia parte toţi protopopii.

La alegerea aprobată pentru 2 dec. 1847 cei doi nepoţi ai lui Vasile Moga au obţinut unul 33 de voturi, altul 31 iar el numai 3 voturi (la care) Împăratul l-a numit totuşi episcop pe el. O bună parte din intelectuali s-au bucurat totuşi de această numire.

Îndată după sosirea sa în Ardeal a ridicat cursul clerical de la 6 luni la un an şi începu a controla îndeaproape mersul învăţământului.

Nivelul Seminarului îl ridica an de an, investindu-l şi cu un internat care contribuia la mai buna pregătire a preoţilor şi urmaşilor lor. Tot în 1848 înaintă împăratului o adresă în care-i cerea aprobarea. Venit ca episcop sfinţit de la Carloviţ, dar şi înainte de aceea, s-a

asociat cu ei (intelectualii) pentru pregătirea Adunării naționale de la Blaj, care cerea independența în toate pentru poporul român, încât a fost ales în prezidiul acestei Adunări, iar la sfârșitul ei a fost ales ca președinte al unei comisii de 30 de membri care să ducă memoriul ei la Viena. La 23 iunie 1848 s-a prezentat cu toată comisia la Innsbruk înaintea regelui Ferdinand cu acest memoriu, iar acela a promis că naționalitatea va fi asigurată, la propunerea ministrului ungar, printr-o lege specială. Îndrumați spre unguri unii membri ai delegației, descurajați, nu s-au mai dus la ei la Pesta. Șaguna s-a dus cu Timotei Cipariu și a încercat să se folosească de prietenia cu Ștefan Szacheny și Francisc Eötvös spre binele poporului român și a Bisericii lui.

La 2 dec. 1848 Ferdinand s-a retras de la cârma împărăției, venind în acest rol tânărul Francisc Iosif I, care a promis tuturor popoarelor din împărăție că vor fi „egale în dreptate pe baza libertății adevărate". Ungurii n-au voit să recunoască rege al Ungariei pe tânărul împărat și au început sub îndemnul lui Ludovic Kossuth lupta pentru desprinderea Ungariei de Austria, fără să promită românilor libertate în cadrul statului Ungar independent. Șaguna care se întorsese din Pesta a convocat pe 16 dec. 1848 mai mulți români fruntași la o conferință națională. Adunarea se declara pentru Francisc Iosif I, iar Șaguna îi ura într-o cuvântare cel mai deplin succes. Ea mai cerea formarea unei gărzi naționale înarmate. La câteva zile după această conferință, generalul Puechner, comandantul armatei austriece din Ardeal, cere unei delegații de români (să trimită) la București o deputăție care să ceară armatei rusești (din) și în Ardeal un ajutor armatei austriece contra ungurilor, deputăție care avea între membri și pe Șaguna, a fost primit la București cu răceală fiind atașați ideii de revoluție în general. Șaguna pleacă, peste Bucovina și Galiția, la Olmutz în Moravia unde se afla atunci curtea împărătească. La 6 febr. 1849 fu primit de tânărul împărat Francisc Iosif I. Șaguna ținu în fața lui o cuvântare despre suferințele poporului român. Împăratul l-a reținut la masă, începând între ei o informare folositoare pentru amândoi. Impreună cu deputații români din Ardeal, Banat și Bucovina, Șaguna în același an la 25 febr. 1849 înainta un memoriu în care cerea pentru români între altele acestora o singură credință și unitate administrativă bisericească și națională. Împăratul a primit favorabil acest memoriu promițând împlinirea acestor dorințe.

În vreme ce revoluția maghiară câștiga cantonul de sud-est al Transilvaniei, în munții Apuseni se afirma (dreptatea) libertatea românească prin lupta moților condusă de Avram Iancu. Șaguna unea toiagul său arhieresc cu sceptrul împărătesc arătând împăratului doleanțele poporului român care lupta în munți. Aceasta nu i-a putut-o ierta lui Șaguna, Kossuth, care, ajuns la strâmtoare, vrea împăcarea cu românii dar declară că „Șaguna nu poate avea parte de iertare pe acest pământ". După ce răsculații unguri au depus armele în fața armatei rusești renunțând la ajutorul armatelor austriece la 18 august lângă

Şiria, Şaguna s-a întors la Sibiu pe acea cale ocolită pe care a putut trece.

La granița Ardealului a fost întâmpinat cu bucurie de mare mulțime de popor.

În timpul absolutismului imperial (1850—1860) activitatea politică a lui Şaguna se restrânse şi a putut dezvolta activitatea pe teren bisericesc şi cultural fiind ajutat de guvernatorii austrieci ai Ardealului de la Sibiu. Pe tărâm social la 1854 fiind desființată iobăgia, Şaguna a avut un rol benefic în intervențiile pentru poporul fost iobag, față de împotrivirile marilor latifundiari. Pe teren bisericesc încă în 1848 Şaguna voia să creeze un sinod cu 44 membri dintre preoți şi cu un număr îndoit de mireni. Un astfel de sinod a putut convoca la 12 martie 1850 cu 24 de membri preoți şi 20 mireni între care era şi Avram Iancu marele erou al munților. În cuvântarea sa Şaguna arată suferințele din trecut şi în continuare ale poporului român, se plânge apoi cât au suferit românii de la revoluționarii maghiari. Au batjocorit icoanele, au ucis 12 preoți şi mai multe mii de creştini. I-a ars biblioteca sa de peste 3 000 de cărți.

Pentru el Biserica era chemată să ajute poporul în toate domeniile, la ridicarea lui socială şi culturală. Biserica este a poporului şi poporul întreg constituie Biserica.

În cuvântare a arătat apoi paşii făcuți pentru reînființarea fostei mitropolii (ortodoxe) autocefale a românilor din Ardeal. Acum voia ca această mitropolie să cuprindă pe toți românii din statele austriece.

Împotriva unei scrieri a lui Şaguna în acest sens publicată la Viena în limba germană a scris Rojocici mitropolitul sârb de la Carlovitz. Şaguna şi sinodul i-au răspuns arătând legătura între ortodoxie şi naționalitate. Şaguna a luptat şi după aceea pentru înființarea unei mitropolii autocefale a românilor ceea ce a reuşit să obțină în 1864.

În toamna anului 1857 Şaguna cere împăratului încuviințarea să facă o colectă pentru zidirea unei catedrale la Sibiu. Colecta a deschis-o împăratul cu suma de 1000 de galbeni, la ea a adăugat guvernatorul Ardealului Schwazenberg cu 50 de galbeni, apoi Şaguna cu 2000 de florini. Până la moartea lui Şaguna fondul pentru zidirea catedralei conținea suma de 140 000 de coroane, crescând mereu până în 1903, când mitropolitul Ioan Mețianu a început clădirea catedralei şi s-a terminat în 1908 costând 1 000 000 de coroane.

Menționăm că încă în 1850 Şaguna a întemeiat tipografia mitropoliei împotriva căreia Blajul a cerut guvernului să o suprime. In ea s-au tipărit nenumărate opere, dar mai ales manualele pentru Şcolile primare şi pentru licee, întocmite de talentați autori. Iar în 1853 a înființat ziarul „Telegraful Român" care a exprimat în cursul a 140 de ani toate năzuințele bisericeşti, ecourile şi aspirațiile culturale ale poporului român, deschizându-i fereastra spre lărgimea culturii generale a timpului.

Dacă în timpul absolutismului, Şaguna a fost împiedicat în acțiunea pentru reînființarea mitropoliei autocefale a românilor ortodocşi

de la 1860, cu încetarea absolutismului s-a deschis puterea continuării ei. La 24 oct. 1860 cu învoirea împăratului, Şaguna a convocat al doilea sinod pentru această acţiune. La acest sinod au participat 46 membri clerici şi 52 mireni. La propunerea sa, sinodul declară în unanimitate că, considera mitropolia română din Austria ca existentă în spiritul canoanelor şi împiedicată numai prin măsuri „politico-administrative anticanonice". Roagă pe Majestatea Sa să înlăture acele piedici. Adresa către episcopul Bucovinei, să se alăture acestei dorinţe, a rămas fără rezultat ca şi cea către sinodul din Carlovitz. Sinodul acesta a mai primit cu mare plăcere „statutul provizoriu" lucrat de Şaguna pentru alegerea membrilor Sinodului.

Al treilea sinod convocat de Şaguna în 22—28 martie 1864 adresează o nouă rugare (cerere) împăratului pentru aprobarea mitropoliei. În sfârşit după ce în august 1864 sinodul episcopesc din Carlovitz şi marele patriarh sârbesc Samuil Masevicevi, la stăruinţa împăratului, îşi dau învoirea pentru noua înfiinţare a mitropoliei române din 24 oct. 1864, împăratul emite scrisoarea prin care se aprobă această mitropolie independentă şi numeşte pe Şaguna mitropolit al românilor din Transilvania şi Ungaria. O delegaţie de preoţi ardeleni şi bănăţeni în frunte cu Şaguna pleacă după Crăciun la Viena şi în 6 febr. 1865, e primită la împăratul, căruia îi mulţumesc pentru această aprobare. Împăratul adresează cuvinte de mare laudă lui Şaguna. În sinodul din Bucureşti s-au rostit de asemenea cuvinte de laudă pentru Şaguna. „Acel Şaguna, acel episcop, astăzi mitropolit, străluceşte ca un luceafăr al ortodoxiei care a câştigat naţiunii sale de peste Carpaţi dreptul după care am vărsat lacrimi". Şaguna ştia însă că mai trebuie ceva, asigurarea mitropoliei şi printr-o lege a Ţării Ungureşti mai ales după ce în 1867, se ajunsese la o împăcare între împărat şi unguri prin care se recunoştea Ungaria ca un regat propriu unit cu Austria. Această asigurare a obţinut-o printr-o lege specială la 1868. În articolul de la lege IX sancţionat de Francisc Iosif I ca rege al Ungariei se recunoştea că românii ortodocşi să-şi rezolve cauzele bisericeşti, şcolare şi fundaţionale în mod independent prin congres sau încuviinţare de către Majestatea sa. Acest congres se va alege de credincioşii ortodocşi şi se va compune din 30 de deputaţi din cler şi 60 de mireni. Mult l-a ajutat pe Şaguna la această aprobare din partea guvernului ungar, Iosif Eötvös, prieten vechi de-al lui Şaguna, atunci ministru de culte.

Situaţia politică creată în acel timp, l-a determinat pe Şaguna să-şi dea seama că deocamdată situaţia nu poate fi schimbată şi a căutat o cale de obţinere a drepturilor naţiunii române, în cadrul Bisericii, pe calea tratativelor diplomatice. E de admirat deci talentul lui diplomatic precum şi priceperea lui de organizator, care propunea la fiecare sinod bisericesc formele cele mai folositoare de organizare a vieţii neamului în cadrul Bisericii. Acest talent se vede şi în textul „statutului organic" propus congresului bisericesc convocat la 28 sept. 1868 în baza paragraf. 7 al articolului de lege IX din 1868. Acest statut este o amplificare a regulamentului din 1864. Iată cum e caracterizat acest statut într-o revistă din Iaşi: „Ca un fir roşu prin toată organizaţiunea aceasta trece ten-

dinţa de a crea o trainică legătură sufletească între poporul credincios şi ierarhia bisericească. Această ierarhie nu este numai electivă în toate treptele, printr-un sistem elector care are la bază votul obştesc al întregului popor — ci toate interesele bisericeşti sunt încredinţate sau direct adunării plenare a poporenilor în parohie sau unei reprezentanţe populare în organizaţiile superioare". Dar nu numai poporul contribuie la hotărârile în chestiunile bisericeşti ci şi preoţii au un rol în conducerea vieţii generale a poporului. „Autoritatea clerului, rolul lui de conducător al poporului şi misiunea lui culturală izvorăsc în primul rând din această organizaţie bisericească".

„Statutul organic" a primit sancţiunea din partea împăratului Francisc Iosif I la 28 mai 1869. Românii din Transilvania vedeau ca prin această frumoasă constituţie şi-au câştigat o formidabilă forţă dându-se Bisericii posibilitatea să conducă independent de stat şi viaţa lui şcolară, şi culturală şi economică.

Realizări nu mai puţin bogate a împlinit Şaguna şi pe teren şcolar şi cultural. El a dat în acest sens o aplicare practică principiilor „Statutului organic".

Sinodul (Adunarea eparhială) din 1850, a hotărât:

1. ca „până la altă rânduială tot insul dintre protopopi să fie inspector şcolar în districtul său...

2. Şcoala clericală a diecezei acesteia să se prefacă într-un institutul teologic-pedagogic... şi fiecare dintre absolvenţii teologiei să fie dator înainte de a se preoţi a fi învăţător.

3. În toate şcoalele noastre poporale vor fi admise numai „cărţile lor sătene" şi se cere împăratului să ţină seama de numărul mare al populaţiei române şi a înfiinţa pentru români şcoale reale, gimnaziale, academice şi universitare".

La 24 aprilie 1852 Şaguna dă între altele următoarele îndrumări pentru şcoalele poporale:

1. Fiecare obşte bisericească să-şi facă şcoală.

2. Dascălii să fie de religia noastră.

3. În toate şcoalele noastre poporale vor fi admise numai „cărţile tipărite în tipografia diecezană".

4. Ca dascăli pot funcţiona numai aceia care au de la episcop „atestat pentru hărnicia lor".

În diferite rânduri Şaguna tipări instrucţiuni amănunţite despre cărţile ce trebuie folosite pentru directorii şi inspectorii şcolari numiţi de consistoriul diecezan. Congresul naţional-bisericesc din 1868 protestează la împăratul împotriva prevederilor unei legi a guvernului ungar care nu ţinea seama de autonomia Bisericii române în domeniul şcolar.

Pentru ridicarea nivelului preoţilor Şaguna, după ce clădeşte un edificiu nou corespunzător şi despărţind cursul teologic de cel pedagogic, ridică la 1853 pe cel dintâi la 2 ani. Dar Şaguna se ocupă şi de manualele după care aveau să înveţe viitorii preoţi şi învăţători, scriind el însuşi sau la îndemnul lui manuale pentru cursurile lor. Se îngrijea de stipendii pentru elevii săraci.

În anul 1862/63 cursul teologic a fost ridicat la 3 ani iar cel pedagogic la 2 ani.

Spre folosul cursului pedagogic Şaguna completa la 1868 opera sa „Compendiu de drept canonic", tipărind în 1871 „Enchiridionul de canoane", iar la 1872 „Manual de studiu pastoral".

Şaguna insistă însă pe baza hotărârii sinodului din 1850 şi pentru înfiinţarea de academii şi universităţi pe seama românilor. Văzând că e greu să le obţină aceasta îşi îndreaptă eforturile spre înfiinţarea de gimnazii, şcoli reale şi comerciale în mai multe localităţi. Nereuşind în această năzuinţă, se mulţumi cu gimnaziul din Braşov înfiinţat la 1860 cu mari contribuţii ale braşovenilor, iar mai târziu cu cel din Brad. Liceul din Braşov i-a fost deosebit de drag fiind ajutat la înfiinţarea lui de protopopul Ioan Popazu. Gimnaziul din Braşov s-a întregit până în 1863 la 8 clase. În iunie anul următor se dădea primul examen de maturitate care fu condus de Şaguna însuşi.

Un rol hotărâtor a avut Şaguna în obţinerea aprobării pentru întemeierea „Asociaţiei pentru cultura şi literatura poporului român din Transilvania" (ASTRA).

După ce a primit răspunsul favorabil de la guvernatorul Transilvaniei la 9/21 martie 1861 Şaguna convoca la Sibiu pe toţi cei 171 de inşi care au subscris cererea din 10 mai 1860. Adunarea s-a ţinut sub preşedenţia lui Şaguna.

După ce la această adunare s-au formulat statutele ei obţinând Şaguna aprobarea lor, el convoca la 23 oct. (4 nov. 1861) la Sibiu pe toţi intelectualii români din Transilvania. În şedinţa a 2-a, a fost ales ca preşedinte pe 3 ani Şaguna, cu marea majoritate de voturi, Cipariu şi Bariţiu ca vicepreşedinţi.

Convenţia politică din 1867 producând un curent ostil lui Şaguna, care voia să asigure pe cale paşnică drepturile poporului român, n-a mai fost ales el. La adunarea generală din Cluj din august 1867 în locul lui a fost ales ca preşedinte Vasile Pop.

Dacă la începutul neînceput al existenţei se poate spune că a fost Sf. Treime ca iubire, la începutul vieţii bisericeşti moderne a românilor din Transilvania şi a întregii lui vieţi naţionale, la clădirea ei a fost Şaguna.

Ideile lui care au sesizat toate trebuinţele noi ale poporului român în împrejurările specifice ale Transilvaniei, relaţiile lui atent extinse cu toate forţele ce aveau un rol în determinarea acestei vieţi, acţiunea lui neobosită pe toate aceste planuri au fost un dar providenţial adus de Dumnezeu acestui popor tocmai la momentul potrivit pentru a-l ajuta să-şi organizeze viaţa lui de toate felurile conform necesităţilor din acel timp, început al timpului ce-a urmat şi durează şi azi şi va dura şi în viitor. De aceea pe drept cuvânt s-a numit adeseori Biserica ortodoxă din Transilvania cu timpul începând cu el, Biserica şaguniană.

Preot Prof. Dr. Academician
DUMITRU STĂNILOAE

BISERICĂ ŞI NAŢIUNE ÎN GÂNDIREA LUI ANDREI ŞAGUNA*

I

Nu prea este nevoie să se spună cine a fost Andrei Şaguna. Rolul său în înviorarea instituţiilor Bisericii Ortodoxe din Transilvania, ca şi eforturile sale pentru întărirea vieţii spirituale a clerului şi credincioşilor săi şi pentru a le insufla acestora o înţelegere nouă a activismului social sunt prea bine cunoscute pentru a mai necesita o prezentare detaliată aici. Chiar şi menţionarea pe scurt a poziţiilor înalte pe care le-a deţinut şi a importantelor misiuni pe care le-a întreprins indică locul crucial pe care el l-a ocupat în viaţa religioasă şi politică a românilor ortodocşi în perioada dintre revoluţia de la 1848 şi compromisul austro-ungar de la 1867: el a fost episcopul şi apoi, după 1864, mitropolitul Bisericii Ortodoxe din Transilvania, el a îndeplinit funcţia de preşedinte al Adunării naţionale de la Blaj din 1848 şi al Congresului naţional de la Sibiu din 1863; şi tot el a condus numeroase delegaţii la Viena, reprezentând interesele naţiunii române.

II

Este, deci, evident că Şaguna a avut două cariere, cea de conducător spiritual al unui mare număr de creştini, şi cealaltă de principal purtător de cuvânt al naţiunii sale. În cadrul celei dintâi el a promovat interese confesionale; în cea de a doua el a fost obligat să transceadă aceste interese. Rolul său dublu a fost complicat de împărţirea naţiunii române în două Biserici separate, ortodoxă şi greco-catolică, fiecare cu tradiţiile şi aspiraţiile ei. El a descoperit curând că interesele superioare ale Ortodoxiei nu corespundeau întotdeauna cu ambiţiile acelor oameni, mai cu seamă laici, care puneau naţiunea mai presus de Biserică. Într-adevăr, uneori lui i s-a părut că ideea de naţiune este ea însăşi pe punctul de a înlocui credinţa religioasă ca influenţă dominantă asupra gândirii oamenilor. El a mai trebuit să facă faţă neînţelegerilor din cadrul familiei ortodoxe mai largi din monarhia habsburgică, agitată şi ea de apariţia sentimentului naţional şi, în consecinţă, el s-a aflat în dezacord cu ierarhia sârbă de la Carloviţ în legătură cu restabilirea Mitropoliei româneşti. Astfel, chiar de la începutul episcopatului său, Şaguna a fost confruntat cu sarcina delicată de a reconcilia ţelurile aflate în conflict ale religiei şi naţionalităţii. Pentru sprijin şi consolare el s-a îndreptat în mod constant spre ceea ce el a numit „principiile eterne" şi „spiritul vremii".

* Între numeroasele volume dedicate de Profesorul Dr. Keith Hitchins istoriei românilor, în special a celor din Transilvania, se află şi cel intitulat *Orthodoxy and Nationality: Andreiu Şaguna and the Romanians of Transylvania 1846—1873*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1977.

Prin „principii eterne" el a înțeles adevărurile creștinismului și sistemul de moralitate guvernând comportamentul uman care decurge din ele. Această definiție se potrivea cu propriul său punct de vedere cu privire la rolul său în viața publică. Așa cum a arătat cu numeroase prilejuri, el a fost, mai presus de toate, un creștin și un om al Bisericii, și astfel, el a conceput misiunea sa ca pe o împlinire a responsabilităților sale ca episcop. Timp de un sfert de veac el nu a șovăit niciodată în credința că Biserica, prin mesajul ei spiritual și prin învățăturile morale, este elementul decisiv atât în viața comunității cât și în cea a individului. Abordarea de către el a problemelor politice și sociale ale zilei a fost, deci, în mod esențial religioasă. El era convins că ceea ce omul trebuie să caute în ultimă instanță este mântuirea veșnică și că credința creștină îi oferă singura speranță de a realiza acest țel. Dar Șaguna era la fel de sigur că națiunile ele însele trebuie să fie călăuzite de valorile eterne propovăduite de Biserică dacă ele aspiră la libertate politică autentică și la dreptate socială.

Ca creștin și ca episcop, Șaguna și-a asumat de bunăvoie toate responsabilitățile care decurgeau din mărturisirea sa de credință. Niciuna nu i se părea mai importantă decât crearea condițiilor necesare pentru a da posibilitate credincioșilor săi să ducă o viață creștină deplină. În viziunea sa, sarcina supremă era de a așeza Biserica Ortodoxă pe o bază constituțională puternică prin eliminarea tuturor ambiguităților existente în relațiile ei cu statul, cu celelalte Biserici din Transilvania și cu Mitropolia sârbă de la Carloviț. În centrul acestei acțiuni ambițioase se afla restaurarea Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania, țel pe care el l-a realizat în cele din urmă în 1864. În această acțiune și în altele similare el nu s-a îndoit de fel că credința în Dumnezeu și supunerea față de poruncile lui înnobilează spiritul și-i îngăduie omului să se realizeze.

Șaguna a conceput contribuția Bisericii la strădaniile lumești ale credincioșilor ei în primul rând în acești termeni transcendentali. Totuși, el a recunoscut necesitatea pentru Biserică de a aduce misiunea ei spirituală în armonie cu organizarea socială contemporană și cu lumea preponderentă a ideilor. El era convins că dacă Biserica nu ia pe deplin în considerare „spiritul vremii", termen pe care el îl definea ca idei și aspirații care mișcă indivizi și națiuni întregi spre noi forme de organizare politică și socială, ea nu poate spera să-și împlinească misiunea ei spirituală. El a arătat în mod limpede că tradiția nu este sacrosanctă și că Biserica nu are altă alternativă decât de a răspunde condițiilor și nevoilor sociale schimbătoare ale credincioșilor ei. El a comparat Biserica cu un organism viu care funcționează și crește doar prin acțiunea continuă și armonioasă a tuturor părților ei constitutive și, astfel, el a îngăduit laicilor să joace un rol semnificativ, alături de clerici, în administrația bisericească, în special în educație și finanțe.

Pentru Șaguna „spiritul vremii" la mijlocul secolului al XIX-lea însemna liberalism și naționalism. El a definit liberalismul ca năzu-

inţă a popoarelor spre dezvoltarea politică liberă şi a socotit naţionalismul a fi un sentiment unic care ţine la un loc pe toţi cei care aparţin aceluiaşi grup etnic şi vorbesc aceeaşi limbă. El a recunoscut faptul că liberalismul şi naţionalismul au creat o „voinţă de nestăpânit" spre autodeterminare la toate popoarele Europei Centrale, dar i-a îndemnat pe susţinătorii acestora să fie călăuziţi de o moralitate mai înaltă, pe care el a definit-o drept credinţă în Dumnezeu şi respect pentru autoritatea temporală legal constituită. În acelaşi timp, el a cerut clerului său să recunoască puterea enormă a naţionalismului şi să adapteze la aceasta formele exterioare ale organizaţiei bisericeşti. El a atras atenţia că doar în felul acesta poate Biserica să valorifice vasta energie creatoare pe care o generează naţionalismul şi să o îndrepte către scopuri creatoare.

III

Şaguna a găsit justificarea pentru rolul său dublu ca episcop şi conducător naţional în legătura vitală, indisolubilă care leagă Biserica Ortodoxă de naţionalitatea română. El nu vedea nici o contradicţie între misiunea spirituală şi cea socială a Bisericii sau între credinţa religioasă şi sentimentul naţional. Lui i s-a părut firesc ca Biserica să ajungă la înţelegere cu „spiritul naţional" întrucât, în opinia sa, Biserica Ortodoxă este prin însăşi natura ei o Biserică naţională. El a arătat că atât canoanele ei cât şi rolul ei unic în luptele politice şi în dezvoltarea culturală a românilor din Transilvania au făcut-o deosebit de adaptabilă la cerinţele conştiinţei naţionale moderne. El a insistat asupra faptului că Biserica are o dublă misiune de îndeplinit, una spirituală şi transcendentală, iar cealaltă în primul rând socială. Împlinind pe cea dintâi, Biserica se preocupă de propovăduirea adevărurilor creştine universale şi de mântuirea sufletelor. Aceste preocupări fiind, prin însăşi natura lor, veşnice şi neschimbătoare şi deci nesupuse vicisitudinilor politice şi crizelor economice. Dar, a arătat Şaguna, Biserica este şi din lumea aceasta; ea este o instituţie socială şi ca atare ea are răspunderi multiple faţă de credincioşii ei de a promova bunăstarea lor morală şi materială. El era convins că Biserica are datoria de a lua conducerea în chestiuni lumeşti care îi afectează în mod vital pe credincioşi, tocmai pentru faptul că ea este depozitara adevărurilor spirituale şi morale, şi în timpul episcopatului său Biserica Ortodoxă a devenit o forţă socială mai activă decât fusese în orice vreme din perioada precedentă de un secol şi jumătate.

Şaguna a recunoscut existenţa unei relaţii speciale profunde între Ortodoxie şi naţiunea română. El credea că Biserica a fost instrumentul principal al supravieţuirii românilor ca popor aparte în timpul celor patru sute de ani precedenţi şi că soarta uneia a fost legată de a celuilalt ca „sufletul de trup". Ca istoric al Bisericii el ştia că românii au suferit în trecut discriminare pentru că sunt ortodocşi

şi că poziţia critică a Bisericii datează din vremea când naţiunii române i-au fost negate drepturile politice. El a mers chiar mai departe şi a presupus că ritualul şi practicile Ortodoxiei româneşti sunt expresii aparte ale sufletului românesc şi că, deci, progresul spiritual şi intelectual al naţiunii române depinde în cele din urmă de tăria şi vitalitatea acestora.

Legătura dintre Biserica Ortodoxă şi naţiunea română este, în opinia lui Şaguna, mai puternică decât cea care, de obicei, există între o organizaţie religioasă şi credincioşii ei, pentru că Biserica Ortodoxă din Transilvania a îndeplinit o misiune care nu este nici mai mult nici mai puţin decât păstrarea naţiunii române ca entitate etnică şi culturală distinctă. Privind înapoi în istoria românilor de la cucerirea de către maghiari a Transilvaniei în secolul al X-lea până în vremea sa, Şaguna nu se îndoia că ataşamentul lor faţă de Ortodoxie i-a salvat de la asimilare şi, cu oarecare durere, a arătat că dispariţia nobilimii române s-a datorat abandonării de către aceasta a „Bisericii strămoşeşti" pentru romano-catolicismul maghiarilor. El a sesizat acceptarea acestor lecţii de către marea masă a credincioşilor din vremea sa şi a fost convins că românii nu pot concepe religia lor ca fiind separată de naţiunea lor.

Şaguna a accentuat originile răsăritene ale Creştinismului la românii din Transilvania şi dependenţa lor bisericească faţă de Constantinopol mai degrabă decât de Roma. Dar el a acceptat şi teoria originii romane a românilor şi a asimilat profund principalele interpretări istorice şi teorii lingvistice care i-au sprijinit pe intelectualii români din Transilvania încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Nu a existat nici o inconsecvenţă între lăudarea de către Şaguna a Romei lui Traian şi tăgăduirea Romei eclesiastice. El socotea combinaţia între originile etnice romane şi credinţa creştină răsăriteană a fi o îmbinare unică ce i-a înzestrat pe români cu caracterul lor naţional distinctiv: acesteia i-au datorat ei supravieţuirea lor ca naţiune, întrucât îi diferenţia de maghiarii şi germanii romano-catolici şi protestanţi din jurul lor, în timp ce moştenirea latină le-a păstrat individualitatea printre coreligionarii lor bulgari şi sârbi. Dar oricâtă importanţă a atribuit Şaguna originilor etnice şi culturale romane, el nu a lăsat nici un dubiu asupra faptului că el considera religia ca adevăratul ferment al naţiunii române.

Astfel că dedicarea lui Şaguna faţă de naţiunea română nu poate fi pusă la îndoială aşa cum nu poate fi pus la îndoială ataşamentul său faţă de credinţa ortodoxă. Dar el concepea rolul Bisericii în mişcarea naţională modernă şi în chestiunile temporale în general într-o lumină mult diferită de cea a conducătorilor laici ai naţiunii. El a impus limite sigure, chiar dacă nu întotdeauna precise, în legătură cu implicarea Bisericii în acţiuni nebisericeşti. El a făcut distincţie între două categorii largi de activitate: cea transcendentală, adică propovăduirea credinţei creştine şi mântuirea sufletelor, şi cea lumească — lupta politică şi organizarea economică. Cea dintâi a fost în mod precumpănitor preocuparea Bisericii; cea de a doua, a naţiunii. Cu toate

că ele pot să se completeze una pe alta, ele nu pot fuziona şi nici nu pot să se subordoneze una alteia. Şaguna a afirmat că Biserica, alcătuită din români, este o parte a naţiunii, dar ea nu poate fi pe deplin în cadrul naţiunii întrucât ţelurile principale pe care ea le urmăreşte nu sunt limitate de timp şi loc. El a admis că Biserica are datoria de a promova bunăstarea politică şi economică a credincioşilor ei (şi a naţiunii în întregul ei) dar a arătat că ea nu poate avea o iniţiativă semnificativă în aceste chestiuni sau să se transforme pe sine într-un comitet sau parlament naţional; şi nici episcopul nu poate deveni un conducător naţional în sensul de a face din ţelurile lumeşti preocuparea sa principală şi de a face din Biserică un simplu instrument pentru realizarea lor. Dimpotrivă, Şaguna a subliniat faptul că criteriul pe care el însuşi l-a respectat întotdeauna când a implicat Biserica în chestiuni lumeşti a fost păstrarea autonomiei ei, întrucât doar acest lucru oferea Bisericii protecţia necesară pentru realizarea misiunii ei în primul rând transcendentale. Lui i-a repugnat ideea ca Biserica să se amestece în chestiuni lumeşti, riscându-şi prin aceasta însăşi existenţa ei, şi a insistat ca problemele bisericeşti să fie ţinute de-o parte de acţiunile pur politice. Aceasta a fost, deci, natura echilibrului delicat dintre obligaţiile temporale şi cele spirituale, pe care Şaguna s-a străduit să-l menţină.

IV

O evaluare a locului lui Şaguna în dezvoltarea istorică a românilor din Transilvania trebuie căutată în cele două domenii principale în care el a activat: Biserica şi politica. Mulţi dintre contemporanii săi, în special laici, au înclinat să-l vadă în primul rând ca fiinţă politică, un strateg iscusit al cărui ţel principal a fost să domine mişcarea naţională. Dar o astfel de apreciere descoperă doar faptul că ei înşişi erau absorbiţi de politică şi trădează la ei o lipsă de perspectivă.

Şaguna nu a fost, de fapt, interesat de politică ca şi carieră. El nu a căutat să realizeze ţeluri pur politice şi nici nu a fost un conducător politic modern. Cu toate că el a fost, cu siguranţă, figura principală a vieţii politice româneşti din vremea sa, el a condus ţelurile naţiunii în conformitate cu căile tradiţionale ale predecesorilor săi ortodocşi. El, de pildă, nu a încercat să organizeze un partid politic şi se pare că a evitat practicarea politicii ca fiind întotdeauna producătoare de diviziuni şi adesea ineficace. El a preferat să gândească, mai degrabă, în termenii valorilor morale şi spirituale decât cei ai partidelor şi ideologiilor politice. Există dovezi care sugerează că el nu a apreciat natura atotcuprinzătoare a statului-naţiune modern. Într-un fel, el a fost opus statului-naţiune pentru că el a continuat să gândească în termenii unor categorii separate ca Biserică şi naţiune, fiecare cu drepturi şi cu o misiune proprie, prin care se distinge de cealaltă. Nu este de mirare, deci, că ideea subordonării Bisericii faţă de naţiune l-a surprins ca fiind nefirească.

Succesele principale ale lui Şaguna şi contribuţiile sale cele mai durabile la dezvoltarea românilor din Transilvania se regăsesc în activităţile sale eclesiastice. El a făcut din Biserica Ortodoxă o forţă socială vitală, înzestrându-o cu instituţii puternice şi reglementând participarea laicilor în treburile ei. El a bazat aceste realizări pe ceea ce a considerat a fi modelul fundamental al dezvoltării umane, sau aşa cum s-a exprimat el, „sursele eterne ale vitalităţii şi progresului uman", şi anume tradiţia spirituală creştină şi primatul legii. Pe acestea el s-a străduit să le adapteze la nevoile şi aspiraţiile propriului popor. Metoda sa consta în reconcilierea moştenirii ortodoxe răsăritene seculare cu noile idei de la mijlocul secolului al XIX-lea, care îi puneau pe români într-o comuniune mai strânsă cu Europa decât existase înainte. El credea că Ortodoxia va aşeza schimbarea în perspectivă corespunzătoare şi va da poporului său posibilitatea de a trage foloase depline din progresul său material mai degrabă decât de a fi dominat de acesta. Într-un fel, toate acţiunile sale principale au fost îndreptate spre realizarea armoniei între spiritualitatea lăuntrică a Ortodoxiei, care transformă viaţa omului din interior, şi formele exterioare ale organizării sociale, care au menirea să satisfacă năzuinţele naţiunii spre progres politic şi economic. Într-o epocă a naţionalismului, deci, el nu a fost un naţionalist. El a fost, mai degrabă, ultimul dintre marii episcopi-conducători naţionali.

Prof. Dr. Keith Hitchins
Universitatea Statului Illinois, SUA
Membru de onoare al Academiei Române
(Traducere de Aurel Jivi)

O DISPUTĂ DINTRE ŞAGUNA ŞI HELIADE RĂDULESCU PE TEMA TRADUCERII BIBLIEI

În anul 1858 a apărut la Paris, în traducerea lui Ion Heliade Rădulescu, o ediţie românească a Bibliei* şi concomitent cu ea şi o carte de exegeză biblică, intitulată: „Biblicele sau notiţii historice, philosofice, religioase şi politice asupra Bibliei", aparţinând aceluiaşi autor.

Spre a putea aprecia valoarea acestei traduceri este cazul să venim cu unele precizări referitoare la concepţia traducătorului asupra caracterului şi evoluţiei limbii române.

Vom arăta astfel că, după o fructuoasă perioadă de două decenii (1826—1846) în care Ion Heliade Rădulescu şi-a adus o contribuţie majoră la elucidarea unor probleme fundamentale în legătură cu limba română, cum ar fi originea ei latină şi introducerea neologismelor, în deceniile următoare, care au coincis cu perioada exilului său la Pa-

* Au fost tipărite de fapt, din Biblie, numai cărţile Pentateuhului, Iosua, Judecători, Rut, I, II Samuel şi I, II Regi.

ris, în urma înfrângerii Revoluţiei de la 1848, s-a produs o stranie involuţie în viziunea sa lingvistică, în sensul că şi-a propus să purifice şi să reformeze limba română, înlăturând termenii care nu sunt de origine latină. Este evidentă influenţa curentului etimologist sau latinizant, care n-a ţinut seamă de faptul că limba este un element viu şi că pe parcursul secolelor ea a suferit o metamorfoză fonetică inevitabilă. Purificarea limbii, obiectiv pe care şi l-au fixat etimologiştii, nu înseamnă altceva decât „aruncarea ei cu secole înapoi", cum se exprima Titu Maiorescu[1], adică sărăcirea şi desfigurarea ei, ceea ce reprezintă o eroare condamnabilă.

În câteva lucrări de ale sale, dintre care amintim: „Paralelismul între dialectele român şi italian", apărută în 1841, Heliade porneşte de la premiza că româna şi italiană nu sunt limbi distincte ci dialecte derivate ale latinei, şi ca atare el preconiza un împrumut masiv de cuvinte italieneşti în limba română, întru cât acestea ar reprezenta un stadiu de evoluţie superior faţă de lexicul latin al limbii române[2]. Urmarea a fost caricaturizarea limbii noastre. Heliade a căutat să-şi pună în aplicare năstruşnicele sale teorii tocmai prin iniţierea acestei lucrări de traducere a Bibliei, care este documentul literar cel mai reprezentativ al unui popor.

Dorind să câştige de partea opiniilor sale şi autoritatea bisericească din acel timp, Heliade a trimis scrisori mitropoliţilor Ungrovlahiei şi Moldovei, vestindu-i despre munca ce o întreprinde şi promiţându-le că le va pune la dispoziţie 3 000 de exemplare din Biblie spre a le difuza în rândurile credincioşilor.

A ţinut să-i scrie şi episcopului Andrei Şaguna de la Sibiu, socotind — cum se exprimă el — Episcopia românească din Sibiu ca făcând parte şi ea dintre „Chiriarchiile ortodoxe". S-a decis să-i scrie lui Şaguna şi pentru faptul că aflase că şi acesta se ocupa de traducerea Bibliei.

Pe lângă scrisoare, lui Şaguna i-a expediat şi prima carte tradusă şi tipărită din Biblie (Geneza), ca şi începutul acelei cărţi de exegeză biblică, intitulată „Biblicele", la care a lucrat în paralel cu traducerea Bibliei.

Acesta este momentul declanşării disputei la care ne-am referit în titlu, pentru că dacă cei doi mitropoliţi, de la Bucureşti şi Iaşi nu au reacţionat de îndată, în schimb Şaguna a pornit împotriva lui Heliade o aprigă campanie de contestare a valorii lucrului ce l-a făcut. El publică în „Telegraful Român" nr. 22 din 29 martie 1858 un material foarte extins în care i-a poziţie critică atât faţă de Biblie cât şi faţă de „Biblicele" lui Heliade.

Înainte de toate, Şaguna se arată şocat de faptul că un mirean şi-a permis să uzurpe un drept care era numai al Bisericii, acela de a tipări şi difuza Scriptura. Ca unul care publicase un manual de Drept canonic („Elementele Dreptului canonic", Sibiu, 1854; mai târziu

---

1 Vezi: *Critice*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, p. 294.
2 I. Heliade Rădulescu, *Scrieri alese*, Editura Tineretului, 1969, p. 19.

va publica și un „Compendiu de Drept canonic", Sibiu, 1868, ca și „Enchiridionul sau manual de canoane al unei sfânte, sobornicești și apostolești Biserici", Sibiu, 1871), Șaguna îl acuză pe Heliade că se află sub incidența canonului 64 al Sinodului al VI-lea ecumenic, care interzice laicului să-și asume funcția învățătorească în Biserică, funcție de care ține și activitatea de tălmăcitor și tâlcuitor al Scripturii[3]. Apoi Șaguna este și mai supărat pe Heliade când constată că a tradus Biblia într-o limbă cu totul stâlcită. Cunoaștem din prefața Bibliei publicată de Șaguna în același an 1858, la Sibiu, câtă importanță acordă el veșmântului în care se înfățișează Biblia în fața poporului și care este limba poporului respectiv. Printr-o frumoasă metaforă el aseamănă limba română cu „un pom viu, ce în toată primăvara se schimbă, ramurile bătrâne și fără suc se usucă și cad, dar mlădițe tinere ies și cresc în loc".

Un mare merit le recunoaște Șaguna primilor traducători ai Bibliei în limba română, respectiv mitropolitului Simion Ștefan de la Bălgrad și traducătorilor Bibliei de la București. Aceștia sunt — apreciază el — „făuritorii limbii Bibliei românești. Cei care au urmat după ei, traducând și tipărind Biblia, nu-și mai pot aroga meritul acelora, pentru că ei n-au făcut decât să înlocuiască termenii și expresiile învechite".

Heliade se arată surprins și neplăcut impresionat de reacția mitropolitului Andrei Șaguna, deși însuși gestul său de a fi scris ierarhilor din cele trei provincii românești pare a lăsa să se înțeleagă că se aștepta și la reproșuri. Probabil pentru a le preîntâmpina el cere binecuvântarea celor doi mitropoliți de peste munți. Firesc ar fi fost însă să ceară binecuvântare înainte de a-și fi pus planul în practică.

Acum, după ce Heliade a luat cunoștință de poziția lui Șaguna, întrerupe lucrul la redactarea „Biblicelor" sale și se apucă de alcătuit un răspuns lung de respingere a acuzațiilor ce i se aduc. Răspunsul, înglobat în cuprinsul „Biblicelor", poartă drept titlu: „Scandalul sau Pedica". Pe mai multe pagini Heliade își prezintă meritele pe plan literar, lingvistic, cultural și religios, pentru a trage concluzia că cei care îl atacă dovedesc ingratitudine și lipsă de respect față de tot ce a făcut pentru nația sa. Arată apoi că se vede nevoit să părăsească terenul de luptă pentru apărarea credinței împotriva raționalilor spre a se angaja în confruntarea cu „pseudo-ortodoxii", din partea cărora vede venind un pericol și mai mare decât din partea necredincioșilor. Acești „pseudo-ortodoxi" se manifestă ca tâlharii, călcând fără de nici o reținere peste sufletul său. El îi reproșează lui Șaguna lipsa de respect față de confidențialitate. Firesc ar fi fost, în aprecierea lui Heliade, ca episcopul de Sibiu, să fi procedat ca la Evanghelie: să-l fi mustrat în particular, apoi, dacă ar fi constatat că nu-i dă ascultare să fi urmat și celelalte etape, cu luarea unuia sau doi martori, ca abia în final să-l spună Bisericii. Ori Șaguna a recurs direct la măsura finală, cerând judecarea lui de către Biserică. Iritat de această

---

3 Vezi: Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991, p. 133.

situaţie, Heliade arată că în realitate nici nu sunt motive ca să fie judecat. Din punct de vedere al fondului sau cuprinsului Bibliei, nimeni nu-i va putea să-i reproşeze nimic deoarece el n-a omis şi nici n-a adăugat ceva la acest cuprins. Cât despre limba în care a făcut traducerea, cu atât mai puţin are cineva dreptul să-l judece, de vreme ce Biblia s-a tradus în toate limbile şi dialectele pământului. Traducerea, afirmă Heliade, este *„un ce mecanic"*.

Afirmaţia din „Telegraful Român" cum că Biblia a încăput, prin traducerea ei de către Heliade, pe nişte mâni nesfinţite şi profane, este calificată de către acesta ca fiind jignitoare şi netemeinică. Oare, se întreabă el, acum este pentru prima dată când un mirean săvârşeşte o astfel de lucrare? Grecenii, care au tradus Biblia de la 1688, nu aveau tot mâini nesfinţite şi profane? Pentru ce acelora le-a fost permis şi chiar au fost lăudaţi pentru traducerea Bibliei, iar el este condamnat? Recurgând şi la alte argumente pentru apărarea sa, Heliade arată că la edificarea unei biserici lucrează numai mireni şi între ei se întâmplă să fie chiar şi de alte confesiuni sau chiar necreştini. De asemenea, la acoperirea bisericii, la lucrarea şi poleirea tâmplei, la zugrăvit şi alte lucrări de împodobire nu sunt chemaţi arhiereii şi preoţii ci maeştri competenţi, dintre laici, indiferent de credinţa şi religia lor. Dar până şi pâinea şi vinul ce se aduc la altar nu de mâini profane sunt pregătite? De ce s-ar face excepţie tocmai la o lucrare, care presupune şi mai mare pricepere, şi care este traducerea Bibliei? De fapt, nici aici nu sunt chemaţi arhiereii şi preoţii dacă nu cunosc temeinic limbile din care şi în care se face traducerea, ci tot laicii care cunosc aceste limbi.

La acuza că n-a fost chemat să săvârşească o asemenea însemnată lucrare, ci şi-a asumat sarcina cu de la sine putere, Heliade răspunde că într-adevăr n-a fost chemat de nimeni dintre oameni, dar s-a simţit chemat de circumstanţele grele, determinate de absenţa aproape totală a eleniştilor care să se dedice unei astfel de lucrări. „M-a chemat, prin urmare — conchide Heliade — conştiinţa şi vocaţia mea şi prin ele crezui că sunt chemat de vocea lui Dumnezeu, căreia mă supui până la martiriu" (p. 81).

Heliade caută răspuns şi la imputarea ce i se face cum că ar fi încălcat canonul 64 al sinodului VI ecumenic, arătând că Sfinţii Părinţi, care au alcătuit respectivul canon, i-au avut în vedere pe mirenii timpului lor, care erau păgâni şi idolatri, ceea ce nu corespunde cu situaţia sa, el fiind fiu credincios al Bisericii Ortodoxe Române.

Apreciind fără părtinire răspunsurile de apărare ale lui Heliade la acuzele ce i s-au adus de către Şaguna, în „Telegraful Român", trebuie să recunoaştem că nu sunt lipsite de ingeniozitate. Şi cu toate acestea, nici contemporanii şi nici posteritatea nu i-au acordat dreptate. În dosul unor argumentări aparent solide se ascunde totuşi un grad de subiectivitate şi un abuz care cu greu poate fi mascat. Să ne oprim doar asupra câtorva dintre justificările sale. Astfel, se plânge că Şaguna ar fi trebuit să-l mustre mai întâi individual şi numai după aceea să facă public cazul său. Dar, credem noi, lucrurile ar fi tre-

buit să se deruleze astfel numai dacă Heliade s-ar fi aflat la stadiul de intenţie al întreprinderii sale. Or, faptul era deja consumat şi nu se mai punea problema mustrării ci a sancţionării.

Apoi, încearcă să atragă dreptatea de partea sa, făcând caz de laicii care au întreprins o lucrare similară cu a sa sau au executat diferite munci cu caracter bisericesc. Uită însă Heliade că aceşti laici n-au făcut nimic de capul lor şi din iniţiativă proprie ci au stat sub cârma autorităţii bisericeşti şi s-au conformat unor reguli şi canoane. Este cert că atât constructorii de biserici cât şi pictorii respectă planuri impuse de tradiţia bisericească şi se orientează după o erminie care are valoarea unei legi.

Dar Heliade nu s-a limitat numai la a se disculpa, formulând, precum am văzut, argumente în favoarea sa, mai mult sau mai puţin valabile ci a trecut şi la atac împotriva lui Şaguna, numindu-l „corcitură" şi acuzându-l că este vândut catolicilor, ca unul care a fost făcut baron de către aceştia.

Văzând lipsa de căinţă şi stăruinţa în a înfrunta autoritatea şi legislaţia bisericească din partea lui Heliade, Şaguna nu s-a limitat nici el doar la luarea de poziţie din „Telegraful Român" ci a recurs şi la alte mijloace de a-l combate pe Heliade. Astfel, a formulat şi difuzat în rândul protopopilor şi preoţilor din Transilvania un „Circulatoriu", adică o scrisoare pastorală, prin care aduce la cunoştinţă tuturor „Cinstiţilor părinţi, şi prin voi la toţi creştinii noştri, cărturari şi necărturari, că eu, cu puterea apostolicească şi din îndatorirea ce am de a păstra şi susţine religia noastră şi orânduielile ei în sfinţenia cea adevărată şi cea veche, în curăţenia cea neîntinată de eretici şi de mâini nesfinţite, eu osândesc şi afurisesc cartea aceasta biblică şi comentariu ei, care o a început în Paris mireanul Heliade. Iar pe voi pe toţi, prea iubiţilor, vă jur pe numele Sfintei Treimi şi al binelui vostru vremelnic şi veşnic, ca nimeni din voi să nu cumpere cartea aceasta de mine osândită şi afurisită"[4].

Şaguna a mers chiar mai departe, trimiţând soli la Bucureşti şi Iaşi spre a-i asocia şi pe cei doi mitropoliţi la luarea sa de poziţie faţă de Heliade.

În Moldova îl trimite ca sol al său pe preotul Ioan Băloiu din Poiana Sărată, care avea cunoştinţe la Mitropolie şi la alte autorităţi locale. Acesta se prezintă întâi la mitropolit, care aflând scopul venirii sale, îi dă dreptate lui Şaguna, apreciind că a acţionat ca un adevărat păstor care îşi apără turma şi de aceea se şi solidarizează cu el şi făgăduieşte să împiedice răspândirea Bibliei lui Heliade în Moldova.

După Mitropolie, solul lui Şaguna s-a înfăţişat la căimăcămie, apoi la arhiereul Sturza, la Alecsandri, Kogălniceanu, Codrescu (redactorul ziarului „Zimbrul"), la Hurmuzache, la Bojincă, la Socola, unde i-a întâlnit pe fraţii Filaret şi Neofit Scriban.

---

4 Vezi: Gheorghe Tulbure, *Activitatea literară a mitropolitului Andrei Şaguna*, Sibiu, 1909, p. 123.

De la Iaşi, preotul Ioan Băloiu a plecat la Huşi şi Roman expunând cauza episcopilor de aici. Rând pe rând apoi au fost vizitate mănăstirile Neamţ, Secu, Agapia, Văratec, Bogdana, Bisericani.

Exceptându-i pe Alecsandri, Kogălniceanu şi Codrescu, care au găsit inoportună condamnarea lui Heliade, de la toate celelalte persoane vizitate, solul lui Şaguna a obţinut adeziune totală. Cunoaştem lucrul acesta din raportul detaliat pe care îl adresează lui Şaguna preotul Ioan Băloiu, la reîntoarcerea sa din Moldova, în noiembrie 1858[5].

Peste tot pe unde a poposit, solul lui Şaguna a lăsat o scriere a acestuia, intitulată: „Respingere a unor atacuri în treaba unei traduceri nouă a Bibliei", tipărită la Sibiu, în octombrie 1858. Cartea are 44 de pagini şi prezintă în detaliu afacerea cu traducerea Bibliei de către Heliade, Şaguna procedând la combaterea punct cu punct a răspunsului agresiv al lui Heliade la cele scrise de el în „Telegraful Român", răspuns cuprins, precum am spus, în „Biblicele", dar publicat şi în ziarul „Naţionalul" nr-ele 69 şi 70 din 1858.

Şaguna porneşte chiar de la foaia de titlu a Bibliei lui Heliade în care se face precizarea că traducerea s-a făcut după o ediţie a Septuagintei apărută la Atena, în 1843, *„sub supravegherea Synodului sacru din Hellade"*. Exact de lucrul acesta ar fi trebuit să-şi aducă aminte Heliade, precizează Şaguna, anume că nu era permis să-şi ia de la sine puterea de a săvârşi o lucrare care este de competenţa autorităţii bisericeşti peste tot în lume, dovadă faptul că şi în Grecia Septuaginta s-a tipărit sub supravegherea Sfântului Sinod. La fel şi ediţiile româneşti ale Bibliei, apărute până la acea dată, stau sub patronajul autorităţii bisericeşti, lucru menţionat pe frontispiciile lor.

Referitor la pretenţia lui Heliade că autoritatea bisericească n-are dreptul să-l judece în „kvestiuni de limbă", acest lucru fiind cel mult de competenţa autorităţii politice, Şaguna îl corectează arătând că niciodată Biserica n-a fost indiferentă într-o astfel de problemă deoarece Biblia este destinată poporului şi ca atare limba Bibliei nu poate fi decât limba poporului. „Biserica numai atunci poate adopta o limbă — precizează Şaguna — când este deplin convinsă cum că aceea este din toate părţile cunoscută, priimită şi statornicită". Apoi adaugă: „A scrie o carte bisericească şi cu deosebire o Biblie, înseamnă a da unui popor o carte cel puţin pentru un veac". Prin urmare, continuă el, „Biserica ar lucra tare împotriva scopului său celui adevărat când s-ar folosi de nişte experimente filologice şi lingvistice, pentru care se poartă luptă necontenită pe câmpul literaturei, neştiindu-se a cui va fi triumful". Observaţia lui Şaguna viza direct situaţia acelor vremuri când curentul latinist urmărea să reformeze limba română, făcând abstracţie de evoluţia ei până în timpul acela.

Pe lângă obiecţiunile menţionate mai sus, supărătoare pentru Şaguna este şi lipsa de pregătire teologică a lui Heliade. El îl acuză direct pe acesta că „nici Catehismul mic nu-l ştie, necum să fie vred-

5 *Manuscris* în A.B.M.S. — Ş — 1315 (Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiului, Fond Şaguna).

nic şi harnic de a traduce şi comenta Biblia"[6]. Or, textul Scripturii datorită vechimii şi profunzimii sale creează serioase dificultăţi de înţelegere.

Faptul că Heliade îşi autoapreciază traducerea Bibliei ca fiind fidelă originalului, nu înseamnă neapărat că lucrurile stau aşa. Autoritatea bisericească este singură îndreptăţită să pronunţe un astfel de verdict.

Şi în Ţara Românească, intervenţia lui Şaguna a găsit un ecou favorabil şi imediat. Mitropolitul Nifon a publicat un „Circulariu", deci o pastorală în care, fără a-l numi pe Heliade, care avea o mare autoritate la Bucureşti, îi previne pe credincioşi să fie cu luare aminte la pericolul răstălmăcirilor şi înnoirilor nefireşti care se fac simţite din partea unor pretinşi fii ai Bisericii. „Am auzit — scrie mitropolitul — că unii fii rătăciţi ai societăţii creştine vor să introducă înnoiri în Biserica noastră, în limba şi cărţile ei, schimbând numele lui Hristos în Krist sau Krest, al Preacuratei Fecioare în Madona, al Sfântului Duh în Sanctul Spirit şi altele ca acestea".

Mai mult decât atât, autoritatea bisericească din Ţara Românească reproduce, în revista „Predicatorul" din Bucureşti, scrisoarea prin care Şaguna aduce la cunoştinţă şi condamnă îndrăzneala lui Heliade de a traduce Biblia. Scrisoarea este însoţită şi de o măgulitoare apreciere la adresa lui Şaguna, care aşa cum se spune acolo „priveghează neîncetat a ţinea pe fraţi în unitatea Sfintei noastre Biserici. Îi mulţumim — se arată în continuare — şi ne simţim datori a-i recunoaşte că ne scapă şi de osteneală ce am fi depus ca să arătăm Românilor noştri păcatele de care este plină această traducţie a Bibliei şi în care se vede căzut traducătorul ei, atât în privinţa Duhului Sfânt cât şi a limbei"[7].

Şi episcopul Filotei al Buzăului, pe care de asemenea l-a prevenit Şaguna despre afacerea cu Biblia lui Heliade şi i-a trimis 20 de exemplare din acea „Respingere a unor atacuri în treaba unei traduceri nouă a Bibliei" îşi exprimă, într-o scrisoare adresată lui Şaguna, aleasa preţuire pentru persoana sa şi identitatea de vederi în privinţa respingerii Bibliei lui Heliade. Iată cum i se adresează el în amintita scrisoare: „Deşi Prea Sfinţia Voastră totdeauna aţi avut dreptul la dragostea şi respectul Bisericii Ortodoxe, prin urmare şi la dragostea noastră, ca stâlp şi defensor al adevărului lui Hristos, în împrejurările prezente ale Bisericii noastre ameninţate prin scrierile Domnului Heliade, cu deosebire ne cheamă acum la plata tributului de recunoştinţă, de respect şi de dragoste Către Prea Sfinţia Voastră pentru neadormita priveghere ce aveţi de a se păstra întregimea şi curăţenia adevărului Bisericii Ortodoxe şi liniştea fiilor ei"[8].

---

6 Vezi: *„Respingere a unor atacuri în treaba unei traduceri nouă a Bibliei*, Sibiu, 1858, p. 9.

7 Ştefan Meteş, *Relaţiile Mitropolitului Andrei Şaguna cu Românii din Principatele Române*, Arad, 1925, p. 36—37.

8 *Manuscris*, în A.B.M.S. — Ş — 1265.

Concomitent cu cele întreprinse în Ţara Românească şi Moldova, Şaguna îl informează despre abuzul comis de Heliade şi despre atitudinea sa ireverenţioasă faţă de autoritatea bisericească şi pe patriarhul Iosif Rajačic de la Carloviţ, care împărtăşeşte întru totul punctul de vedere al lui Şaguna[9].

*

Aducerea în atenţie publică a unei dispute din secolul trecut dintre doi bărbaţi de vază ai neamului nostru, în legătură cu o problemă, care pe bună dreptate trebuie socotită ca fiind de maximă importanţă, întru cât implică deopotrivă credinţa şi cultura poporului nostru, este necesar să o judecăm cu imparţialitate şi cu detaşarea pe care ne-o îngăduie distanţa celor 135 de ani câţi s-au scurs de la declanşarea ei. Impunându-ne o astfel de obligaţie, nu putem decât să constatăm că din confruntarea aprigă în care s-au angajat cei doi, Şaguna a fost cel căruia şi contemporanii şi posteritatea i-au acordat dreptate. Că lucrurile stau în felul acesta se vede de acolo că Biblia lui Heliade a rămas total în uitare, ea nefiind pomenită niciodată în cataloagele cu traducerile reprezentative ale Bibliei în limba română. Atât critica literară cât şi cea eclesiastică se referă la ea ca la o întreprindere neizbutită.

Faptul însă că un om al Bisericii, e adevărat de talia lui Şaguna, l-a înfruntat şi chiar l-a discreditat pe un literat şi bărbat de vază al timpului aceluia ne determină să ne întrebăm dacă nu cumva s-a petrecut şi la noi o situaţie similară cu multe dintre cele pe care le-a declanşat inchiziţia în Apusul Europei?

Cunoscând motivul real al confruntării şi având posibilitatea să verificăm în chip direct documentul în jurul căruia s-a derulat toată polemica, putem afirma cu certitudine că nu din exclusivism clerical ci dintr-o îndreptăţită conştiinţă a responsabilităţii a adoptat Şaguna o poziţie atât de intransigentă faţă de Heliade Rădulescu. Pentru a arăta că el n-a fost abuziv atunci când l-a acuzat pe Heliade că a uzurpat un drept ce este numai al Bisericii, vom căuta să ne referim în încheiere la raportul dintre Scriptură şi Biserică aşa cum este înţeles acest raport în Ortodoxie. În legătură cu aceasta dorim să arătăm că există o întâietate în timp a Bisericii în raport cu Scriptura. Mai precis, Scriptura s-a alcătuit în Biserică, aceasta fiind martora alcătuirii ei şi devenind totodată şi locul ei de păstrare. Astfel, a trebuit să existe mai întâi comunitatea lui Israel şi numai după aceea au apărut, în sânul acestei comunităţi, Legea şi Profeţii. Tot aşa, a trebuit să existe în prealabil Biserica creştină şi numai după câteva decenii au apărut şi primele scrieri ale Noului Testament.

Spre sfârşitul secolului I şi începutul secolului II, Biserica se afla în posesia întregului canon biblic. Ea devenea astfel proprietara de drept şi de fapt a Scripturii.

---

9 Pr. dr. Teodor Bodogae, *Mitropolitul Andrei Şaguna — însemnări inedite*, în rev. „Mitropolia Ardealului", nr. 7—8/1970, p. 522—556.

În împrejurarea în care o mulţime de alte scrieri apocrife circulau concomitent cu scrierile inspirate ale Bibliei, Biserica, bazată pe mărturia Tradiţiei şi asistenţa Duhului Sfânt, le-a selectat pe acestea din urmă şi le-a păstrat până azi ca pe un bun propriu, fiind singura îndreptăţită să le folosească şi să le tâlcuiască.

De timpuriu, Sfinţii Părinţi au formulat „principiul prescripţiei potrivit căruia Biserica singură se poate servi de Scriptură pentru că ei ı-a fost încredinţată. Sf. Irineu şi Tertulian au demonstrat în chip convingător cum că un bun moştenit aparţine celui căruia i-a fost hărăzit, prin voinţa transmiţătorului acelui bun. Biserica moşteneşte Scriptura de la Apostoli, iar prin ei de la Hristos Domnul şi ca atare ereticii n-au dreptul să se folosească de ea întru cât s-au rupt de Biserică, pierzându-şi astfel dreptul de moştenire, care revine numai celor ce rămân în Biserică.

Sfânta Scriptură, ca şi Sfânta Tradiţie, aparţine vieţii Bisericii. Întrucât, acelaşi Duh Sfânt „care a grăit prin prooroci" însufleţeşte necontenit şi Biserica, ferind-o de orice greşeală, ne dă îndreptăţire să spunem că nu se poate vorbi de Scriptură în afară de Biserică. Biserica este autoritatea care prin sinoadele ei apără Scriptura, dar recunoaşte ea însăşi, în acelaşi timp, şi autoritatea Scripturii, întrucât orice cuvânt sau act al său trebuie să fie „după mărturia Sfintelor Scripturi".

Datorită profunzimii adevărurilor cuprinse în Sfânta Scriptură, ca şi faptului că între generaţiile actuale de credincioşi şi generaţiile contemporane cu autorii cărţilor biblice s-au interpus de acum milenii, a apărut inevitabil pericolul falsificării Scripturii, al răstălmăcirii mesajului ei mântuitor. De altfel, acest pericol a existat permanent dovadă că Sf. Apostol Petru i-a avertizat pe cititorii celei de a doua Epistole a sa că sunt în Scriptură, în general, lucruri cu anevoie de înţeles, pe care cei neştiutori le răstălmăcesc „spre a lor pierzanie" (II Petru 3, 15—16). Dată fiind această situaţie, Biserica a vegheat neabătut la păstrarea şi transmiterea sensului genuin al Scripturii. Ea a săvârşit o susţinută lucrare de tălmăcire în scris şi prin propovăduire de la amvon a textelor biblice, ajutându-i pe credincioşi să înţeleagă corect şi să pună în practică adevărurile revelate cuprinse în aceste texte. Biserica Ortodoxă n-a oprit însă citirea şi în particular, de către credincioşi a Sfintei Scripturi, ci, din contră, a încurajat acest lucru, dovadă că de timpuriu s-a îngrijit de traducerea cărţilor biblice în limba poporului şi de răspândirea de Biblii în casele credincioşilor. Dar ea a insistat mereu asupra datoriei credincioşilor de a fi în legătură cu Biserica, care singură le poate pune în mână Scriptura şi îi poate ajuta să o înţeleagă corect. Iată prin urmare motivul pentru care mitropolitul Andrei Şaguna s-a simţit obligat să-i atragă luarea aminte lui Ion Heliade Rădulescu asupra riscului pe care şi l-a asumat, apucându-se să traducă într-o limbă, care din nefericire nu era limba vie a poporului român, Biblia.

Problema traducerii, tipăririi şi răspândirii Bibliei rămâne de mare actualitate şi astăzi mai ales că au început să circule şi la noi Biblii

tipărite în străinătate, care lasă de dorit în redarea sensului autentic al textului Scripturistic.

Pr. prof. dr. Dumitru Abrudan

MITROPOLITUL ANDREI ŞAGUNA ÎN APĂRAREA ŞI AFIRMAREA ETNICULUI ŞI A ETNICITĂŢII ROMÂNEŞTI DIN TRANSILVANIA

Despre Andrei Şaguna, mai ales după moartea lui din 1873, s-au spus cele mai alese şi mari cuvinte ce s-au putut adresa unui ierarh. Predestinat prin multe aptitudini a fi o personalitate istorică de prim rang, imagine dominatoare proiectată cu strălucire pe fundalul unui imperiu, cum a fost cel habsburgic, Andrei Şaguna a rămas „ultimul mare prelat conducător de popoare". Afirmându-se ca atare într-o perioadă istorică de răscruce, cum se pare că au fost puţine în curgerea vremii, trăind cu maximă intensitate destinul tragic al neamului său, marele mitropolit al Românilor ortodocşi din Transilvania nu a slujit numai imperativelor timpului în care s-a aflat, ci în primul rând idealurilor veşnice ale neamului său. În sensul acesta se cuvine să fie considerat drept „marele prelat conducător de popoare".[1]

Într-adevăr, realizările acestui bărbat al credinţei şi al neamului sunt de proporţii neobişnuite, iar instituţiile ctitorite de el şi-au dovedit valabilitatea. Fie că se identifică în desfăşurarea activităţii sale pastorale cu luptătorii angajaţi în apărarea legii strămoşeşti, fie că îşi vede misiunea arhierească izvorând direct dintr-o intervenţie a providenţei divine, Mitropolitul Andrei Şaguna îşi găseşte în ceea ce face pentru poporul român din cetatea de munţi ai Carpaţilor, sensul suprem al existenţei sale.[2] În urma adormirii lui la 25 iunie a anului amintit, adică acum 120 de ani încheiaţi, şi-a lăsat cârja şi scaunul încărcate de un prestigiu şi o strălucire fără asemănare.[3]

Ar fi vorba despre fapte şi întâmplări, realităţi şi date ce alcătuiesc biografia Mitropolitului Andrei, evidenţe obiective pentru orice cercetător onest, toate având o valoare intrinsecă. Şi cu toate acestea, cel despre care biografii lui au scris că numele său ar putea fi amintit alături de Basarabi şi Muşatini, „descălecători de ţară, dătători de legi şi datini" a cunoscut unele din cele mai amare zile spre sfârşitul vieţii sale.[4] Nu mai puţin, ceasul morţii însuşi i-a fost marcat de o profundă tristeţe. Sunt în cauză frământările lăuntrice şi durerile sufleteşti ale unui autentic ierarh ortodox confruntat cu spiritul vremii. Suntem înclinaţi să credem că mai

---

1 Ultima monografie consacrată vieţii şi activităţii Mitropolitului Andrei Şaguna aparţine lui K. Hitchins, care pleacă de la cea dintâi biografie: Nicolau Popea, *Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andreiu baron de Şaguna*, Sibiu, 1879.

2 N. Iorga, *Oameni care au fost*, Vălenii de Munte, 1911, p. 374.

3 Dr. Ioan Lupaş, *Mitropolitul Andrei Şaguna*, Sibiu, 1921, p. 1.

4 Ioan Lupaş, *Sufletul lui Şaguna*, Bucureşti, 1924, p. 275.

ales aceste „amărăciuni personale“ ne descoperă, mai mult decât orice, semnele profetice ale moștenirii șaguniene. Bărbatul trimis Bisericii și națiunii române din Transilvania de către Dumnezeu suferea profund — ca orice profet adevărat — de faptul că este atât de puțin înțeles de unii din conaționalii lui contemporani, în realitate de cei care se erijau în conducători ai neamului. Am putea socoti că și astăzi Șaguna a rămas tot atât de puțin înțeles.

Viața și opera lui Șaguna nu se constituie într-un simplu fragmnet de istorie circumscris în sine, ci mai degrabă el ne apare ca un puternic centru de gândire și vibrație ortodoxă și românească, pregătit de câteva generații anterioare venirii arhiereului în Transilvania, reînnoit ca fapt de tradiție de momentul creat de Șaguna și transmis urmașilor ca o sfântă moștenire. În studiul de față nu ne putem ocupa decât cu primul aspect al acestei realități istorice, punând în lumină adevărul că numeroase afirmări ale conștiinței naționale se îndreaptă spre acest punct central, căruia îi dă o nouă expresie Mitropolitul Șaguna. Considerăm, de la început, că ea este o sarcină grea, în sensul că ea constă de fapt în a sonda adâncurile realității la care ne referim, pentru a vedea ce lumină și câtă lumină, cum ar spune Nicolae Iorga, se află într-o lume care face ca tradiția să-și spună cuvântul într-o manieră nouă, în direcția unuia și aceluiași destin al neamului. Numai din perspectiva continuării unei tradiții, care face parte din zestrea sufletului lui Șaguna, dar care a câștigat limpezimi noi în zbuciumata istorie a Transilvaniei, poate fi înțeleasă opera Mitropolitului de la Sibiu și poate fi măsurată contribuția sa la moștenirea pe care el o lasă.[5]

Premise pentru înțelegerea concepției șaguniene despre etnic și etnicitate.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Andrei Șaguna a fost unul din cei mai devotați îndrumători ai poporului român spre înfăptuirea unității naționale, numită de el metaforic „liman al mântuirii“.[6] Suficiente inițiative și fapte, acțiuni și realizări ne dovedesc cu prisosință acest lucru. Bogata sa activitate literar-didactică, ca și cea publicistic-bisericească, i-a asigurat un loc de cinste printre marii cugetători ai vremii, care au reflectat asupra destinului neamului lor. Se cuvine să facem însă o remarcă. Deși era, după o expresie scripturistică, „puternic în faptă și în cuvânt“, în tot cursul binecuvântatei sale activități, s-a descoperit pe sine mai mult ca un erou al faptei naționale, decât ca un gânditor speculativ și neangajat.[7]

Cuvântul și ideea aveau la Șaguna valoarea unui flux spiritual, ce intervine cu putere și îndreaptă voința spre săvârșirea de fapte concrete, dincolo de zona ideală a posibilităților. Personalitatea marelui ierarh de la Sibiu a făcut ca ideea și acțiunea la el să fie ca focul și lumina lui. Șaguna

5 Dr. Ioan Lupaș, *Viața și faptele mitropolitului Andrei Șaguna*, în „Mitropolitul Andrei baron de Șaguna“, scriere comemorativă, Sibiu, 1909, p. 11—400.
6 Ioan Lupaș, *Sufletul lui Șaguna*, p. 285.
7 *Ibidem*.

nu era lipsit de aptitudinea de a trăi efectiv pe tărâmul realităţii faptice şi de a întrupa, în date evidente, rezultatele ideilor propovăduite de el. În sensul acesta trebuie văzută şi apărarea, respectiv afirmarea, etnicităţii româneşti ca pregătire în vederea înfăptuirii unităţii naţionale. Ar fi destul să ne referim, în această privinţă, la câteva date semnificative: relaţiile lui cu ierarhii români de pretutindeni, corespondenţele lui asidue cu aproape toţi fruntaşii culturii române din epoca sa, străduinţele lui nepregetate pentru răspândirea cărţii româneşti de amândouă laturile Carpaţilor, iniţiativele, începând din 1849, privind unirea tuturor românilor din imperiul habsburgic într-o singură naţiune politică, precum şi încercările de a încorpora Biserica românească din Bucovina în Mitropolia Ardealului. În Biserică şi prin Biserică vede Şaguna afirmarea neamului său, împotriva tuturor graniţelor politice, în drum spre înfăptuirea unităţii statale.

A vorbi despre felul în care a înţeles Andrei Şaguna etnicul şi etnicitatea înseamnă a ne referi la marile lui intuiţii din perioada de răscruce din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, din Transilvania, cu mari consecinţe în raporturile dintre popoare. Formării unei „conştiinţe naţionale", pe care o analizează în genere cercetătorii în această epocă istorică, îi premerge o „conştiinţă de neam", o „conştiinţă etnică", cu rădăcini profunde în etnogeneză. Oricât de mult vom încerca să explicăm formarea unui popor, ea va rămâne, într-un anumit fel, o taină de necuprins. Putem spune, totuşi, că naşterea unui neam, pe lângă aceea că este un miracol al providenţei divine, este îndeosebi un fapt de colaborare teandrică.[8] Ne referim, în special, la un neam creştin. De la Pogorârea Sfântului Duh în lume, neamul care ia naştere prin harismele Duhului, dobândeşte o nouă putere dumnezeiască, devenind o realitate plină de Hristos, care corespunde prefacerii spirituale a făpturii zidite şi a iubirii frăţeşti. Odată cu primirea acestei puteri şi cu punerea ei în mişcare se afirmă şi conştiinţa de sine a neamului, constituind fenomenul de etnogeneză. La drept vorbind, conştiinţa de sine a unui neam nu este altceva, după apariţia ei, decât actualizarea perpetuă a etnogenezei sale. În sensul acesta, Dimitrie Cantemir vorbeşte despre o „nedezruptă continuaţie". Din punctul de vedere al lui Andrei Şaguna, care este în primul rând teologic, existenţa unui popor atârnă de relaţia sa cu Sfântul Duh, întrucât el însuşi este „un trup duhovnicesc, al cărui cap este Hristos şi se însufleţeşte de Duhul lui Dumnezeu".[9] În vederea punerii în lumină a acestui adevăr, ca şi a trezirii unei conştiinţe care-i corespunde, Mitropolitul Şaguna se foloseşte de cuvintele Sfântului Ap. Pavel de la Efeseni 4, 3: „Să păziţi unimea duhului întru legătura păcii". Între Biserică şi neam nu poate exista nici un interval. Dacă ar trebui, totuşi, să facem deosebire între Biserică şi neam, se cuvine să spunem că Şaguna nu înţelege niciodată să pună Biserica în slujba neamului, ci totdeauna neamul în slujba Bisericii. Pe de altă parte, credinţa ortodoxă, aşa cum o consideră Şaguna, nu îmbrăţişează

---

8 Nichifor Crainic, *Transfigurarea românismului*, în „Ortodoxia" II (Creştinism şi românism), Bucureşti, 1943, p. 181—193.

9 Gh. Tulbure, *Mitropolitul Şaguna*, Sibiu, 1938, Anexe: Scrisori pastorale (1848—1865), XVIII, p. 195—196.

neamul ca pe o unitate naturală, ci ca pe o unitate nou creată, o „unitate de sus", acceptând împreună cu ea şi cultura ca instrument al desăvârşirii spirituale.[10]

Rămânând în perspectiva istorică a formării poporului român, vom aminti şi aceea că forţa divină a credinţei creştine, una şi aceeaşi cu intervenţia Sfântului Duh în istorie, a aruncat punţi de legătură între două grupări de credincioşi din Dacia romană, băştinaşi şi colonişti, a stabilit contacte directe între ei şi a determinat numeroase afinităţi sufleteşti, punând astfel temelia convingerii că vor trăi laolaltă, închegând o nouă comunitate, şi a sporit şi mai mult, pe măsură ce locuitorii plaiurilor carpato-dunărene, părăsiţi de ocrotirea legiunilor romane, retrase peste Dunăre, au rămas la răscrucea marilor încercări să-şi apere singure existenţa.[11] Nu i-a ocolit nici un uragan al istoriei şi nu i-a cruţat nici o primejdie. Neclintiţi în vârtejul vremii şi dârji în tăcuta lor dăruire, şi-au primit destinul ca o menire. Sortiţi să se plăsmuiască în acest colţ de lume, în condiţii din cele mai anevoioase, neamul nostru s-a descoperit pe sine în voinţa neclintită de a fi şi de a rămâne el însuşi. În felul acesta, poporul român dobândeşte conştiinţa unui destin propriu. E conştiinţa cu care se identifică Mitropolitul Şaguna deşi nu era de obârşie transilvăneană, şi care o va apăra, mai presus de orice.

Prin conştiinţa de neam, poporul român din Transilvania, în cursul zbuciumatei sale istorii, mai ales începând cu secolul al XII-lea, şi-a formulat hotărârea fermă de a rezista oricărei presiuni menite să ducă la pierderea identităţii sale. Neînţelegând să fie o masă amorfă, care să ia formele capriciului unora sau altora dintre neamurile cu care s-a învecinat sau chiar a ajuns să convieţuiască, s-a retras în sine, conformându-se sufleteşte unei vieţi apărate din toate laturile de tradiţie, ocrotită de o lege, pe care el însuşi a numit-o „lege românească".[12] După cum demonstrează, cu incontestabile date istorice, D. Prodan, în cunoscuta lui lucrare „Supplex libellus valachorum", această lege, resortul lăuntric al conştiinţei de neam, are originea în cea mai autentică spiritualitate ortodoxă.[13] Este legea ce se afirmă ca o viziune integrală a unui popor care, sub atâtea apăsări ale stăpânirii străine, îşi găseşte, prin geniul lui Şaguna, mijlocul de a solidariza întreaga existenţă etnică, sub cupola Ortodoxiei. În această idee sunt cuprinse de fapt trei sensuri distincte, dar nedespărţite, de care se va ocupa şi Andrei Şaguna. Ar fi vorba despre un sens dogmatic al legii, de care atârnă integrarea etnicităţii în ecumenici-

---

10 *Ibidem*.

11 Const. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Bucureşti, 1967, p. 35—46.

12 Legea românească, zice N. Iorga, nu s-a învăţat la nici o şcoală şi nu ar putea să înfăţişeze nici un complex de dogme. Este un lucru complex şi misterios, care s-a format pe încetul, luând ceva de la toate elementele din care s-a alcătuit poporul românesc. Legea aceasta a trăit cel puţin din secolul al IV-lea până în al XIV-lea, adică 1000 de ani, fără nici o şcoală, fără nici o disciplină... Fără nici o îndoială că legea românească este o lege răsăriteană. N. Iorga, *Concepţia românească a ortodoxiei*, Vălenii de Munte, p. 9.

13 D. Prodan, *Supplex libellus valachorum*, Bucureşti, 1984, p. 107.

tate, respectiv a neamului în marea familie a popoarelor creştine; un alt sens canonic, prin care se exprimă un criteriu de organizare a Bisericii după un principiu „etnic" al participării mirenilor la conducerea practică a Bisericii şi, al treilea, un sens religios-moral propriu-zis, referitor la răspunderea ce-i revine neamului însuşi pentru menirea ce o are pe pământ. Toate aceste sensuri pot fi identificate în opera lui Andrei Şaguna.[14]

În conştiinţa de neam, plăsmuită ca atare în etnogeneză, se impun unele principii, în sensul existenţial al cuvântului, (iar nu într-un sens teoretic), de care depinde o anumită linie directoare de înţelegere a lucrurilor. Cunoaşterea în această ordine a vieţii izvorăşte din iubire, care la rândul ei îşi are sursa în iubirea lui Dumnezeu pentru noi, viaţa însăşi rămânând superioară conştiinţei vieţii. Să iubeşti înseamnă să-ţi regăseşti destinul comun cu semenii tăi, să-ţi creezi o autohtonie împreună cu ei. Autohtonia implică o profundă rezonanţă a graiului şi a sângelui, dar mai ales a pământului, întrucât creşti împreună cu râul, cu copacul, cu pasărea cerului; într-un cuvânt, cu toate în care a pătruns puterea transfiguratoare a Învierii lui Hristos. Fără aceasta din urmă nici nu se poate vorbi despre o conştiinţă de neam creştin. Căci „unitatea de jos", în care sunt circumscrise tainele graiului şi a zestrei biologice, ale pământului natal şi ale trecutului istoric, ne aduce cu sine imperativele unui destin. În schimb Învierea, prin care se rezideşte totul într-o „unitate de sus", are puterea transformatoare a elementelor componente ale sufletului naţional şi creează în acest suflet un orizont spiritual, rupt într-un fel de înlănţuirea condiţiilor exterioare şi înzestrat cu o structură fundamentală. Sufletul românesc, la rândul său, a creat o cultură, o viaţă spirituală organică, pretutindeni unde a apărut un sat, sub streaşina unui vârf de munte, pe coasta unui deal sau în fundul unei văi. Acest sat este păstrătorul zestrei noastre spirituale formative, în el găsim etnosul românesc, un duh şi un autohtonism viu. Acest etnos l-a avut în vedere Andrei Şaguna în organizarea şcolii poporane de la sate.[15]

Antecedentele istorice care premerg apărării etnicului de către Andrei Şaguna.

Criza conştiinţei europene reprezintă un fenomen pe care cercetătorii din domeniul istoriei, ca şi filosofii culturii, îl consideră specific unei lumi în plină transformare.[16] E vorba despre criza apărută la sfârşitul secolului al XVII-lea în Europa cu ecouri ce se răsfrâng şi în spaţiul

---

14 O analiză aprofundată a acestor aspecte o face Pr. Prof. Dr. Liviu Stan, *Mitropolitul Nicolae, apărătorul şi plinitorul tradiţiei şaguniene*, în „Omagiu Înalt Prea Sfinţiei Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului", Sibiu, 1940, p. 214—248.

15 Gh. Tulbure, *Mitropolitul Şaguna*, p. VI—VII. „Grija cotidiană de a clădi şcoli la sate, de a se înconjura de preoţi şi dascăli cu carte, lupta aceasta dârză, purtată uneori împotriva nepăsării generale, îl aşează pe Şaguna la temeliile şcoalei poporale şi-i leagă numele de însăşi epoca renaşterii învăţământului românesc din Ardeal", p. VII—VIII.

16 Paul Hazard, *Criza conştiinţei europene*, trad. Sanda Şora, Bucureşti, 1973.

de cultură transilvănean. În ea se constată prelungirea proceselor petrecute sub incidenţa Reformei, faţă de care poporul român, dreptmăritor creştin, a reacţionat cu toată vigoarea, dar care, în acelaşi timp, a sensibilizat trăirea fondului său etnic tradiţional. În sensul acesta amintim eliminarea succesivă a limbii slavone din viaţa bisericească şi înlocuirea ei cu limba română.[17] Pe de altă parte, fenomenul de criză se descoperă printr-un import de spirit laic ce pătrunde în mentalitatea unor preoţi ortodocşi preocupaţi de latura vieţii materiale. Spunem aceasta pentru că nu ne putem referi în general la mentalitatea românească din Transilvania, cum face, de exemplu, Lucian Blaga.[18] În ce-l priveşte pe Blaga, el stabileşte o legătură directă între efectele curentelor reformatoare şi spiritul laic ce prezidează actul unirii religioase din anul 1700, iar cu acest lucru trebuie să fim de acord. „Un început de ,raţionalism' orientat spre cuprinderea şi înţelegerea lumii în care trăieşte omul, prin puterile minţii acestuia, îşi face drum în Transilvania prin mişcările reformatoare, şi anume, la un moment dat, chiar prin una din cele mai avansate reforme ce s-au încercat vreodată în aria religiei creştine: prin unitarismul socinian, care poate fi primit fără reticenţe ca o prefigurare a diverselor cuiburi de socinianism".[19] În sensul acestor constatări, pentru noi rămâne importantă ideea prezenţei unui raţionalism care provoca o spărtură în conştiinţa etnică a românilor din Transilvania, prin evenimentele din jurul anului 1700. Iată ce urmează acestor evenimente, — în latura în care criza europeană câştigă teren: desacralizarea conştiinţei etnice în rândurile inteligheniţiei, care ajunge să fie cucerită de o gândire iluministă, specific raţionalistă, iar pe de altă parte se pun bazele deznaţionalizării masive a românilor, mai ales în ţinuturile din preajma Carpaţilor răsăriteni, în aşa-zisa regiune secuiască (zona în care se afirmă socinianismul amintit).[20]

Cele trei mişcări din viaţa satelor româneşti, primele două sub conducerea Sfinţilor Visarion şi Sofronie de la Cioara, iar ultima de sub conducerea lui Horea, din a doua parte a secolului al XVIII-lea, aduc cu ele o seamă de clarificări ce primesc conştiinţa apartenenţei poporului român din Transilvania, popor rămas fidel credinţei străbune, la o anumită etnicitate.[21] În atitudinea de reacţie a ţărănimii satelor faţă de o „religie" (confesiune) străină de sufletul ei, faţă de uniaţie, se întrezăreşte o recrudescenţă a unei conştiinţe ortodoxe, identică în fond cu cea etnică. Cu aceste trei mişcări, dar mai ales cu primele două, un mare adevăr se impune ca atare: cauzele religioase şi nu nemulţumirile sociale şi politice au determinat, în esenţă, în secolul al XVIII-lea, atitudinea ţărănimii, ca şi perturbările serioase din viaţa satelor, consemnate ca fapte de mare

17 Vezi, G. Mihăilă, *Studii de lingvistică şi filologie*, Timişoara, 1981; I. Pătruţ, *Studii de limba română şi slavistică*, Cluj, 1974; etc...

18 L. Blaga, *Gândirea românească în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1966, p. 128—228.

19 *Ibidem*, p. 31.

20 Vezi şi Pompiliu Teodor, *Interferenţe iluministe europene*, Cluj, 1984, p. 25—36.

21 D. Prodan, *Supplex libellus valachorum*, p. 199—259.

gravitate. E adevărat, nu poate fi omis nici aceea că birurile nenumărate, dispreţul şi indiferenţa autorităţii politice îndurate de români au constituit şi ele tot atâtea surse de nemulţumiri.[22] Cu toate acestea, în mintea ţăranului tradiţional nu apare o spărtură, care să determine o distincţie între religios şi secular, între divin şi uman. În conştiinţa acestui credincios ortodox nu se iveşte fisura despre care am vorbit mai înainte, potrivit căreia etnicul nu mai are nimic sfânt în el, fiind redus la valorile sale sociale. Apărându-şi credinţa, ţăranul din secolul al XVIII-lea este sigur că odată cu reînnoirea spirituală va avea loc şi revenirea zilelor de libertate de dinaintea birurilor grele şi ale birocraţiei. Conştiinţa etnică nu-şi diminuează certitudinile, ci, dimpotrivă, şi le sporeşte, descoperindu-se cu o evidenţă clară chiar în tumultul acestor resurecţii spirituale.[23]

Aşadar, motivele aderenţei imediate şi covârşitoare ale ţăranilor, atât la misiunea Sfântului Visarion, cât şi la îndemnurile Sfântului Sofronie, animate deopotrivă de năzuinţa unitară înspre puritatea religioasă ortodoxă, trebuie să fie căutate, în primul rând, în climatul sufletesc al satului.[24] Credinţa ortodoxă, cu certitudinile ei milenare, este aceea care dă comunităţii săteşti coeziunea ei fermă, căci ea stă la baza tradiţiilor, iar nu formele politice şi economice. Pentru ţărani este limpede că ei nu alcătuiesc, cum s-ar exprima sociologii, doar o societate, ci ei formează o comunitate, produs al unei vieţi istorice şi al unui destin veşnic. Încadrarea liturgică a ţăranului român în ordinea divină a naturii şi a istoriei determină gândirea sa despre evenimentele majore ale vieţii: naştere, căsătorie, moarte. Toate acestea concepute, însă, şi trăite în orizontul Învierii lui Hristos. Tocmai de aceea, pentru el morţii sunt vii. Fără această prezenţă a morţilor vii, în ce-l priveşte pe ţăran, nu poate fi înţeleasă existenţa neamului.

Violenţa cu care societatea rurală întâmpină „unirea" cu Roma, trebuie privită drept un act spontan de autoapărare.[25] E vorba şi de apărarea ce-i va fi conferită de Şaguna. Unirea ca atare, iar nu iobăgia şi fiscalitatea ameninţă poporul cu cel mai grav neajuns, pe lângă ceea ce poate însemna, într-un sens mai redus, mântuirea personală, apartenenţa ln „unitatea de sus", unitate de ordin spiritual, dominantă ca atare în etnogeneză. În jurul anului 1848, vreme în care îşi face apariţia Andrei Şaguna la Sibiu, drama care o cunoaşte poporul român ortodox din Transilvania, încă de un secol şi jumătate, este de fapt vie, deşi mai puţin luată în seamă. În continuare, ea se complică odată cu trăirea evenimentelor ce alcătuiesc aşa-zisa revoluţie de la 1848.

Devieri în evaluarea etnicului şi a etnicităţii în spiritul vremii

Poporul român din Transilvania şi-a înţeles apartenenţa la o anume etnicitate potrivit unei gândiri ce i-a fost imprimată în adâncul fiinţei

22 *Ibidem*, p. 119—133.
23 *Ibidem*, p. 205—214.
24 *Ibidem*, p. 211.
25 *Ibidem*, p. 213.

sale de o tradiţie creştină de origine primară. Neamurile, în viziunea sa liturgică asupra lumii întregi, sunt unităţi variate ale naturii create. Rezidite, însă, în Hristos, datorită Învierii Lui din mormânt, acestea intră ca atare în organismul viu al Bisericii. Căci Dumnezeu a creat lumea în varietate, înzestrând cu capacitate deosebită fiecare lucru de pe pământ şi tot la fel a şi rezidit-o, conferind existenţei variate a neamurilor o diferenţiere în unitate, o ecumenicitate în har simfonică, iar nu o diversitate fără noimă. Viaţa în armonie se întemeiază pe consimţământul dragostei. Salidaritatea etnică ce se trăieşte în popor nu are nimic din ceea ce înseamnă, încă în această perioadă, în Apus, orgoliu naţional sau susceptibilitate naţională. Credinţa ortodoxă îmbrăţişează în mod egal pe oameni, tocmai fiindcă pentru ea nu există categorii umane preferate în dauna altora. Dincolo de această gândire şi simţire, accesele de mânie, din vremea în care „amarul“ a atins o anumită limită, în revoluţia lui Horea, bunăoară, atâtea câte au fost, se plasează într-o altă sferă, lipsită de o valoare etnică autentică. Prin urmare, nu sunt semnificative în ceea ce ne priveşte pe noi.[26]

Secolul al XVIII-lea, cunoscut ca atare prin convulsiile sale confesionale, aduce cu sine şi un cult al aşa-zisului „spirit naţional“, care îşi are originea, evident şi logic, într-un import de gândire apuseană, punând un preţ deosebit pe viaţa politică a neamului. Un popor se defineşte, astfel, prin fiinţa lui materială, nu mai puţin însă şi prin fiinţa lui morală, dacă prin acest ultim termen înţelegem „cultura“ lui, corespunzătoare unor anumite forme de viaţă social-politică. În aceste condiţii, spiritul tradiţional etnic al românilor din Transilvania ajunge să se confrunte cu acest nou spirit, care vrea să fie al „naţiunii“. Sub denumirea de „natio“, potrivit cunoscutei formule: „Unio trium nationum“, se desemnează de fapt un grup social, care se diferenţiază de restul populaţiei prin diferite privilegii şi imunităţi, cum au fost acelea ale nobililor, saşilor şi secuilor. Cu alte cuvinte, prin termenul de „naţiune“, sub presiunea unor influenţe străine, se indică doar o stare socială şi o unitate biologică, în orice caz, o unitate ce nu are nimic cu determinantele etnice spirituale, considerate ca atare de către un popor dreptmăritor. În această situaţie, nu se impun decât două componente esenţiale care definesc naţiunea: 1) dorinţa unui grup de oameni de a pune mâna sau de a păstra un bun temporal: pământuri, avantaje materiale, putere politică, împreună cu binefacerile temporale pe care această componentă le presupune; 2) dorinţa aceluiaşi grup de oameni de a se simţi ca fiinţe aparte, provenind dintr-un trecut plin de glorie.[27] De aceste două componente atârnă activitatea episcopului Inochentie Micu Klein plasată direct în miezul secolului al XVIII-lea.

Un lucru este absolut sigur: adeziunea episcopului Klein la unire este condiţionată de realizarea unor scopuri politice. Manifestările lui de devoţiune faţă de unire, deşi sunt corelate de numeroase şi necreştineşti acţiuni pe care le întreprinde în acest sens, sună destul de fals. Ce înseamnă, în esenţă, eforturile sale de a îmbunătăţi statutul clerului unit,

---

26 *Ibidem*, p. 210.
27 Keith Hitchins, *Cultură şi naţionalitate în Transilvania*, Cluj, 1972, p. 38—39.

ca şi al laicilor, de altfel? Nu altceva decât pasiunea de a îmbina cei doi factori: tendinţa de a dobândi privilegii materiale şi tendinţa de a se descoperi întru „naţia" sa o fiinţă aparte. În petiţiile sale din 1743 şi 1744, de exemplu, „natio" se referă în mod clar la membrii Bisericii unite, în sensul secularizat al cuvântului. E adevărat, însă, şi aceea că o anumită vibraţie religioasă, de esenţă ţărănească şi tradiţional-ortodoxă, nu lipseşte din sufletul acestui fiu al Mărginimii Sibiului, dar şi aceasta este pusă să intensifice doar pasiunea sa „naţională".[28] Numai aşa se explică şi faptul că văzând inutilitatea încercărilor sale de a schimba ceva din ordinea materială a lucrurilor din Transilvania, episcopul Klein ajunge, în cele din urmă, la pierderea speranţei în eficacitatea unirii bisericeşti. Cert rămâne un lucru şi anume că, prin fisura creată în acest secol în cultura poporului român din Transilvania, pătrund undele iluminismului apusean la noi, iar conştiinţa etnică are de suferit: ea înregistrează o mutaţie fundamentală în rândul unora dintre fiii neamului, care deplasează accentul major al apartenenţei la neam de pe un caracter divin şi religios pe unul laic şi social.[29]

Pe linia inaugurată de episcopul Klein, cărturarii ardeleni, de provenienţă uniată, încearcă să abordeze ideea de naţiune română într-o perspectivă inedită. Potrivit acestora, realitatea etnică la care ei se referă s-ar găsi în posibilitatea de a intra în legătură cu spiritul raţionalist al vremii, pentru a da naştere unei entităţi sui generis, compuse dintr-un amestec de element local, latinitate şi occidentalism. Ceea ce apare ca reprezentând ceva nou ar fi, după cum se exprimă latinistul Gerontie Cotore, o anume identificare a românilor cu chiar Biserica Romană.[30] Astfel, explicaţia pe care el o dă, într-o totală confuzie, aşa-zisei „decăderi" a naţiunii române ca urmare a abandonării Bisericii din Roma, în favoarea Ortodoxiei răsăritene, nu poate fi pentru noi decât semnificativă. Învăţătura „înaltă", care este atât de mult lăudată de aceşti cărturari, ca urmare a importului de iluminism, izolează pe cei care o propun şi o practică, ignorând până la dispreţ zestrea spirituală a sufletului românesc ce se păstrează în tradiţia şi viaţa satului. În general, concepţia că ţăranul românesc trăieşte în beznă, într-o nebuloasă de superstiţii milenare, lume mai mult păgână decât creştină, transformă dragostea de neam şi afirmarea unei anumite forme de spirit naţional într-o simplă abstracţiune patriotică. Ce ne poate lămuri mai mult decât condamnarea, fără drept de apel, de către chiar corifeii Şcolii ardelene, a celor trei mişcări transilvănene, conduse de Visarion, Sofronie şi Horia, în care aceştia nu văd decât răzvrătire inutilă, iraţională şi neavenită?[31]

Am fi nedrepţi dacă nu am aminti de un merit de seamă al cărturarilor ardeleni din perioada care a precedat vremea lui Şaguna, merit prin care îşi afirmă pasiunea social-politică prevăzută cu o întreagă reţea de argumente puternic construite, a căror funcţie unică este aceea de a de-

---

28 Dumitru Stăniloae, *Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*, Bucureşti, 1973. D. Prodan, *op. cit.*, p. 151—154.

29 K. Hitchins, *op. cit.*, p. 36—38.

30 P. Teodor, *Interferenţe iluministe europene*, p. 150.

31 K. Hitchins, *op. cit.*, p. 27.

monstra, cât de valoroasă este originea noastră latină (chiar când nu şi-au dat seama de identitatea primară christianus-romanus).[32] Iluminiştii din Occident, bunăoară, au avut tendinţa să repudieze istoria, privind-o doar ca o modalitate de a măsura progresul pe care omul contemporan îl face faţă de situaţia lui din Evul Mediu. La noi, lucrurile se schimbă. Trecutul apare superior prezentului. Cărturarii se angajează să descopere în trecut egalitatea lor cu celalte naţiuni ale Transilvaniei, după cum şi să demonstreze Curţii de la Viena, care îşi întemeia structura sa juridică imperială pe dreptul roman, că numai românii din Transilvania, dintre toate popoarele monarhiei, au rămas descendenţii direcţi ai marelui popor latin. Într-un fel este tocmai ceea ce a intenţionat să facă şi Inochentie Micu Klein.[33] Acţiunile episcopului unit nu sunt îndreptate împotriva ordinilor privilegiate, adică a celor ce alcătuiesc „Unio trium nationum", nu privesc distrugerea sistemului stărilor, ci doar să deschidă o portiţă şi românilor în interiorul acestora. E uşor să ne dăm seama că în felul acesta rămânem, totuşi, departe de înţelegerea şi aprecierea etnicului şi a etnicităţii românilor din spaţiul carpato-dunărean, elemente puse tot timpul la grea încercare.

Mitropolitul Andrei Şaguna în faţa noii orientări ideologice din Transilvania.

Noutatea pe care am constatat că o aduce spiritul vremii, vizând în special pe cărturari, este aceea că pe primul plan se impun, în viaţa obştească, valorile cetăţii, adică politica. Ideologia ia locul credinţei, iar preocupările sociale iau locul celor religioase.[34] La drept vorbind, nu mai e în cauză doar o nouă generaţie de intelectuali, ci şi o nouă gândire socială în care încep să se manifeste şi alte schimbări importante. În centrul acestor schimbări se află tot ideea de naţiune, care dobândeşte însă conţinuturi noi şi revendică brusc toate forţele vieţii culturale. Dacă avem de a face, începând încă cu anii 1830, cu o perfecţionare a pasiunilor politice la suprafaţă, sub aspecte mai mult sau mai puţin exterioare, pe de altă parte acestea îşi află o considerabilă perfecţionare şi în profunzime, în forţa lor internă. Progresând, notabil, în conştiinţa lor de sine, dar cu faţa orientată spre Apus, cărturarii alcătuiesc o nouă „mişcare naţională", o combinaţie de iluminism, romantism şi liberalism, cu trăsături specifice locale.[35] Intelectualul modern din Transilvania vrea să arate că pasiunea lui naţională este animată de asumarea intereselor seculare ale naţiunii sale, văzându-se prin aceasta satisfăcut de mândria de a avea această pasiune, de dorinţa de a se simţi, mai presus de orice, înlăuntrul ei, de a reacţiona la onorurile sau la ofensele care i se pot aduce din partea membrilor altor naţiuni. Proclamându-şi o anumită apartenenţă la

32 Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, Bucureşti, 1983, p. 20—28.

33 D. Prodan, *op. cit.*, p. 154—155.

34 K. Hitchins, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Cluj, 1970, p. 54. Vezi şi *Notes-ul de însemnări al lui Simeon Bărnuţiu*, 1923, p. 216.

35 K. Hitchins, *Cultură şi naţionalitate în Transilvania*, p. 30—72.

naţiune, el o venerează ca atare şi o consideră legată de interesele majore ale existenţei sale, în afara oricărei ordini divine.[36]

Ţelul pe care şi-l formulează „mişcarea naţională“ din Transilvania, poate mai mult implicit decât explicit, ajunge să fie tocmai acela de a înlocui bazele religios-morale ale societăţii româneşti, cu un sistem care să fie laic, atât în modelele, cât şi în directivele sale. În acelaşi timp, însă, sistemul în cauză se vrea întemeiat pe ideea de naţiune. De aceea această mişcare nu trebuie să fie privită numai ca o luptă de eliberare de sub o dominaţie străină, ci şi ca un proces foarte complex prin care se încearcă o transformare social-politică de adâncime, prin înlăturarea factorului religios. Este foarte greu de a ne da seama dacă Andrei Şaguna, la suirea sa pe scaunul vlădicesc de la Sibiu, a fost conştient de tendinţele acestei mişcări, care urmărea sporirea bilanţului moral al independenţei elementului uman, cu accesul la noi cuceriri în ordinea vieţii naţionale şi sociale. În mod sigur, prin angajarea sa în lupta naţională a românilor din Transilvania, el descoperă tot mai mult liniile directoare ale forţelor secularizării. În cele din urmă, în Conferinţa de la Miercurea, din anul 1869, cu patru ani înainte de moartea sa, constată, în mod limpede, că intelectualitatea, alături de care a luptat, se consideră victorioasă sub un drapel propriu, independent de idealurile vieţii religioase, asumându-şi întreaga responsabilitate a prosperităţii naţiunii.[37]

La baza tuturor ideilor noi, pe care şi le împropriază „mişcarea naţională“, asigurând un cadru pentru aplicarea lor practică, stă un singur principiu: toate instituţiile societăţii, fie că privesc dezvoltarea economică sau cea culturală, viaţa religioasă sau socială, literatura sau filosofia, trebuie să promoveze una şi aceeaşi idee naţională, sub o protecţie politică ce apare drept o formă indirectă a grijii pentru binele comun. Nici Biserica nu este exclusă, numai că rolul ei este redus la unul social-politic. Într-adevăr, cărturarii înţelegeau să transforme Biserica şi pe slujitorii ei în nişte instrumente ale prefacerilor sociale şi să le pună în armonie cu ceea ce ei numeau spiritul vremii. Numai că, în acest spirit, se pare că pasiunile relgioase nu mai există, în Apus cel puţin, decât să intensifice pasiunile naţionale. În nici un caz nu se face apel la fondul etnic profund, la zestrea ancestrală a sufletului românesc.[38]

La o analiză mai atentă, spiritul vremii, la care se raportează cărturarii, priveşte o confruntare a acestuia cu spiritul etnic, religios şi ortodox al poporului român. Astfel, după Simion Bărnuţiu, spiritul vremii nici nu ar fi altul decât glasul raţiunii care impune filosofia, iar nu teologia, drept o cale mai adecvată de a aduce schimbări importante şi binefăcătoare în cadrul societăţii. El consideră că numai raţiunea, respectiv filosofia, prin însăşi natura ei se preocupă de aspiraţiile şi nevoile omului contemporan, iar acest om ar avea nevoie de o libertate nelimitată de a

36 Dumitru Ghişe şi Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972, p. 213—243. Aceiaşi autori, *Contribuţii la cunoaşterea activităţii filosofice a lui Simeon Bărnuţiu*, în „Revista de Filosofie“, XI, nr. 3 (1964), p. 357—369.

37 Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea naţională*, Bucureşti, 1974, p. 380—384; K. Hitchins, *Cultură şi naţionalitate*, p. 66—67.

38 K. Hitchins, *Cultură şi naţionalitate*, p. 59.

se dezvolta, a putea examina toate problemele care afectează individul și societatea. În sensul acesta își exprimă năzuința de a rupe filosofia de teologie, pe care o consideră sterilă și în neconcordanță cu realitățile vieții moderne. Bisericii și spiritualității ei tradiționale nu i se fac decât concesii. Opacitatea pentru etnic și etnicitate este tot mai acută.[39] Documentele vremii ne informează că nu numai laicii, ci chiar unii dintre clerici aderă la punctul de vedere formulat ca atare de Bărnuțiu. Despre acesta spune chiar un preot că ar fi un „cult sacru" a cărui dogmă principală ar arăta că orice popor are dreptul să se dezvolte cum dorește, eliberat de orice fel de constrângeri, fie acestea religioase sau filosofice. De spiritul vremii vorbește și Mitropolitul Șaguna. El înțelege însă să ia atitudine față de rătăcirile acestuia, încercând totodată să salveze etnicul, în măsura în care se lasă salvat.

Acțiunile întreprinse de Șaguna în vederea apărării și afirmării etnicului și etnicității.

Sortit să acționeze într-un climat politic cu desăvârșire dușmănos și machiavelic, antiortodox și antiromânesc în esență, Mitropolitul Andrei Șaguna reușește totuși să înfrângă obstacolele ce i se ivesc în cale, să zdrobească zăgazurile opoziției și să scoată, cel puțin în parte, de sub obroc adevărata lumină a conștiinței naționale. Deschizător de multe drumuri, semănător în diverse izvoare, Șaguna se descoperă pe sine a fi, mai presus de orice, „al semnelor vremii profet", stâlp de lumină al neamului, în momentele critice de întunecime și rătăcire. Câteva acțiuni, la care ne referim în continuare, vin să pună în evidență felul în care a înțeles Mitropolitul Șaguna să se refere la etnic și să-l arate drept stea călăuzitoare prin veacuri, precum și să-i ocrotească înțelegerea față de numeroasele lui falsificări.

1. El însuși mare cărturar, cu o impresionantă operă literară, publicistică și pastorală, Mitropolitul Andrei Șaguna cheamă la colaborare pe toți intelectualii români, fără deosebire de confesiune, respectiv ortodocși sau uniți. În vederea apărării și afirmării etnicului se folosește mai întâi de cultură, tocmai pentru că din această direcție îi vin aproape toate atacurile, punând astfel cultura, ba chiar și politica, în slujba etnicului, iar nu invers.[40] În felul acesta, scrie cărți, susține polemici, își afirmă opiniile, se pasionează de problemele specifice ale etnicității, caută soluții, făcând dovada că și pe planul vieții culturale nu lucrează decât în sensul promovării ideii de neam, dintr-o perspectivă a credinței ortodoxe. Înființarea Asociației „Astra", a cărei ctitor de fapt este, rămâne semnificativă pentru scopul pe care îl urmărește. Dar tot semnificativă, dintr-un alt punct de vedere, rămâne și înlăturarea lui de la conducerea „Astrei", în 1867, pusă la cale de către colaboratorii săi, cărturarii Barițiu, Cipariu, Rațiu și Rusu, pentru refuzul de a transforma Asociația într-un instrument politic, pe linia generală a desacralizării și laicizării conștiinței naționale.[41]

39 *Ibidem*, p. 41; Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe europene*, p. 99—118.
40 Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna*. p. 25—31.
41 K. Hitchins, *op. cit.*, p. 68; Vasile Netea, *op. cit.*, p. 264—265.

2. În continuarea luptei pentru dezrobirea religioasă, pe linia trasată de Sfinţii Mucenici Nicolae Oprea din Sălişte şi preotul Moise Măcinic din Sibiel, ei înşişi următorii Sfinţilor Visarion şi Sofronie, Andrei Şaguna nu-şi ascunde ostilitatea faţă de unire, considerând că scopul ei principal este subminarea şi eventuala distrugere a Ortodoxiei în Transilvania. Or, pentru Şaguna, între Ortodoxie şi românism nu poate exista nici o distanţă, nici o ruptură. Neamul aparţine acelei „unităţi de sus", fără de care el se pierde în biologie şi efemer. „Gazeta Transilvaniei", primul ziar politic românesc din Transilvania, de sub conducerea lui Bariţiu, un exponent de seamă al gândirii cărturăreşti din epocă, constituie în opinia lui Şaguna, principalul instrument al prozelitismului uniatist. Pentru atitudinea dispreţuitoare şi ostilă a Gazetei faţă de Biserica sa, ceea ce înseamnă şi faţă de neamul său, Mitropolitul Şaguna a interzis clerului şi credincioşilor ortodocşi să o mai citească. Prozelitismul despre care e vorba nu face decât să întărească sistemul ideologic al „mişcării naţionale", prin care câştigă în perfecţiune forţele laicizării şi desacralizării etnicului.[42]

3. Bunăstarea Bisericii şi întărirea credinţei religioase sunt, mai ales, preocupările cele mai importante ale lui Şaguna. În direcţia aceasta, militează consecvent pentru realizarea unei mai mari unităţi româneşti, în cadrul Mitropoliei Transilvaniei reînfiinţată de el. Cât de convins este că un neam trebuie să se conducă după valorile morale eterne predicate de Biserică, dacă vrea să progreseze şi să se dezvolte social în concordanţă şi cu spiritul vremii, reiese şi din felul în care a conceput „Statutul organic" de organizare bisericească, ce mijloceşte fuziunea etnicului cu Ortodoxia.[43] E drept însă şi aceea că intelectualii laici, din propria lui Biserică, au reuşit, sub influenţa unuia şi aceluiaşi spirit liberalist şi iluminist descaralizator, să modifice, şi încă radical, proiectul lui Şaguna privind conducerea Bisericii. Sinoadele, din perspectiva în care a fost materializat proiectul, devin doar nişte instituţii reprezentative, în sensul laic al cuvântului.[44]

4. În fine, păstrarea şcolilor confesionale, respectiv a şcolilor ortodoxe, priveşte cea mai categorică împotrivire a lui Şaguna de a angaja Biserica şi resursele sale, necondiţionat, în „mişcarea naţională", aşa cum s-ar fi dorit din partea multora. Pentru Şaguna, şcolile elementare şi secundare care se ocupă de educaţia fiilor neamului românesc, trebuie să rămână sub conducerea Şisericii. Şcoala nu oferă numai cunoştinţe, ci, mai înainte şi mai presus decât acestea, o experienţă morală de edificare în legea strămoşească şi românească. În principiu, el se opune creării aşa-ziselor şcoli mixte, după cum se opune înfiinţării şcolilor de Stat, considerând că acestea nu pot da roade cuvenite în educaţie. Conştiinţa tânărului privind originea şi identitatea naţională, cel mai de preţ bun pe care

42 Gh. Tulbure, *Mitropolitul Şaguna*, p. 196; scrisoare pastorală din 5 decembrie 1855.

43 Prof. Liviu Stan, *op. cit.*

44 K. Hitchins, *Cultură şi naţionalitate*, p. 68—69.

îl poate dobândi în şcoală, nu poate avea un alt izvor decât acela al credinţei ortodoxe.[45]

Întrupată într-o mare operă spirituală şi culturală, viziunea Mitropolitului Andrei Şaguna despre Ortodoxie şi etnicitate, cu implicaţii profunde în destinul neamului românesc, a fost în măsură să facă dintr-un ierarh un om epocal. Măreţia personalităţii lui a crescut în cei 120 de ani de la moartea sa, prin moştenirea pe care a lăsat-o, în proporţiile unui neam ce şi-a întregit hotarele şi a unei Biserici ce şi-a descoperit menirea de a ctitori Împărăţia lui Dumnezeu, în vremile noastre şi pe pământul nostru.

Pr. prof. Dr. Ilie Moldovan

PE DRUMUL TRASAT DE MITROPOLITUL ANDREI

Mitropolitul Andrei Şaguna prin personalitatea sa a creat o epocă iar prin viaţa şi activitatea sa a devenit un far călăuzitor al destinului unui neam, un erou deschizător de drumuri: libertate religioasă, independenţă bisericească, eliberare socială şi unitate spirituală a neamului său.

Iată ce ne îndeamnă ca azi la comemorarea numelui său să invocăm personalitatea marelui strateg al neamului şi bisericii.

A vorbi despre Şaguna mitropolitul Transilvaniei nu poţi decât să-l priveşti ca un întreg, ca o unitate, o personalitate de necontestat. Aceasta pentru că dorinţa lui a fost una singură: refacerea Mitropoliei Ardealului, independenţa acesteia de orice chiriarhie străină în scopul promovării unităţii neamului românesc, promovarea spiritualităţii ortodoxiei româneşti şi ridicarea bunei stări materiale a poporului drept credincios; aceasta şi pe considerentul că o să găsim amprenta spiritualităţii şi vieţii lui în orice sector de viaţă l-am căuta: Biserică, Şcoală, economie, politică, etc.. Peste tot găsim prezent pe Şaguna ca o personalitate complexă care creşte în valoare pe măsură ce ne depărtăm de el în timp.

Trasând traiectoria dezvoltării poporului nostru într-o epocă liberalistă dar în condiţii de viaţă încă iobăgiste din Transilvania românească inclusă însă în imperiul habsburgic catolic, marele Şaguna ne impune nouă urmaşilor lui porunca de a continua această cale, această linie directoare pentru a definitiva acţiunea întreprinsă de el. Aceasta a făcut cu sfinţenie urmaşii lui imediaţi, ucenicii săi: Cristea, Boiu şi toţi ceilalţi, aceasta au făcut şi fac încă urmaşii lui în scaunul mitropolitan: Ioan Meţianu, Nicolae Bălan, Nicolae Colan, Nicolae Mladin şi actualul mitropolit Antonie, care au avut şi au în faţa lor chipul luminos şi călăuzitor al mitropolitului Andrei pe care şi l-au luat nu numai drept model demn de urmat dar şi ca pe chip de

---

45 Gh. Tulbure, *Mitropolitul Şaguna*, p. 130—132; K. Hitchins, *Cultură şi naţionalitate*, p. 72.

sfânt, care credem că nu va trece mult până când Biserica noastră îl va înscrie în lista cea fără de număr a celor cinstitori de Dumnezeu alături de ceilalţi bărbaţi, eroi ai credinţei şi ai neamului, a sfinţilor români.

Destinul marelui Andrei a fost dat de cel de sus pentru credincioşia şi nădejdea spre mai bine, fericirea şi mântuirea unui neam, a marelui neam românesc, cum îl numeşte poetul. Astfel impus fiind acest destin de cel ce toate le rânduieşte, Marele mitropolit nu a putut să se abată şi şi-a urmat destinul, fără însă să se bucure, în viaţă fiind, de munca şi stăruinţa sa, lăsând aceasta pe seama noastră a urmaşilor lui: cler şi credincioşi români de pretutindeni, unde soarta ne-a rânduit să trăim. A urmat prin aceasta şi el soarta tuturor eroilor şi sfinţilor. În această stare şi-a purtat şi ultimii săi paşi pe drumul ce duce pe gruiul Răşinarului unde îşi zace somnul de veci străjuit de doi lei, cinstit şi proslăvit de noi azi, urmaşii marelui Andrei, înrolaţi cu credincioşie în câmpul luptei pentru propăşirea Bisericii şi a Neamului, călăuziţi de succesorii în scaun ai acestuia, ei înşişi înrolaţi în fruntea batalioanelor de luptători pentru credinţă, îndreptate împotriva lupilor răpitori, în condiţiile de libertate şi democraţie a Statului român de azi.

Drumul nostru este drumul lui Şaguna, pe el trebuie să ne călăuzim şi noi dascălii pe ucenicii noştri, marea tagmă de mâine a preoţilor parohi şi a dascălilor poporului nostru.

Prin aceasta considerăm că ne facem datoria şi marele Andrei va dormi liniştit în ceata drepţilor de unde va revărsa binecuvântarea sa.

„O, Andrei, tu n-ai murit!", imnul închinat mitropolitului Şaguna, ţine trează figura acestui ierarh transilvănean. Cu cât ne îndepărtăm de vremea vieţii lui, chipul personalităţii complexe a acestui mare spirit creator ne apare tot mai măreţ.

Acest lucru s-a prevăzut chiar din cuvintele rostite în pastorala sa din 12 februarie 1948 prin care îşi făcea cunoscută numirea sa ca episcop şi prin care făgăduia „să fie tatăl clerului şi al poporului" nostru. „Tată zic să fiu, tată şi încă o dată zic: Tată să fiu în înţelesul cel mai adevărat".

Ca un bun părinte s-a remarcat îndeosebi ca un vrednic şi destoinic cunoscător al sfintelor canoane, a căror principii le-a pus la temelia Statutului său organic, legea fundamentală de organizare şi funcţionare a Bisericii româneşti din Transilvania, principii care constituie până azi temelia canonică a actualelor legiuiri bisericeşti.

Pe temeiul unei legislaţii canonice a pus bazele organizatorice ale Bisericii noastre şi a instituţiilor sale: şcoala teologică, şcoala poporană ca centrul vieţii culturale şi spirituale a poporului român drept credincios.

Despre Şaguna s-a scris mult şi se va mai scrie pentru că el este mereu viu, este între noi, cu noi, şi printre noi. De acea şi imnul închinat memoriei sale începe emoţional cu cuvintele: „O Andrei, tu n-ai murit".

Câtă înţelepciune, câtă realitate şi cât ideal.

Îndeplinind, în viață fiind, idealul său imediat, reușind să refacă vechea mitropolie a Ardealului, să redobândească independența sau autonomia acesteia, căreia i-a dat legi organice de organizare și funcționare canonică, prin Statutul său organic, temeluit pe canoanele Bisericii Ortodoxe a Răsăritului strânse de el în Colecția Enchiridion sau Carte-manual de canoane, a cărui aplicare prctică o indică el în cele două tratate de drept canonic: Compendiul de drept canonic și Elementele dreptului canonic, cărți de referință de neegalat până azi. Toate acestea le-a fundamentat și pe valoroase studii de istorie a Bisericii și neamului în slujba căruia s-a pus ca vrednic slujitor.

În domeniul învățământului a organizat școala teologică și a organizat școli poporane, pregătind dascăli și educatori, care în cadrul obștilor parohiale sub îndrumarea preotului paroh au desfășurat o intensă activitate de instruire și educație a poporului. A organizat obștile parohiale care să susțină materialicește această acțiune, dovedindu-și prin aceasta și calitățile sale de bun administrator, gospodar și economist în cel mai autentic înțeles al cuvântului și de vizionar în același timp. Toate acestea rezultă din faptul că a îndrumat aceste obști să formeze un fond școlar din împrumutul de stat pe care întreaga populație a fost nevoită să-l facă la cererea autorității. În acest fel întreținerea școlii n-a devenit o povară și credincioșii au înțeles aceasta.

Prin Circularele sale mitropolitul Andrei s-a dovedit și un mai bun administrator al eparhiei sale, bun gospodar, jurist, om de stat, un neîntrecut politician și chiar un bun medic preocupat nu numai de sănătatea religioasă, duhovnicească, spirituală ci și de sănătatea fizică a credincioșilor săi.

Ca om politic a îndrumat activitatea spre activism pe care a susținut-o cu toată opoziția ce i se făcea din partea partizanilor pasivismului, contrari lui, care cereau retragerea din activitatea politică. Linia lui Șaguna s-a dovedit a fi fost cea justă și salvatoare, spre cinstea strategului mitropolit. Linia lui a fost și adevărată și aducătoare de roade. Cei de azi o proslăvim și o considerăm salvatoare de Biserică și neam.

Despre mitropolitul Andrei s-a scris și se va scrie. Opera sa cărturărească e mereu vie și actuală. Valoarea acesteia crește cu atât mai mult cu cât preocupările sale de această natură și le-a îndreptat mereu și spre cartea de cult, și cartea școlară începând cu abecedarul și cartea de culturalizare a poporului.

Prin cartea de cult mitropolitul Andrei a menținut vie credința creștin ortodoxă, credința adevărată, convins că aceasta nu este decât o dogmatică pe înțelesul tuturor; prin abecedarele sau buchile și cărțile școlare, manualele de școală, mitropolitul Andrei a luminat mințile dascălilor și a ucenicilor lor, elevi și studenți.

Mai presus de toate însă prin editarea Bibliei cu icoane mitropolitul Andrei a asigurat atașamentul poporului nostru de dreapta credință ortodoxă, așa încât putem vorbi azi de o autentică ortodoxie românească, de un creștinism specific românesc. Și așa și este.

Prin opera sa mitropolitul Andrei a dominat spiritualitatea românilor nu numai în Ardeal ci şi a celor de peste munţi şi de aiurea. Ca dovadă este faptul că după înfăptuirea României Mari şi reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, opera legislativă a lui Şaguna, Statutul său organic, a servit drept model şi temei al Statutului de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române din 1925 şi stă şi azi la temelia actualului Statut şi a Regulamentelor elaborate pe baza acestuia. În felul acesta s-au omogenizat diferitele tradiţii bisericeşti locale din provinciile româneşti libere sau aflate până atunci sub vitrege stăpâniri străine: Ţara Românească, Moldova, Ardealul, Bucovina şi Basarabia.

Fiind întru totul tributari lui Şaguna datori suntem să urmăm calea trasată de el, să promovăm spiritualitatea ortodoxiei româneşti, să apărăm turma atacată de lupi răpitori, străini de neam şi cu interese contrare acestuia, care duc acţiuni susţinute prozelitiste, care au drept ţintă înstrăinarea de neam şi înrobirea acestuia unor străini de interesele româneşti.

Scăpaţi nu de mult de robia social-politică totalitaristă să ne păzim, ca în condiţii de libertate, să cădem pradă unei robii spirituale şi să ne pierdem astfel independenţa, libertatea şi traiul în tihnă pe care poporul nostru şi l-a dobândit şi vrea să trăiască liniştit ca să poată munci spre bunăstare materială, curăţie morală, trăire spirituală şi religioasă autentic creştină ortodoxă românească.

Să ne ajute Dumnezeu ca să putem să urmăm cu cinste calea trasată de mitropolitul Andrei ca în felul acesta să ne înfăptuim şi noi destinul, care nu este şi nici nu poate fi altul decât acela al neamului românesc drept credincios creştin ortodox. Că neamul nostru urmează firesc acest drum ne-a dovedit şi recentul recensământ efectuat din care rezultă semnificativ nu numai că 87% din români sunt ortodocşi dar şi că nici 0,01% s-au declarat atei între care să nu excludem pe minoritarii de alte credinţe.

Acestea sunt câteva gânduri cu ocazia comemorării mitropolitului transilvănean Andrei, care se adaugă la invocările făcute în trecut de Ioan Lupaş, Gheorghe Tulbure, Nicolae Popea, Onisifor Ghibu, de lucrările comemorative şi de studiile teologilor, canoniştilor şi istoricilor din vremea noastră în revistele bisericeşti comemorative.

Arhid. prof. dr. Ioan N. Floca

PERMANENŢE SPIRITUALE ŞI ARTISTICE ÎN OPERA BIBLICĂ A MITROPOLITULUI ŞAGUNA

Biblia este cartea vieţii pentru că ea este folositoare pentru toţi. Din ea se poate desprinde gustul pentru citit, se poate mijloci o viaţă ascendentă şi omul se poate desăvârşi pentru a fi mai bun şi mai drept. In ea găsim istorie, filosofie, morală. Ea are un imens rol cultural, de aceea e numită Carte universală şi Carte eternă, pentru că e unealta

bună pentru toți de pretutindeni. Biblia este cartea lumii de sus, cartea care sfințește viața oamenilor, e un fel de unealtă a lui Dumnezeu în lume. Din Biblie s-au plasat în lume sute de milioane de exemplare, în peste două mii de limbi și dialecte.

Ajuns la cârma Bisericii din Transilvania, Șaguna fixă în programul său de lucru, ca punct principal traducerea și tipărirea Sfintei Scripturi. „Edițiile românești de până atunci, n-au putut îndestula. Pe de o parte acele ediții nu s-au publicat într-o formă mai aleasă, spre a mulțumi și rândul din afară al cititorilor, pe de altă parte au ajuns a fi rare și scumpe. Deși în zilele acelea existau multe tipografii, totuși nu se putea cumpăra o Biblie cu 70 florini. Șaguna oferi Sfânta Scriptură pe o hârtie foarte aleasă, împodobită cu icoane, într-un format impunător, pe lângă manuscrisul și minusculul preț de 20 florini." Cu astfel de cuvinte încurajatoare vestea ziarul „Telegraful Român" — din 25 ianuarie 1856, marea bucurie a unei Biblii noi.

Peste doi ani, de Rusaliile anului 1858, Cartea vieții, Biblia lui Șaguna văzu lumina zilei. Ca text de bază s-a folosit textul grecesc al Septuagintei, ediția din Atena 1843, care este textul oficial al Bisericii Ortodoxe.

În ce privește textele românești, s-au folosit toate cele existente în epoca lui Șaguna, precum Biblia de la București din 1688, T. Nou de la Bălgrad al lui Simeon Ștefan, de la 1648, precum și Bibliile de la Petersburg 1819 și Buzău 1854 și se înțelege a folosit texte slavone, latine, evreești și germane.

Traducerea Bibliei e clară, stilul îngrijit și cu multe calități literare. In ce privește atenția față de permanențele spirituale ale Bibliei, ea rezultă din cuvintele care prefațează Sfânta Scriptură și care corespund cu cunoștințele de cauză a problemelor biblice, individualitatea sa multilaterală și complexă. Viața interioară și traiul monahicesc l-au ajutat să pătrundă și să dobândească simțul biblic. Publicase doar 35 de cărți. Dreptul canonic, Mineele, Kiriacodromiul, Istoria bisericească în două volume, Pastorala, Pravila și Pedalionul ...

Spre a reuși Șaguna „a veghiat din cap în cap, din carte în carte, din cuvânt în cuvânt", cum consemnează la pagina 6 din Prefață, iar pentru alegerea ilustrațiilor, care o împodobesc, a recurs la cei mai celebri autori ai epocii, pentru ca în toate privințele Biblia de la Sibiu să constituie „un triumf al Tipografiei Diecezane".

În prefață Șaguna dă idei de bază național-culturale.

„Limba Bibliei pentru un popor numai odată se poate face, dacă s-a învins piedica cea mare a traducerii credincioase și înțelese și dacă poporul a primit limba aceea așa zicând în ființa ei, atunci următorii n-au de a mai face alta ci numai de a se învoi și îndrepta așa, după cum o cer și ar fi înoit și îndreptat traducătorul Bibliei, de ar fi trăit până în veacurile lor. Limba noastră e pom viu, ramurile bătrâne și fără suc se usucă și cad, mlădițe tinere ies și cresc, frunza veștejește și se scutură, dar alta nouă curând îl împodobește, toate ale lui se fac și se prefac numai tulpina rămâne aceeași..."

Aceste cuvinte aduc sancţiunea omului de ştiinţă judecăţii lapidare a mitropolitului Andrei Şaguna, judecată adeseori citată pentru frumuseţea şi adevărul ei (Virgil Cândea în T.N. de la Bălgrad, 1988, p. 55).

Şaguna rămâne un excepţional, nu numai prin atenţia acordată permanenţelor spirituale ale Bibliei, ci şi prin cea acordată traducerii corecte a textului biblic şi prin destoinicia pe care a dovedit-o la ilustrarea Bibliei. Prin cuvântul tipărit şi ilustrat se pot face îmbelşugate mărturisiri, că arta traduce cu simţ realist abstracţiunile, că penelul lucrează pentru apropierea de Dumnezeu, că pictura este graiul pe înţelesul tuturora.

Câte sentimente n-au fost îndulcite cu nişte simple chipuri şi icoane pe care Şaguna le imprimă în contact cu vraja fondului biblic.

Adam şi Eva (de la pag. 5) e o desăvârşire clasică a proporţiei corporale, „dar departe de figurile agitate de un prea potenţial omenesc ca în clasicismul grec sau roman". Adam parcă reprezintă întreaga omenire. Câtă vreme Eva este suavă şi cu o constituţie fizică delicată, Adam e zdravăn şi voinic, parcă calcă apăsat ca să se audă departe şi să se înţeleagă că el a primit în stăpânire pământul, ca să crească şi să se fericească.

Iată şi fratricidul lui Cain: În singurătatea câmpiei se zăreşte prezenţa lui Dumnezeu, care umple tot spaţiul. E ceva cutremurător pentru omul pătat de crimă. Soarele care luminează fiecare punct al spaţiului, indică un alt fel de omniprezenţă a lui Dumnezeu. El vede totul. Faptele omului nu-i pot fi ascunse iar cu decorul scăldat în sânge, al lui Avel, cu privirea îndreptată spre înaltul cerului, corpul delict parcă strigă mişcător şi tragic răzbunarea căci „cine varsă sânge de om, de către om se va vărsa şi sângele lui".

Şaguna a pus atâta pricepere şi simţ sănătos în redarea Potopului, a creării, a judecăţii lui Solomon, sau a jertfei lui Isaac, de parcă a luptat ca Iacob cu îngerul ca să izbutească. Bătrânul Avraam este şi în desen un viteaz al credinţei. El nu pierde nimic din celebritate. În lupta lui Iacob cu fiinţa misterioasă, fenomenul reprezintă cel mai de sus fuştei pe care patriarhul îl urcă pe scara pasiunii sale morale. Ce nu scrie textul spune îngrămădirea de culori.

David e la nivelul permanenţelor biblice. Figura lui viguroasă, trup de atlet, gata să lovească cu cele două mâini în adversar, ca şi în picturile lui Donatello de la Campanela din Florenţa, sau David din sculptura în bronz a lui Verochio.

În schimb Iov, romanţat pentru structura lui temperamentală devine şi în pictură un ideal luminos de viaţă, îşi păstrează inima curată şi dominată de o excepţională forţă morală.

Cu cât entuziasm s-a inspirat Şaguna din atmosfera supra pământească a Sfintei Scripturi. Scrierile care l-au inspirat au fost mai ales cărţile didactice şi profetice, din pricina adânc grăitoare către sufletul omenesc. „Foc sfânt care aprinde inima celui care le citeşte", cum scria I. Scriban în lucrarea sa despre Biblie. Ca o pulbere de aur

pe tablouri de un farmec mihelangelic se întreţes în urzeala scrisului şagunian firele alese din beteala Sfintei Scripturi, privind chipul prorocului Ieremia, care contemplează dărâmăturile Ierusalimului strigând: „Vai cum stă Cetatea singură, cea cu mult popor cândva? Vai ce urme cumplite sunt urmările dezastruoase ale războaielor. Isaia e transfigurat de un optimism propriu cărţii sale, acela că va veni vremea când popoarele „preface-vor săbiile în fiare de plug şi lăncile în seceri şi nu vor mai învăţa a se bate" (Is. 2, 4).

Pentru înaltele satisfacţii sufleteşti care se desprind din trăirea credinţei Şaguna a ales chipul de om bun şi blând al lui Tovie. Peste tot a făcut alegeri fericite între maeştrii penelului: „Căci e păcat mare să zugrăveşti chipuri sfinte în boieli proaste".

Ilustraţiile Bibliei şaguniene sunt clopotele care răsunară pentru a vesti măreţiile Bibliei, Sfânta Scriptură.

Capul Sf. Ioan Botezătorul pare un mort viu chiar şi în tava purtată de faimoasa urzitoare a crimei Salomea.

Pavel este şi în imaginea artistică marele apostol care şi-a folosit trupul şi sufletul pentru realizarea planului de mântuire al omului. El pare un ostenit, mai mult decât oricare altul, pentru ca omul să creadă şi să înţeleagă pe Dumnezeu. Chipul vieţii lui străluceşte în toată frumuseţea, chiar când este în lanţuri, pentru că nimeni nu l-a despărţit de dragostea lui Hristos.

Că adevărurile veşnice i-au fost izvor de inspiraţie o adevereşte mai ales imaginea lui Hristos, care evidenţiază adevărul că El a fost „duios pentru cei în suferinţă, bun pentru cei săraci şi neputincioşi". In toate imaginile chipul lui Hristos exprimă prin excelenţă clemenţa Providenţei divine. El e luminat de o vie strălucire care dă un puternic efect privitorului.

Intuiţia biblică şi actualizarea momentelor biblice prin imagini picturale i-a dat sugestii, eficacitate spirituală şi personalitate.

Că ilustraţiile Bibliei erau preţuite ar putea rezulta şi din faptul că ele încep să fie reproduse şi utilizate în publicaţia periodică Lumina Satelor, la 70 de ani de la apariţia operei şaguniene. În afară de Biblia din 1858, mitropolitul Şaguna a mai tipărit, separat, Noul Testament, în anul 1867, un instrument de povaţă, de nădejde şi de înălţare spre mântuirea sufletelor ca şi Scriptura dată în vileag cu ani în urmă.

În lucrarea critică textului cărţilor Noului Testament profesorul Vasile Ioanovici din Cernăuţi (1878), constată cu satisfacţie zelul depus de Şaguna de a schimba cuvintele străine în traducerile româneşti ale Bibliei, procedînd în privinţa aceasta după principiul că dacă limba cărţilor sfinte şi bisericeşti nu se poate înţelege pe deplin ele nu pot fi de folos credincioşilor.

„Autorul Bibliei de la Sibiu, cu toată îndeplinirea îndatoririlor celor mari şi grele ale chemării sale, luă asupra sa toată povara, nefolosindu-se de conlucrători, revizuitori şi ajutori . . ." (p. 209). Pentru a documenta afirmările acestea ne-am putea referi la texte biblice, de exemplu:

La (Geneză 3, 15), un text atât de diferenţiat tradus: „Vrăjmăşie voi pune între tine şi femeie şi între sămânţa ta şi sămânţa ei, aceasta îţi va zdrobi capul, iar tu îi vei înţepa călcâiul".

Septuaginta are „acela îţi va zdrobi"... Vulgata are: „ipsa conteseset" (aceea îţi va zdrobi...). Sensul general este: între femeie şi între şarpe, apoi între sămânţa femeii şi cea a şarpelui va exista o vrăjmăşie şi luptă, în sfârşit va învinge sămânţa femeii asupra şarpelui, măcar că acela va rezista timp îndelungat.

Pentru a ajunge la o traducere corectă a Bibliei trebuie să ţinem cont de text, de context şi de tradiţia exegetică. Cum a procedat Şaguna? El a sintetizat textul original cu cel grecesc traducând: „Acela va zdrobi", adică Mesia, Hristos, pentru că în textul original ebraic stă hu = acela, el, iar în Septuaginta avem avtos, acela el. De fapt în sens literal, femeia din 3, 15 este Eva, în sens spiritual Maria, dar Şaguna a tradus în mod interpretativ textul, căci Hristos prin Maria, aduce în lume mijloacele cu ajutorul cărora omul poate lupta cu succes, împotriva uneltirilor celui Rău. Astfel din textul şagunian rezultă următorul sens general: Omenirea primeşte porunca dumnezeiască de a combate Răul, sub toate formele lui, ea primeşte totodată asigurarea că va ieşi învingătoare din această luptă, cu toate că rezistenţa vrăjmaşului va fi mare.

Astfel apare în traducere ceea ce cu tot dreptul se numeşte „Intâia veste bună".

Alt text dificil este Geneză 49, 10: „Nu va lipsi sceptrul din Iuda, nici toiag de cârmuire din coapsele sale, până va veni Şiloh, căruia se vor supune popoarele".

Cuvântul enigmatic este Şiloh, de interpretarea căruia depinde sensul textului. Unii traduc cuvântul cu Împăciuitorul, alţii cu Nounăscutul, alţii consideră că-i vorba de oraşul Silo, situat între Betel şi Ierusalim, alţi traducători îl înlocuiesc pe Şiloh cu Salem, alţii se gândesc la Selah, fiul lui Iuda. Urmând Septuagintei mulţi traduc „Aceluia căruia i se cuvine (domnia)".

Ce face Şaguna? El traduce pe Siloh cu vorbele profetice: „Până vor veni cele gătite lui", susţinând că Şiloh ar fi Mesïa care va veni când toate condiţiile vor fi împlinite. Războiul biblic declanşat de Şaguna împotriva lui Eliade Rădulescu, care publicase la Paris, în 1858, Biblia şi Biblicile sale, dovedesc competenţa mitropolitului în ale Scripturii. „Era de acum cine să îngrijească în Ardeal de sunetele dulci ale limbii materne", scria marele nostru Nicolae Iorga, cu o oarecare mândrie, în Istoria literaturii române din secolul al XIX-lea, vol. II p. 347.

De fapt în activitatea sa Şaguna este dătător de direcţie, el a introdus un caracter autohton, ortodox şi românesc.

Istoria epocii lui Şaguna consemnează: „E un merit că am avut de arhiepiscop şi mitropolit pe în veci neuitatul Andrei baron de Şaguna, care a făcut epocă în viaţa bisericească. Atotştiutorul Tată ceresc ştie, când va mai avea parte biserica noastră de un astfel de ierarh" (Eusebiu Roşca: Monografia Mitropoliei, pag. 12).

Mulţumită mitropolitului A. Şaguna — Sibiul a devenit cel mai important centru cultural din Transilvania.

Pentru activitatea sa culturală mitropolitul, de pioasă memorie, Andrei Şaguna a fost ales în anul 1871, membru al celui mai înalt for ştiinţific, Academia Română.

Biblia, acel „odor neasemănat", cum îi zicea Şaguna, va fi atârnat mult în cumpăna cântăririi faptelor sale.

Fie-ne îngăduit să ne asociem şi noi la lungul şir de adoratori ai aceluia care vrea să ne aducă frumos aminte că non omnis moriar.

Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga

COMISIA MIXTĂ INTERNAȚIONALĂ
PENTRU DIALOG TEOLOGIC ÎNTRE BISERICA
ORTODOXĂ ȘI BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

A VII-a SESIUNE PLENARĂ, BALAMAND, LIBAN, 17—24 IUNIE 1993

UNIATISMUL

METODA DE UNIRE DIN TRECUT
ȘI
CĂUTAREA ACTUALĂ
A DEPLINEI COMUNIUNI

DOCUMENTUL
DE LA BALAMAND

TEXT ȘI COMENTARIU

ARHIEPISCOPIA SIBIU
1993

I.

CUVÂNT INTRODUCTIV
DESPRE DIALOGUL DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA ROMANO-CATOLICĂ CU PRIVIRE LA UNIATISM

Creștinii sunt astăzi dezbinați.

Mântuitorul a vrut „ca toți să fie una" (Ioan XVII, 21) precum una e Sfânta Treime (Ioan XVII, 11).

Unii oameni, pretinși buni ucenici, au vrut și mai vor și astăzi **ca toți să fie una, dar nu ca Sfânta Treime, ci ca dânșii,** deci supuși lor. Așa au apărut tot atâtea creștinisme câți înlocuitori ai lui Hristos au apărut, și câți interpreți ai învățăturii Lui au pretins că dețin în exclusivitate sensul unității poruncite de El, anatematizându-i pe toți cei care înțelegeau porunca altfel decât dânșii.

Așa au apărut ereziile, confesiunile, sectele, rupte din tulpina originară a Ortodoxiei, a cărei învățătură a fost definită în consens pancreștin în primul mileniu, prin cele 7 sinoade ecumenice.

În anul 1054 un cardinal ambițios, Humbert, cam pripit și cam cazon, a depus pe Sfânta Masă a Sfintei Sofii din Constantinopol o hârtie de anatematizare a Răsăritului Ortodox. Până atunci Orientul și Occidentul coexistaseră în comuniune, fără ca anumite tradiții locale să împiedice această comuniune. Cardinalul însă — poate nu chiar de capul lui — a vrut să impună hegemonia Occidentului asupra Orientului, deși creștinismul se născuse în Orient și păstra aici adevăratele tradiții ale alcătuirii lui, în conformitate cu porunca Mântuitorului și a ucenicilor Săi.

Până la 1054 toate ereziile primului mileniu fuseseră învinse și adevărurile de credință fuseseră definitiv limpezite. Actul cardinalului Humbert a deschis fărâmițările din cel de-al doilea mileniu. În secolul al XVI-lea au apărut din catolicism protestantismul, anglicanismul și apoi, de atunci și până în vremea noastră, au apărut mereu noi formațiuni neo-protestante, sectele, toate ca forme de protest împotriva creștinismului occidental socotit deformat. Acestea, înmulțindu-se și încercând refaceri după refaceri, una după alta au devenit tot mai deformate și răstălmăcitoare ale creștinismului ori-

ginar. Îndepărtat de Orientul Ortodox şi, mai ales, dezvoltându-se în mentalităţi, tradiţii şi culturi specifice Occidentului, Creştinismul occidental sub toate *formele lui* n-a mai fost în stare să înţeleagă Ortodoxia şi să se întoarcă la ea.

S-a petrecut totuşi un fapt nou în secolul nostru. A apărut, îndeosebi în formaţiunile mari occidentale, la care apoi s-au raliat şi formaţiuni mai mici, dorinţa de refacere a unităţii.

În 1948 s-a constituit Consiliul Mondial (ecumenic) al Bisericilor. A fost invitată şi Biserica Ortodoxă şi, la început patru Biserici, iar din 1961 toate Bisericile naţionale Ortodoxe au aderat la acest Consiliu. Biserica romano-catolică n-a aderat nici până astăzi, dar ia parte la lucrările unor Comisii ale Consiliului (ex. Comisia Credinţă şi Constituţie).

În 1980, după multe pregătiri prealabile, Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică au hotărât să înceapă un dialog teologic bilateral pentru refacerea unităţii rupte în anul 1054. Anatemele reciproce au fost anulate. Cele două Biserici s-au recunoscut ca Biserici-surori. Conferinţele pan-ortodoxe de la Rodos şi, de partea cealaltă, Conciliul II Vatican, au deschis drumuri pline de speranţă. S-a creat o **Comisie mixtă internaţională de dialog teologic** între Ortodoxie şi Catolicism, alcătuită din 28 de ortodocşi (câte doi din fiecare Biserică) şi tot atâţia catolici. Delegaţii ortodocşi au fost numiţi de fiecare din cele 14 Biserici canonice, iar cei catolici au fost numiţi de S. S. Papa.

Până la a şasea sesiune a Dialogului (iunie, 1990, Germania, Freising) lucrările Comisiei mixte internaţionale de dialog între Ortodocşi şi Catolici au mers destul de bine. Au dat speranţe în rezolvarea unor divergenţe dintre cele mai importante între cele două Biserici. S-a ajuns la vederi comune sau foarte apropiate. Aş da un singur exemplu: la Bari, în Italia, Comisia a avut două întâlniri (1986 şi 1987). S-au discutat Tainele de iniţiere: Botezul, Mirungerea şi Sf. Euharistie (Sf. Împărtăşanie). A fost nevoie de două întâlniri pe această temă pentru că, la prima, nu s-a ajuns la consens (1986). După a doua întâlnire (1987), rezultatele au fost foarte bune. Aceasta se vede şi din faptul că, tot ce s-a hotărât în 1987 la Bari, apare acum în noul Catehism Romano-Catolic, aprobat de Sanctitatea Sa Papa în anul trecut şi publicat acum şi în româneşte (1993). Care e noutatea? Se admit, cu aceeaşi valoare, cele două tradiţii, în paralel: tradiţia orientală şi tradiţia occidentală, fără să se spună că una ar fi rea şi alta ar fi bună. Se recunoaşte că tradiţia autentică este cea păstrată în Orient, dar că, din motive pastorale locale, în timp s-a impus în Occident o altă tradiţie, cum ar fi, de pildă, administrarea mai târziu a Sfintei Taine a Mirungerii, şi nu imediat după Botez. Se arată că totuşi o primă formă de Mirungere se face şi la catolici şi după Botez. S-a ajuns astfel la concluzia că, în privinţa acestor Taine, cele două tradiţii pot coexista fără să constituie diferenţe ireductibile şi motive de separaţie între cele două Biserici.

Comisia internaţională de dialog — din care face parte şi Mitropolitul Ardealului — ajunsese cu temele puse în discuţie, până în preajma celei mai importante, şi anume: **autoritatea şi conciliaritatea în Biserică**, sau, mai bine zis: exercitarea autorităţii în Biserică prin conciliaritate. Deci nu prin autoritatea unui singur om, cum a fost până la Sinodul II Vatican, şi cum mai este în fapt şi astăzi.

Aceasta este tema viitoare de pe agenda Comisiei de dialog. Ea este deja pregătită de către cele trei Subcomisii mixte de lucru, ca şi de către Comitetul de coordonare a dialogului. Una din subcomisii e prezidată de mitropolitul Ardealului Antonie. Soluţiile care se propun oferă speranţe de înţelegere. Comitetul de coordonare e alcătuit din patru ortodocşi şi patru catolici, printre cei patru ortodocşi fiind şi Mitropolitul Ardealului.

Schimbările politice petrecute în Europa răsăriteană în anul 1989 au repus în drepturi, firesc, fosta Biserică Greco-Catolică, numită acum în toate documentele Vaticanului: **Biserica Catolică Orientală**. Reînviind această Biserică şi reintrându-şi în dreptul la existenţă, Bisericile Ortodoxe au constatat că această reintrare se face în multe locuri abuziv, neţinându-se seamă de normele dialogului dintre cele două Biserici, stabilite în 1980 la Rodos, în Grecia. Adică s-a observat, mai întâi de către Biserica Ierusalimului şi apoi şi de altele, a Greciei, Serbiei, Rusiei şi a României că se încearcă recuperarea numărului credincioşilor şi a lăcaşurilor de cult, care au aparţinut Bisericii foste greco-catolice, prin mijloace care sunt evident prozelitiste, care nu ţin seamă de realităţile prezente, adică de faptul că unii foşti uniţi sau care provin din familii foste unite, sunt acum ortodocşi şi vor să rămână ortodocşi.

Biserica Ortodoxă Română consideră că numărul credincioşilor de toate confesiunile este acela pe care îl arată **recensămintele actuale, şi că lăcaşurile de cult aparţin credincioşilor.**

Aşa s-au petrecut lucrurile şi în anul 1700 când o parte din ortodocşi au devenit greco-catolici. Şi-au luat şi bisericile care fuseseră ortodoxe. N-au fost lăsate celor rămaşi ortodocşi. Aşa s-au petrecut lucrurile şi în secolul al XVI-lea când unii catolici au trecut la protestantism, au trecut cu tot cu bisericile foste catolice. Ex.: biserica „Neagră" din Braşov a fost catolică şi, tot aşa, marile catedrale protestante din Apus. Chiar şi catedrala evanghelică din Sibiu a fost catolică. Catolicii nu se mai gândesc să le ceară înapoi, adică nu mai cer **restitutio in integrum** de la protestanţi. De ce să ceară acest lucru de la ortodocşi?

Dacă credincioşii au redevenit din uniţi ,ortodocşi, cum au fost înainte de anul 1700, ei îşi păstrează şi bisericile. În privinţa aceasta operează tradiţia istorică — practica din trecut în situaţii similare — şi nu „principii generale" juridice, cum le numeşte **Documentul** de la Balamand (art. 31).

Aşadar, în gândirea şi potrivit cu prevederile **Documentului** comun de la Balamand, se merge ferm pe principiul că toate deciziile **aparţin** credin-

cioşilor. Acestea se iau în libertate şi constituie şi norma juridică de proprietate asupra lăcaşurilor de cult.

Principiul acesta a fost aprobat de către ortodocşi şi catolici, inclusiv de către delegaţii uniţi cu Roma. Statisticile prezente stabilesc apartenenţa fiecărui creştin la una din Biserici, iar majoritatea locală se stabileşte prin Comisii mixte şi prin dialog. Tot prin dialog se poate stabili, unde e cazul, şi slujire alternativă (nr. 24, 26 şi 28 din Documentul de la Balamand). Se exclude ocuparea bisericilor prin violenţă.

Prima discuţie asupra acestor probleme a avut loc în Germania, la Freising (1990), cu ocazia celei de a VI-a întâlniri a Comisiei internaţionale mixte de dialog dintre cele două Biserici.

Comisia nu s-a mai putut întâlni în anul 1992, precum se programase, pentru că s-au produs reacţii ortodoxe puternice împotriva faptului că Bisericile Orientale Unite cu Roma nu au respectat nici dispoziţiile Romei, nici sugestiile care au fost date prin Documentele de la Freising şi apoi de la Ariccia. În felul acesta Dialogul n-a mai putut continua. A trebuit să se ducă tratative intense în cursul anului 1992 pentru ca, totuşi, în anul acesta, 1993, Comisia să se poată întâlni pentru a VII-a oară în plenul ei şi această Sesiune plenară a avut loc la Universitatea şi Mânăstirea Balamand, din Liban.

S-au făcut şi oarecari pregătiri. De pildă, înainte de a ajunge la Balamand, s-au întâlnit în Grecia, la Rodos, separat de catolici, Bisericile Ortodoxe (11—15 iunie 1993), întrunire la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Mitropolitul Ardealului Antonie Plămădeală. Acolo, ortodocşii au analizat dacă e cazul să meargă sau să nu meargă la Balamand, la întâlnirea cu reprezentanţii Bisericii Romano-catolice, şi dacă romano-catolicii oferă condiţii de dialog corect între cele două Biserici, sau dacă dialogul trebuie pur şi simplu abandonat.

La Rodos au lipsit câteva Biserici Ortodoxe: a Serbiei, a Ierusalimului, Biserica din fosta Cehoslovacie şi a Gruziei. A fost prezentă pentru prima oară Biserica Albaniei.

Biserica Greciei a venit cu propunerea de a nu se merge la întâlnirea cu catolicii la Balamand. Şi nici n-a venit, cu toate încercările pe care le-au făcut celelate Biserici ortodoxe de a-i convinge pe greci să vină.

Majoritatea Bisericilor prezente la Rodos a hotărât însă să mergem la Balamand pentru o ultimă încercare de consens. Biserica Ortodoxă Română a insistat pentru reluarea discuţiilor asupra uniatismului, pentru a se găsi o soluţie a crizei şi a se putea relua dialogul teologic pe temele mari ale diferenţelor dintre Ortodoxie şi Catolicism. Catolicii au apreciat eforturile Bisericilor prezente la Balamand.

La 17 iunie a reînceput la Balamand dialogul, evident, numai cu privire la locul uniatismului în dialog, şi nu cu privire la tema de pe agenda dialogului, adică despre autoritate şi conciliaritate în Biserică.

Mai multe zile la rând s-au discutat toate aspectele privitoare la implicaţiile în dialog ale Bisericilor Catolice Orientale (Unite cu Roma, foste

greco-catolice). S-a discutat dacă aceste Biserici fac bine dialogului, dacă fac rău dialogului, adică dacă îl vor ajuta, sau dacă îl vor pune în pericol, şi ce loc ocupă aceste Biserici în catolicism. Sunt catolice, sau sunt Biserici aparte? Au fost prezenţi acolo şi reprezentanţi uniţi, chiar şi din România (prof. dr. pr. Liviu Pandrea din Cluj). La întrebarea reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române: câte Biserici suntem în dialog, catolicii au răspuns: două, Ortodoxă şi Catolică. Aşadar, pe uniţi, înşişi catolicii i-au înglobat în catolicism în întregime, ceea ce a fost o foarte importantă clarificare (vezi Documentul de la Balamand, nr. 3 şi 16). Uniţii prezenţi au acceptat şi ei această clarificare, cum că uniţii sunt catolici, deci că nu sunt o Biserică aparte, o a treia Biserică.

Prima concluzie la care s-a ajuns şi care s-a fixat în scris la Balamand, a fost aceea că principiul stabilit în **Documentul de la Freising** (1990), la a VI-a Sesiune plenară internaţională a celor două Biserici în dialog, rămâne valabil, anume că: **uniatismul nu mai poate constitui model şi metodă de unire a celor** două Biserici (nr. 2 şi 4, şi 12), şi că, trebuie să căutăm împreună alte metode de realizare a unităţii Bisericilor (nr. 4). Amândouă Bisericile, Ortodoxă şi Catolică (inclusiv cea unită prezentă la Balamand), consideră că aceste metode noi există şi s-a făcut declaraţia extrem de importantă, de asemenea, că Roma a abandonat vechea pretenţie că unitatea se va putea reface numai prin „întoarcerea" tuturor la catolicism, metodă ilustrată în trecut prin uniatism, dar socotită acum greşită, „perimată" (nr. 30).

Aşadar la Balamand s-a pornit pozitiv, cu onestitate şi optimism. Dar cu precizarea făcută de mai multe ori în **Documentul** elaborat acolo, că uniatismul **n-a fost în istorie decât o încercare a Romei de a face prozelitism printre ortodocşi** (nr. 10, 18 şi 22).

Dreptul la existenţă al Bisericilor Catolice Orientale (unite cu Roma, foste greco-catolice) este înscris în **Documentul** de la Balamand şi este firesc, deoarece intră în cadrul legislaţiei mondiale privitoare la drepturile omului. Dar în Document s-a precizat că, acest drept la existenţă, Biserica Catolică Orientală (unită cu Roma, fostă greco-catolică) îl are numai ca parte a Comuniunii Catolice (nr. 3 şi nr. 16), deci nu ca Biserică aparte, pentru că fiind rezultatul unei metode greşite de refacere a unităţii, ea nu mai poate exista aparte, ci doar ca Biserică Catolică Orientală. Ea nu are statut eclesial propriu. E Biserică Catolică. De aceea s-a precizat că în dialog sunt două Biserici, nu trei.

De asemenea primirea reprezentanţilor Bisericii Catolice Orientale în Comisia de dialog presupune că aceasta trebuie să respecte dispoziţiile propriei Biserici Catolice, ca şi regulamentul convenit pentru desfăşurarea dialogului dintre cele două Biserici.

Documentul de la Balamand a fost discutat cuvânt cu cuvânt, până s-a ajuns la consens.

S-a convenit ca în relaţiile Ortodoxo-Unite să se pornească de la realităţile de astăzi (nr. 31) şi nu de la situaţii imaginare sau imaginate, care ar presupune, spre exemplu, acelaşi număr de credincioşi acum, ca şi cu patruzeci şi cinci de ani în urmă (1948).

Acest punct de vedere a fost însuşit la Balamand de toată lumea. De pildă, în discuţii s-a convenit să se pornească de la Recensământele cele mai recente (la noi 1992) şi nu de la afirmaţia pe care o fac unii că ar exista astăzi două milioane de catolici orientali, uniţi cu Roma. La noi sunt atâţia câţi a arătat Recensământul din 1992, adică 228.337 de suflete.

S-a convenit de asemenea ca toate litigiile să se rezolve între Biserici, prin Comisii mixte paritare, şi nu prin apelul la autorităţile civile, mai ales în problema restituirii bisericilor şi caselor parohiale. Deci să se sisteze procesele, intervenţiile la guvern, la Parlament. Am mai amintit că se respinge şi apelul la principii juridice generale (nr. 31). S-a vorbit clar în Sesiune de renunţarea la „restitutio in integrum". Realităţilor prezente, credincioşii şi comisiile mixte să dea soluţiile (nr. 34).

Dacă Documentul aprobat în unanimitate de ortodocşi şi catolici la Balamand va fi pus în lucrare, dacă regulile practice (nr. 19—35) care au fost stabilite şi sunt prezentate ca atare în Document, vor fi traduse în viaţă, atunci Dialogul dintre cele două Biserici, Ortodoxă şi Catolică, va putea continua.

Dacă nu vor fi puse în lucrare aceste principii şi recomandări ale Comisiei mixte de dialog teologic, atunci o idee măreaţă a secolului, ideea de a iniţia dialogul pentru unitate, de a recupera unitatea credincioşilor aşa cum a fost ea în primul mileniu, va fi compromisă.

Bisericile Ortodoxe prezente la Balamand, acceptă Documentul de la Balamand fără nici o schimbare. Să sperăm că va fi acceptat şi de Bisericile ortodoxe absente la Balamand.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a aprobat oficial.

În afară de acestea, la Balamand s-a mai discutat şi problema expansiunii catolicismului în ţările din Răsăritul Europei şi în ţările de veche tradiţie ortodoxă. Ei bine, delegaţia catolică, în unanimitate, a ţinut să se scrie în Document că Romano-Catolicismul nu are intenţii expansioniste în Răsărit, în teritoriile preponderent şi originar ortodoxe (nr. 22, 29).

Din punct de vedere teoretic, lucrul este foarte important. Catolicii s-au obligat ca atunci când vor întreprinde activităţi misionare în Est, să n-o poată face fără consultarea cu episcopii ortodocşi locali (nr. 29).

E prea frumos să fie adevărat, dar să dea Dumnezeu să fie aşa! Dacă va fi aşa, fără îndoială ,vom face încă un pas spre unitate, spre înţelegere prin dialog.

În vederea realizării unităţii dintre catolici şi ortodocşi s-a cerut şi contribuţia Bisericilor Catolice Orientale (unite). Să se integreze şi credincioşii lor în acest dialog, ca membri ai Bisericii Catolice, pentru că eclesialitatea acestei Biserici, statutul ei de Biserică, derivă acum în întregime din Biserica Romano-Catolică (nr. 3). Uniţii aparţin Bisericii Catolice. Numai prin rit sunt bizantini, aşa cum alţii sunt catolici antiohieni, alţii catolici armeni, dar prin doctrină sunt catolici.

De altfel riturile nici n-au fost menţionate în Documentul de la Balamand. Peste tot fostele Biserici greco-catolice, de orice rit, în **Document** au fost numite **Biserici Catolice Orientale.** Cuvântul oriental e noţiune geografică, nu doctrinară.

Că Biserica fostă greco-catolică de la 1700 nu mai există, e limpede prin acea că uniţii au primit şi ţin nu numai cele 4 puncte negociate în anul 1700, ci şi toate dogmele catolice proclamate după 1700, de pildă cele ale Conciliului I Vatican din anul 1870, şi altele mai noi. De altfel Roma însăşi îi consideră în întregime catolici, numeşte episcopi, Papa îi cheamă pentru a le cere rapoarte şi a le da dispoziţii, etc., etc.

Noi dorim continuarea dialogului pentru restabilirea unităţii creştine. O doresc şi romano-catolicii. Vrem să ne bucurăm că restabilirea unităţii e dorită şi de Biserica Catolică Orientală (unită). Lumea trebuie să cunoască adevărata faţă a lucrurilor. Numai aşa ne vom înţelege şi ne vom sfătui împreună ce avem de făcut. Orice altă interpretare va fi rea credinţă, nedemnă de un creştin.

Este de la sine înţeles că a numi pe cineva catolic, nu înseamnă a-l învinovăţi, sau a-l ofensa. De ce s-ar simţi cineva ofensat, când e numit catolic? Şi dacă cineva e catolic, de ce să-i fie ruşine s-o spună, sau de ce s-o ascundă cum fac unii, sau de ce să se prezinte drept altceva, de pildă drept ortodoxo-catolici (greco-catolici) când doar ritul e bizantin, iar doctrina e pur catolică?

La Balamand şi în multe alte ocazii când am fost împreună: catolici, uniţi şi ortodocşi, şi când s-au făcut slujbe separate, chiar şi la slujbe, absolut întotdeauna, uniţii, deşi slujesc în rit bizantin, sau armean, sau în alte rituri, au mers la slujbele catolicilor săvârşite în ritul latin. Niciodată la ale ortodocşilor. Acest lucru e relevant prin sine însuşi. Toţi sunt catolici.

Prezentăm în continuare, în traducere, **Documentul de la Balamand** (cu litere aldine, negre), şi fiecare articol va fi comentat de noi, spre mai exactă înţelegere. Aşa supunem **Documentul** atenţiei publice, publicului interesat de problemele interconfesionale din România. Prin acest **Document** se va putea ieşi din tensiunile în care sunt împinse adesea Bisericile. Cele două Biserici ar trebui să fie solidare în căutarea celor mai bune, mai drepte, mai frăţeşti soluţii de împăcare. Să-şi recunoască reciproc contribuţia la propăşirea culturii şi a spiritualităţii româneşti.

Să lucrăm toţi cu inimă deschisă pentru unitate, nu pentru adâncirea separaţiei, a dezbinării.

Documentul de la Balamand, operă catolico-ortodoxă, ne oferă elementele unui dialog pe care îl întrevedem a fi rodnic.

Deşi Documentul cere ca toate litigiile dintre Biserici să fie rezolvate exclusiv de către acestea, nu prin apelul la autorităţi civile, laicii luminaţi, intelectualii dezbrăcaţi de pasiuni partizane şi doritori de unitate, din ambele Biserici, în calitatea lor de membri ai Bisericii, ar putea aduce şi ei un aport important la realizarea înţelegerii dintre Biserici. Să ni se asocieze cu bunăvoinţă.

Le adresăm în acest sens un **Apel călduros**. Nu mai avem nevoie şi de tensiuni religioase, mai ales în Transilvania, între români. Nu ne-au folosit niciodată.

Dorim pace confesională în Transilvania. În respect reciproc, în promovarea unei misiuni spirituale concrete şi concertate, creştineşti şi româneşti.

Documentul de la Balamand este în aceeaşi măsură un document de sinceritate şi smerenie din partea tuturor părţilor şi, fără îndoială, şi un Document profetic. El ni se adresează tuturor. Ar putea fi şi un moment istoric de mare însemnătate în viaţa Bisericilor. Un 1054 (momentul despărţirii) în sens invers. O restaurare a unităţii.

Fiind un Document de colaborare şi consens unanim al celor ce l-au elaborat, ortodocşi şi catolici, şi catolici uniţi cu Roma, el e şi un semn al lucrării lui Dumnezeu care vrea „ca toţi să fie una" (Ioan, 17, 21).

Mitropolitul Antonie
al Ardealului, Crişanei
şi Maramureşului

II.

COMISIA MIXTĂ INTERNAŢIONALĂ PENTRU DIALOG TEOLOGIC ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ ŞI BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

A VII-a SESIUNE PLENARĂ, BALAMAND (LIBAN)
17—24 IUNIE, 1993

UNIATISMUL, METODA DE UNIRE DIN TRECUT ŞI CĂUTAREA ACTUALĂ A DEPLINEI COMUNIUNI

Note şi observaţii la titlu

Acest titlu nu este titlul nostru. Este titlul Documentului de la Balamand. Prin el se afirmă de la început că, atât delegaţii Bisericii Catolice, cât şi cei ai Bisericii Ortodoxe participanţi la Sesiunea a VII-a plenară a Comisiei mixte internaţionale pentru dialog teologic între Biserica Ortodoxă şi Biserica Catolică, au constatat că, uniatismul nu mai poate fi metodă de regăsire a unităţii creştine între cele două Biserici. Uniatismul este considerat doar ca o metodă a trecutului, care a încercat realizarea unirii Bisericilor prin trecerea tuturor la catolicism.

În textul care urmează, se vor arăta amănunţit motivele pentru care această metodă nu mai poate fi actuală. Se va arăta şi cum trebuie să uităm această metodă, străduindu-ne să descoperim metode noi care să facă posibilă o unire reală şi sănătoasă între Biserica Ortodoxă şi cea Catolică, prin dialog şi de pe poziţii de egalitate.

Textele numerotate, culese cu aldine (negre), constituie conţinutul Documentului de la Balamand. Notele şi observaţiile sunt ale noastre.

(Mitropolitul Antonie)

INTRODUCERE

1. La cererea Bisericii Ortodoxe, continuarea normală a dialogului teologic cu Biserica Catolică a fost întreruptă, pentru ca să fie imediat abordată problema care a fost numită „uniatism".

Note şi observaţii la art. 1.

După destrămarea imperiului comunist, Bisericile Ortodoxe din ţările de Est au constatat că se încearcă revitalizarea Bisericii catolice prin readucerea la uniatism a tuturor celor care între timp, între 1948—1989, au redevenit ortodocşi, aşa cum fuseseră până în anul 1700. Catolicii uniţi au cerut şi cer şi restituirea locaşurilor de cult. Acest lucru este considerat de ortodocşi prozelitism şi este respins. Din aceste motive Patriarhia Ierusalimului şi Biserica Greciei s-au retras, sperăm temporar, din comisia de dialog.

În aceste condiţii, Bisericile Ortodoxe au atras atenţia părţii romano-catolice că dialogul teologic dintre cele două Biserici este pus în pericol şi că problema trebuie să fie reglementată cu prioritate absolută. Fără această reglementare nu se va putea trece la temele propriu-zise ale dialogului, aşa cum au fost ele orânduite la prima întâlnire a Comisiei, când s-a organizat dialogul, în insula Rodos în anul 1980.

Partea catolică a acceptat reglementarea problemei uniatismului.

2. Cu privire la metoda care a fost numită „uniatism", Comisia mixtă a declarat la Freising (iunie 1990) că: „noi respingem uniatismul ca metodă de refacere a unităţii, pentru că această metodă se opune tradiţiei comune a Bisericilor noastre".

Note şi observaţii la art. 2

În legătură cu problema uniatismului au avut loc până în prezent întâlniri între ortodocşi la Constantinopol (1990), între ortodocşi şi catolici la Viena şi la Freising a avut loc cea de a **VI-a Sesiune plenară a Comisiei mixte internaţionale de dialog**, care a precizat de comun acord că uniatismul nu mai poate fi **nici metodă** şi **nici model**, pentru refacerea comuniunii între cele două Biserici (art. 12).

S-a constatat că metoda uniatismului n-a fost conformă cu tradiţia de dialog dintre Biserici, ci acţiunile întreprinse de catolicism prin uniatism au fost acte unilaterale de prozelitism catolic împotriva Bisericii Ortodoxe, cum se va preciza mai departe (art. 10).

3. În ceea ce privește Bisericile Orientale catolice este limpede că ele, ca părți ale Comuniunii Catolice, au dreptul la existență și la lucrare pentru a răspunde nevoilor spirituale ale credincioșilor lor.

Note și observații la art. 3

Din acest articol se vede clar că însăși Biserica Romano-Catolică nu mai numește Bisericile Unite, Biserici greco-catolice, înțelegând că doctrinar acestea sunt în întregime catolice, localizate în Orient. Ele nu mai păstrează nimic din doctrina ortodoxă sau din dreptul canonic oriental. Ele au dreptul la existență „ca părți ale Comuniunii catolice", adică ale Bisericii romano-catolice.

4. Documentul elaborat la Ariccia de către Comitetul mixt de coordonare a dialogului (iunie 1991) și perfectat la Balamand (iunie 1993), indică o metodă care ne este comună în căutarea în prezent a comuniunii depline dintre cele două Biserici, îndreptățind astfel excluderea „uniatismului" ca metodă.

Note și observații la art. 4

Articolul 4 arată o evidentă evoluție în gândirea catolică, care nu mai vede ca în trecut, în „uniatism", adică în întoarcerea ortodocșilor la Scaunul roman, singura metodă de restabilire a comuniunii între cele două Biserici. Metoda nouă despre care se vorbește în art. 4 este dialogul, renunțarea la prozelitism, o nouă perspectivă eclesiologică (Biserici surori, cu putere egală de mântuire), revenirea la tradițiile originare comune (vezi sesiunile 1986 și 1987 de la Bari) și, ceea ce este mai important, e că noua metodă este comună ortodocșilor și catolicilor, e o descoperire comună, și ea e cuprinsă în Documentul de la Balamand.

5. Acest Document cuprinde două părți:

1. Principii ecleziologice.

2. Reguli practice.

Note și observații la art. 5

Prima parte a prezentului Document va arăta, pe de o parte principiile potrivit cărora uniatismul, ca metodă de restabilire a unității și a comuniunii, nu mai corespunde nici gândirii catolice și că, ambele noastre Biserici, Ortodoxă și Catolică, au identificat și expun în Document căi noi de abordare a realizării din nou a unității celor două Biserici.

Pentru ca principiile să nu rămână în vag, Comisia mixtă de dialog, întrunită în Sesiune plenară la Balamand, a căutat cu acrivie să identifice și regulile concrete pentru punerea în practică a principiilor, ca și pentru stăvilirea prozelitismului prin uniatism, în condițiile în care uniatismul mai desfășoară un astfel de prozelitism.

Anticipând, arătăm că regulile practice de împăcare și evitare a prozelitismului vor fi mereu reamintite în Document, chiar cu repetiții:

a. Că trebuie să se plece de la realitățile de astăzi;
b. Că trebuie să se acorde încredere Recensămintelor actuale;
c. Că cei care determină cui aparțin locașurile de cult, sunt credincioșii majoritari;
d. Că rezolvarea problemelor bisericești în litigiu ale Bisericii Catolice Orientale (unite), se va face prin dialog cu Biserica Ortodoxă.

PRINCIPII ECLESIOLOGICE

6. Despărțirea dintre Bisericile Orientului și cele ale Occidentului nu numai că n-a înăbușit niciodată dorința de unitate voită de Hristos pentru Biserica Sa, ci adesea, această situație contrară naturii Bisericii Sale, a fost pentru mulți o ocazie de a-și trezi conștiința și mai mult, ca să dorească realizarea unității pentru a fi credincioși poruncii Mântuitorului.

Note și observații la art. 6.

Punctul acesta arată că cele două Biserici, Ortodoxă și Catolică, au ajuns la convingerea că dezbinarea dintre ele n-a servit ideea unității Bisericii, așa cum a dorit-o Mântuitorul, și că este timpul ca ele să treacă la depășirea diviziunilor.

7. În decursul veacurilor s-au făcut mai multe încercări de restabilire a unității. Aceste încercări au căutat să-și atingă scopul pe căi diferite, adesea prin concilieri după cum indica situația politică, istorică, teologică și spirituală a fiecărei epoci. Din păcate nici unul dintre aceste eforturi n-a reușit să restabilească deplina comuniune între Biserica Răsăriteană și cea Occidentală, ba chiar, uneori au întărit opozițiile.

Note și observații la art. 7.

A fost o vreme când toate încercările de unire, inițiate în general de către Vatican, erau considerate de către iniția-

tori acte pozitive, eșecurile fiind atribuite întotdeauna Bisericilor Ortodoxe. Iată că acum aceste inițiative sunt considerate, așa cum au și fost de fapt, metode de atragere a ortodocșilor în grup la catolicism (1438—1439, Ferrara-Florența; 1596, Brest-Litovsk; 1700 în Transilvania, etc.).

8. În ultimele patru secole, în diverse regiuni ale Răsăritului, au fost luate inițiative din interiorul anumitor Biserici și sub impulsul unor factori exteriori Bisericii, pentru restabilirea comuniunii dintre Biserica de Răsărit și Biserica Occidentală. Aceste inițiative au condus la unirea unor anumite comunități cu Scaunul de la Roma, și au antrenat, drept consecință, ruptura acestor comunități de Bisericile lor mame din Răsărit. Aceasta s-a produs nu fără concursul și fără intervenția unor interese din afara Bisericii. Așa s-au născut Bisericile Orientale Catolice (unite, greco-catolice n.n.) și s-a creat o situație care a devenit sursă de conflicte și de suferințe, mai întâi pentru ortodocși și, apoi, chiar și pentru catolici.

Note și observații la art. 8

Articolul acesta reflectă convingerea și constatarea întregii Comisii mixte de dialog, catolici și ortodocși, că inițiativele de unire care au dus la crearea Bisericilor unite cu Roma, numite la momentul respectiv greco-catolice, au avut drept cauze nu numai acțiuni din interiorul acestor grupări, ci, mai ales, s-au petrecut sub presiunea unor factori exteriori, extra-bisericești, politici și sociali, cum a luat naștere, de pildă, Biserica unită cu Roma din Transilvania cu ajutorul factorilor politici și prin intervenția brutală a tunurilor (tunurile generalului austriac Bukow din sec. XVIII, cu care au fost distruse 150 biserici și mânăstiri ortodoxe românești). Un alt general vienez, tot catolic, după moartea lui Bukow a distrus în anul 1785 ceea ce mai rămăsese în picioare, printre altele și Mânăstirea Sâmbăta de Sus, a lui Constantin Brâncoveanu.

Comisia mixtă de dialog constată de asemenea că, aceste „Uniri" cu Roma din trecut, au dus în fapt la diviziuni și rupturi cu Bisericile Ortodoxe-Mame, având drept consecințe situații negative în Biserica lui Hristos.

Se recunoaște, de asemenea, că Bisericile Orientale Catolice (zise greco-catolice, zise unite cu Roma) au creat situații care au devenit surse de conflicte și de suferințe, mai ales pentru ortodocși și, până la urmă, într-un anumit fel și pentru catolici. Mai întâi pentru că le încărcau conștiința vinovăției din cauza violențelor practicate și, apoi, pentru că nici nu reușeau uniri reale și definitive, și nici limpezi, ceea ce a provocat, de pildă, marile suferințe ale unui episcop unit ca Inochentie Micu. Acesta a fost reținut la Roma 24 de ani, pentru că înțelegea unirea cu Roma altfel decât Roma,

şi cerea mereu respectarea condiţiilor unirii din 1700, şi respectarea tradiţiilor şi pravilelor canonice ortodoxe. De încercarea permanentă a Romei de latinizare, absorbţie şi asimilare a uniţilor, s-a plâns la Conciliul Vatican II şi patriarhul melchit-unit Maximos al IV-lea de Antiohia. Cărţile lui sunt cunoscute. Arhimandritul melchit-unit din Siria, Ignace Dick, de acord cu Maximos al IV-lea, s-a plâns că Roma îi consideră pe uniţi inferiori şi că unirea cu Roma a făcut ca ei să fie consideraţi de unii ca transfugi, de alţii ca suspecţi, iar ritul oriental să fie considerat inferior, ca şi ierarhia unită.

Iată de ce Documentul de la Balamand vorbeşte de suferinţe de ambele părţi din cauza unirii cu Roma. (A se vedea, în afară de cărţile Patr. Maximos al IV-lea şi cartea arhim. unit Ignace Dick: Sens et vicissitudes de l'uniatisme, Beyrouth, 1982, p. 19—20).

9. Oricare ar fi fost intenţia şi autenticitatea voinţei de a fi fideli poruncii lui Hristos: „ca toţi să fie una" exprimate prin aceste uniri parţiale cu Scaunul Romei, trebuie să constatăm că restabilirea unităţii între Biserica de Răsărit şi cea de Apus n-a fost realizată prin ele, şi că dezbinarea persistă, ba chiar este şi înveninată de aceste încercări de unire.

Note şi observaţii la art. 9

Constatări sincere şi dureroase!

Documentul constată că unirile parţiale cu Roma nu s-au putut înscrie în porunca lui Hristos: „ca toţi să fie una", şi că, de fapt, acestea nu au fost uniri, ci dezbinări (uniatism), care mai mult au înveninat relaţiile şi atmosfera dintre cele două Biserici, în loc să promoveze unitatea. Iată de ce, aceste uniri (uniatisme) au fost eşecuri.

10. Situaţia astfel creată (prin uniatism n.n.), a dat naştere, ca urmare, la tensiuni şi opoziţii.

În mod progresiv, în deceniile care au urmat acestor uniri (cu Roma, n.n.), acţiunea lor misionară (a Romei şi a uniţilor, n.n.), a înscris printre priorităţi, efortul de convertire al altor creştini în mod individual sau în grup, pentru a-i face să „se întoarcă" la Biserica lor (Biserica Catolică, n.n.). Pentru a legitima această tendinţă, sursă de prozelitism, Biserica Catolică a dezvoltat o viziune teologică după care ea se prezenta pe sine ca unica depozitară a mântuirii. Reacţionând, Biserica Ortodoxă, la rândul ei, a preluat aceeaşi viziune, după care numai ea putea garanta mântuirea. Pentru a asigura mântuirea fraţilor „separaţi" (ortodocşi, n.n.) au avut loc chiar rebotezări de creştini, ignorându-se existenţa libertăţii religioase a persoanelor şi a credinţei lor (în botez, care se administrează o singură dată, n.n.), perspectivă la care epoca era puţin sensibilă.

Note şi observaţii la art. 10.

Documentul de la Balamand recunoaşte în acest articol 10 că reîntoarcerile la catolicism erau de fapt acţiuni prozelitiste ale Bisericii Catolice, care afirma o doctrină inexactă despre mântuire, pretinzând că numai ea poate garanta mântuirea şi mergând până la rebotezarea „fraţilor separaţi", cum a numit Roma pe ortodocşi până la Conciliul Vatican II. Că şi ortodocşii au afirmat că Biserica Ortodoxă este şi ea depozitară a mijloacelor mântuirii, nu a fost decât un fapt firesc, cum se recunoaşte astăzi chiar de către Biserica Romano-catolică. Ea numeşte astăzi Biserica Ortodoxă, Biserică-Soră, recunoscând caracterul mântuitor al întregii ei lucrări sacramentale, adică validitatea tuturor Tainelor săvârşite în Biserica Ortodoxă căreia îi recunoaşte şi succesiunea apostolică. Principiul acesta e un principiu de bază în desfăşurarea dialogului. El rezolvă diferenţe teoretice-doctrinare, altă dată socotite capitale şi de netrecut.

11. Pe de altă parte, anumite autorităţi civile au făcut încercări de a readuce pe catolicii orientali în Biserica părinţilor lor (Ortodoxă, n.n.). În acest scop, aceste autorităţi civile n-au ezitat, când li s-a prezentat ocazia, de a folosi mijloace inacceptabile.

Note şi observaţii la art. 11

Analizând în profunzime unele evenimente din epoca din urmă (50 de ani) şi pe baza unor informaţii prezentate de către toate Bisericile, Documentul de la Balamand se referă, în acest articol 11, la faptul că unele autorităţi civile au făcut încercări de a-i readuce pe catolicii orientali (greco-catolici, uniţi cu Roma), la Biserica părinţilor lor, adică la Biserica Ortodoxă din care plecaseră în anul 1700. Notează, de asemenea, că acele autorităţi au întrebuinţat mijloace inacceptabile. S-a făcut la Balamand şi comparaţia cu mijloacele autorităţilor Habsburgice din anii 1700—1785, care au fost tot atât de inacceptabile, când s-au folosit tunurile şi „cătanele" pentru a-i convinge pe ortodocşi să treacă la uniatism.

12. Din cauza felului în care acum catolicii şi ortodocşii se consideră într-un chip nou în raportul lor cu Taina Bisericii şi se redescoperă ca Biserici-surori, această formă de „apostolat misionar", descrisă mai sus (vezi art. 10), şi care a fost numită „uniatism" ,nu mai poate fi acceptată nici ca metodă de urmat, nici ca model de unitate căutată de Bisericile noastre.

Note şi observaţii la art. 12

Este clar că „apostolatul misionar", cum a fost socotit de catolici uniatismul, nu numai că nu mai este considerat

apostolat, dar nici nu mai poate fi acceptat în continuare, astăzi, ca metodă și model de unitate între Biserici.

Așadar, dacă ne vom reface unitatea, ortodocși și catolici, și vom fi din nou o singură Biserică, așa cum am fost înainte de 1054, forma de unitate nu va fi uniatismul. Se va găsi o altă formă, nouă, care să satisfacă și pe Ortodocși și pe Catolici. Articolul acesta clarifică faptul că uniatismul nu mai are nici un rol de jucat în relațiile dintre Biserica Ortodoxă și cea Catolică, decât integrat în catolicism.

Această declarație a obținut adeziunea unanimă a tuturor membrilor catolici și uniți care au participat ca delegați ai Scaunului papal la Sesiunea plenară a Comisiei mixte de dialog de la Balamand. Este de la sine înțeles că, la această hotărîre, s-au raliat și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe.

13. Prin urmare, mai ales după Conferințele panortodoxe și după Conciliul II Vatican, redescoperirea și repunerea în valoare, atât de către ortodocși cât și de către catolici a Bisericii ca și comuniune, au schimbat radical perspectivele și deci atitudinile.

De o parte și de alta, se recunoaște că ceea ce Hristos a încredințat Bisericii Sale — mărturisirea credinței apostolice, participarea la aceleași Taine, mai ales la preoția unică, care celebrează jertfa unică a lui Hristos și succesiunea apostolică a episcopilor, nu pot fi considerate ca proprietate exclusivă a uneia dintre Bisericile noastre. În acest context, este evident că orice rebotezare este exclusă.

Note și observații la art. 13

Articolul 13 pune în valoare elementele comune celor două Biserici, Ortodoxă și Catolică, recunoscute în sfârșit în vremea noastră. Aceste elemente doctrinare sunt motivări suficiente, pentru ca Biserica Romano-Catolică să poată afirma că rebotezările de care s-a vorbit la articolul 10 sunt excluse. La aceasta s-a raliat de asemenea și partea ortodoxă.

14. Potrivit celor spuse mai înainte, Biserica Ortodoxă și Biserica Catolică se recunosc reciproc ca Biserici-surori, responsabile împreună de menținerea Bisericii lui Dumnezeu în credincioșie față de planul divin. După cuvintele Papii Ioan-Paul II, efortul ecumenic al Bisericilor surori din Orient și Occident, bazat pe dialog și rugăciune, caută o comuniune perfectă și totală, care să nu fie nici absorbție, nici fuziune, ci întâlnire în adevăr și dragoste (cf. Slavorum Apostoli, n. 27).

Note și observații la art. 14

Important în acest articol este faptul că pe baza afirmației că cele două Biserici, Ortodoxă și Catolică, sunt surori, unitatea dintre ele se va realiza prin dialog și rugă-

ciune, aşadar, în nici un caz urmând norme vechi care nu vedeau unirea decât prin absorbţie şi fuziune, adică prin includerea Bisericilor răsăritene în Biserica Catolică, aşa cum s-a întâmplat cu fosta Biserică greco-catolică, devenită Biserică Catolică Orientală.

Noua viziune catolică, în măsura în care va fi şi pusă în practică, va putea oferi speranţe noi de unitate.

15. Rămânând în chip ferm inviolabilă libertatea persoanelor şi obligaţia universală de a urma în toate exigenţele conştiinţei, în efortul de restabilire a unităţii, nu este vorba de a căuta convertirea persoanelor de la o Biserică la alta pentru a le asigura mântuirea. Este vorba de a realiza împreună voinţa lui Hristos pentru ai Săi, şi planul lui Dumnezeu cu Biserica Sa, printr-o căutare comună de către Biserici a unui acord deplin asupra conţinutului credinţei şi asupra implicaţiilor acesteia. Acest efort este urmărit prin dialogul teologic în curs. Prezentul Document este o etapă necesară în acest dialog.

Note şi observaţii la art. 15

Se remarcă în acest articol renunţarea la convertirea persoanelor de la o Biserică la alta, pe motiv că numai în una dintre ele s-ar asigura mântuirea. Pentru realizarea unităţii se recomandă acordul ambelor părţi asupra aceloraşi înţelesuri ale adevărurilor de credinţă.

16. Bisericile Catolice orientale (unite cu Roma, n.n.), care au voit restabilirea comuniunii depline cu Scaunul roman şi căruia i-au rămas credincioase, au dreptul şi obligaţiile care decurg din legarea lor de această Comuniune din care fac parte. Aceste Biserici Catolice Orientale au ca principii care reglementează atitudinea lor faţă de Bisericile Ortodoxe, acele principii care au fost afirmate de către Conciliul Vatican II şi au fost puse în practică de către papii care le-au precizat consecinţele practice, în diversele documente publicate de atunci încoace. Trebuie deci ca aceste Biserici (Catolice Orientale) să fie integrate, atât la nivel local cât şi la nivel universal, în dialogul dragostei, în respectul reciproc şi în încrederea reciprocă regăsită, şi să intre în dialogul teologic cu toate implicaţiile lui practice.

Note şi observaţii la art. 16

Articolul 16 stabileşte că Bisericile Catolice Orientale unite cu Roma, foste greco-catolice, sunt parte integrantă din Biserica Catolică. Având în vedere că Biserica Catolică şi-a modificat multe din principiile şi atitudinile ei faţă de Biserica Ortodoxă, Bisericile Catolice Orientale, unite cu Roma, sunt obligate să urmeze şi ele principiile Conciliului Vatican II şi să le pună în practică. În special să recunoască în Biserica Ortodoxă o Biserică-soră, care posedă

toate mijloacele mântuirii. Adică să recunoască ceea ce Roma recunoaşte de mult şi oficial.

Nici dintr-o parte, nici din alta, nu fanatismele oarbe vor favoriza unitatea, ci deschiderea şi lumina dragostei şi a bunei credinţe.

Numai cu această condiţie, se înţelege, Bisericile Catolice Orientale (unite) vor putea intra şi în dialogul teologic dintre cele două Biserici, cu tot ce implică acest dialog ca urmări practice. Unele dintre aceste îndatoriri practice sunt arătate chiar în acest Document, începând cu paragraful 19.

17. În această atmosferă, consideraţiile care preced, ca şi regulile practice care vor urma, în măsura în care vor fi efectiv acceptate şi fidel puse în practică, ele vor fi de natură a conduce spre o soluţie justă şi definitivă a dificultăţilor puse de Bisericile Catolice orientale (Unite cu Roma, n.n.), Bisericii Ortodoxe.

Note şi observaţii la art. 17

Articolul acesta conţine soluţia rezolvării diferendului dintre ortodocşi şi catolici, provocat de Bisericile Catolice Orientale, unite cu Roma, diferend care a provocat întreruperea temporară a dialogului dintre cele două Biserici.

În acelaşi timp, acest articol indică soluţia **sine qua non** a continuării dialogului şi chiar a succesului lui.

Trebuie să observăm şi să recunoaştem că reprezentanţii Romei au depus strădanii uriaşe pentru rezolvarea şi îndepărtarea piedicii uniatismului, ca prozelitism şi metodă de regăsire a unităţii, din calea continuării dialogului.

Aceeaşi dorinţă i-a preocupat şi pe ortodocşi.

18. Cu privire la aceasta, Papa Paul al VI-lea a afirmat în discursul său ţinut la Fanar (iulie 1967) „că şefilor de Biserici, ierarhiei lor le revine sarcina de a conduce Bisericile pe calea care duce la regăsirea comuniunii depline. Ei trebuie să facă acest lucru, recunoscându-se şi respectându-se ca păstori ai turmei lui Hristos, care le-a fost încredinţată, având grijă de strânsa lor unitate şi de creşterea duhovnicească a poporului lui Dumnezeu şi să evite tot ceea ce ar putea să-i împrăştie pe credincioşi sau să producă confuzie în rândurile lor". (Tomos Agapis, nr. 172).

În acest spirit Papa Ioan Paul II şi Patriarhul ecumenic Dimitrios I au precizat împreună: „respingem orice formă de prozelitism, orice atitudine care ar fi sau ar putea fi percepută ca o lipsă de respect" (7 decembrie 1987).

Note şi observaţii la art. 18

În acest articol sunt de luat în consideraţie declaraţiile a doi papi şi a unui patriarh ecumenic, care militează pentru unitate şi care, mai ales, resping orice formă de proze-

litism, adică de convertire a ortodocşilor la catolicism-uniatism.

Astfel de declaraţii teoretice pot avea un mare impact asupra procesului de căutare a unităţii creştine de către cele două Biserici, dacă ele vor fi cu adevărat puse în practică şi respectate.

Biserica Ortodoxă n-a făcut niciodată prozelitism şi, din partea ei, se poate conta şi acum pe respectarea promisiunilor făcute.

REGULI PRACTICE

Note şi observaţii la Regulile practice

Comisia de dialog, întrunită la Balamand, a socotit că este absolut necesar să recomande un număr de reguli practice, care să fie puse în aplicare de către cele două Biserici, având-se în vedere mai ales modul în care Vaticanul trebuie să administreze Bisericile Catolice Orientale, unite cu Roma, pentru ca acestea din urmă să nu mai poată constitui, prin acţiunile lor, elemente de promovare a prozelitismului catolic şi, ca urmare, prin acţiunile lor, să nu mai poată fi considerate piedici în calea dialogului.

Urmează mai jos aceste reguli, socotite absolut necesare refacerii relaţiilor şi reluării dialogului. Ele reclamă o maximă atenţie.

19. Respectul reciproc între Bisericile care se găsesc în situaţii dificile va creşte în chip evident, în măsura în care ele vor respecta regulile practice care urmează:

Note şi observaţii la art. 19

Articolul are în vedere respectul dintre catolici şi ortodocşi, bazat pe modul în care Bisericile Catolice Orientale, unite cu Roma, vor pune în practică regulile care li se recomandă. Se are desigur în vedere modul cum Vaticanul îşi va reorienta propria misiune de evanghelizare, fără a jena Bisericile Ortodoxe.

20. Aceste reguli nu vor rezolva problemele care ne preocupă, dacă în fiecare dintre părţi nu se va face simţită voinţa de iertare, bazată pe Evanghelie, şi dacă în cadrul unui efort constant de reînnoire, nu se va face simţită dorinţa, fără încetare revitalizată, de a regăsi comuniunea plenară care a existat între Bisericile noastre mai mult de un mileniu. Spre acest scop trebuie să intervină, cu o intensitate şi o perseverenţă mereu reînnoite. Numai dialogul dragostei ne va ajuta să depăşim neînţelegerile reciproce.

Numai acesta oferă climatul necesar aprofundării dialogului teologic, care va permite să se ajungă la deplina comuniune.

Note şi observaţii la art. 20

Articolul 20 face un apel de inimă la Bisericile în dialog, să renunţe la acuzaţii şi culpabilizări reciproce, cerând instalarea între ele a unui climat de iertare, socotindu-se că numai într-un astfel de climat va putea continua dialogul teologic şi se va putea realiza unitatea.

21. Primul demers care trebuie pus în practică este acela de a sfârşi cu tot ceea ce poate întreţine discordia, dispreţul şi ura între Biserici. Autorităţile Bisericii Catolice vor ajuta, în scopul acesta, Bisericile catolice orientale (Bisericile Unite cu Roma, n.n.) şi comunităţile lor, să pregătească şi ele comuniunea deplină între cele două Biserici, Catolică şi Ortodoxă. Autorităţile Bisericii Ortodoxe vor face acelaşi lucru cu credincioşii lor. Astfel va putea fi îndrumată, în acelaşi timp cu dragoste şi dreptate, situaţia extrem de complexă care s-a creat în Europa centrală şi de răsărit, atât pentru catolici cât şi pentru ortodocşi.

Note şi observaţii la art. 21

În acest articol se are în vedere că până acum s-a promovat între Biserica Ortodoxă şi Bisericile Catolice, orientale şi latine, discordia, dispreţul şi ura, insulte în ziarele bisericeşti şi laice, atacuri la persoană şi un triumfalism al celor care au suferit, depăşind limita decenţei, depăşire care poate duce la banalizarea suferinţei.

Cu privire la aceasta ,Comisia de la Balamand a discutat în deplin acord şi într-o unanimă atitudine de respect şi recunoştinţă faţă de martirii ortodocşi, catolici, catolici uniţi şi de alte confesiuni şi religii, şi faţă de toţi cei care au suferit pentru credinţa lor. Documentul se va referi la aceasta în art. 23, invitând la evitarea oricărui „triumfalism" care s-ar alimenta mai ales din suferinţele altora, dar şi din propria suferinţă.

22. Acţiunea pastorală a Bisericii Catolice, atât latină cât şi orientală nu mai urmăreşte să obţină treceri de credincioşi de la o Biserică la alta, adică nu mai vizează să facă prozelitism printre ortodocşi.

Această acţiune pastorală vizează să răspundă nevoilor spirituale ale propriilor lor credincioşi, şi nu are nici un fel de voinţă de expansiune în detrimentul Bisericii Ortodoxe.

În aceste perspective, pentru a nu mai rămâne loc neîncrederii şi suspiciunii, este nevoie ca Bisericile să se informeze reciproc asupra diverselor proiecte pastorale pe care le au în vedere. În felul acesta va putea începe şi se va putea dezvolta colaborarea dintre episcopi şi toţi responsabilii Bisericilor noastre.

Note şi observaţii la art. 22

Cel dintâi lucru care trebuie constatat în acest articol, este că Biserica Catolică, de orice rit, renunţă la trecerile de credincioşi de la Ortodoxie la Catolicism.

Prin urmare toţi credincioşii care sunt acum ortodocşi, chiar dacă părinţii şi strămoşii lor au fost uniţi cu Roma, dar ei vor să rămână ortodocşi, să fie lăsaţi în pace în Ortodoxia lor. Să nu mai fie ademeniţi la nici un fel de întoarceri, fiincă, acţiunile de a-i sili ,ademeni, sau obliga la „întoarcere", sunt considerate acţiuni prozelitiste.

Este de la sine înţeles că şi ortodocşii se obligă să nu desfăşoare, la rândul lor, nici un fel de acţiuni prozelitiste.

Al doilea lucru care se poate observa în acest articol, este faptul că Bisericile Catolice Orientale, unite cu Roma, se pot ocupa numai de credincioşii care sunt şi declară că vor să rămână uniţi cu Roma, în momentul de faţă. Nimănui nu-i este interzis acest lucru şi conştiinţa fiecăruia trebuie respectată.

Condamnabile sunt trecerile din interes, ademenirea prin posturi mai bune, prin oferirea de avantaje materiale, prin primirea celor certaţi cu disciplina bisericească în Biserica Ortodoxă şi care îşi găsesc scăparea în Biserica Catolică Orientală unită, şi altele asemenea care nu ţin de reale hotărâri ale conştiinţelor.

Unii ca aceştia merită dispreţul tuturor Bisericilor şi Bisericile ar trebui să colaboreze la descurajarea unor asemenea „treceri de la voi la noi", ştiind bine că cei care „trec" nu vor fi statornici. Cine a trădat odată — se zice — va mai trăda, dacă ceea ce face e trădare şi nu decizie a conştiinţei.

Se înţelege că acelaşi lucru se recomandă şi Bisericii Ortodoxe.

Cunoaştem însă câteva cazuri de preoţi ortodocşi certaţi cu disciplina şi pedepsiţi şi care au fost de îndată primiţi în Biserica Catolică unită cu Roma. Documentul de la Balamand reglementează acest lucru şi am fi bucuroşi dacă el ar fi respectat de ambele Biserici. Ameninţările cu „trecerea" la cealaltă Biserică slăbesc disciplina în ambele Biserici.

Al treilea lucru care se poate reţine în acest articol, este că romano-catolicii fac declaraţia expresă că Vaticanul **nu urmăreşte nici o expansiune în detrimentul Bisericii Ortodoxe,** deci în ţările tradiţional-ortodoxe. Să dea Dumnezeu să se împlinească. E mai bine să ne regăsim în unitate, decât să ne subminăm.

Al patrulea lucru pe care îl cuprinde acest articol, este acela că se dau îndrumări ca: acolo unde este nevoie de intervenţii pastorale catolice, pentru grupuri catolice,

în vreun anumit loc în care elementul tradiţional preponderent este cel ortodox, în astfel de cazuri să nu se iniţieze nimic, fără consultări cu episcopii locali ortodocşi. Pastoraţia să însemneze colaborare, nu concurenţă, nu separare, ci să se facă respectându-se reciproc tradiţiile şi jurisdicţiile canonice locale cu care să se conlucreze amical.

Al cincilea lucru care trebuie observat în articolul 22, este faptul că atât Biserica Catolică latină, cât şi cea Catolică Orientală unită cu Roma, sunt cuprinse sub numele comun de **Biserică catolică** (vezi termenii cu care începe paragraful 22). Formula revine în Document de mai multe ori.

Din toate acestea reiese clar că eclesialitatea Bisericilor catolice orientale de orice rituri, este conferită acestor Biserici de către Biserica catolică. Deci, aceste Biserici catolice orientale, de orice rituri, sunt Biserici catolice în înţelesul deplin al cuvântului. Nu sunt Biserici aparte. Au doar alt rit decât cel latin ,dar ritul nici nu e menţionat în Documentul de la Balamand. Ritul e doar o formă exterioară, fără importanţă doctrinară. Denumirea de Biserică Catolică Orientală e mai degrabă o denumire geografică. Ritul oriental, bizantin, copt, armean, maronit, melchit, indică nişte forme exterioare, liturgice, tot cu sens de localizare, orientală, unde îşi au originea, nu cu sens dogmatic, doctrinar.

În lumina celor arătate mai sus, se pune şi următoarea întrebare: cum se explică existenţa în acelaşi teritoriu a mai multor Biserici Catolice, latină, orientală de rit bizantin, de rit armean, etc., şi cum se explică jurisdicţia mai multor episcopi catolici asupra aceloraşi credincioşi şi teritorii? (vezi can. 8 al Sinodului I Ecumenic).

Dilema canonică, inexistentă când au fost create Bisericile unite, pentru că unirea se făcuse doar asupra câtorva puncte, a apărut acum, după ce Roma a operat catolicizarea totală a uniţilor. Ea va trebui să găsească o soluţie logică şi canonică în acelaşi timp şi pentru redistribuirea ierarhiei.

23. Istoria relaţiilor dintre Biserica Ortodoxă şi Bisericile Catolice Orientale (unite cu Roma, n.n.), **a fost marcată prin persecuţii şi suferinţe. Oricare ar fi fost aceste suferinţe şi cauzele lor, ele nu justifică nici un fel de triumfalism** (s.n.)**; nimeni nu se poate mândri cu acestea sau să scoată din acestea argumente pentru a acuza sau denigra cealaltă Biserică. Numai Dumnezeu cunoaşte pe adevăraţii Săi martori. Oricare ar fi fost trecutul, el trebuie lăsat la milostivirea lui Dumnezeu, şi toate energiile Bisericilor trebuie să fie concentrate spre a face ca prezentul şi viitorul să fie mai conforme cu voinţa lui Hristos către ai Săi.**

Note şi observaţii la art. 23.

Articolul atrage atenţia că relaţiile dintre Bisericile Ortodoxe şi Bisericile Catolice Orientale, unite cu Roma, nu trebuie să cunoască acele sentimente de mândrie cu faptul că unii au suferit mai mult decât alţii şi că, în felul acestea, unele Biserici ar avea mai multă autoritate morală decât altele.

Acest paragraf consemnează, cu remarcabilă obiectivitate din partea Comisiei, că toţi au fost persecutaţi sub regimurile totalitare atee, şi toţi au suferit, de aceea trebuie să se renunţe la denigrarea unora de către alţii.

Fenomenul este uşor observabil şi în relaţiile dintre Bisericile din România şi, este mai mult decât evident, că acesta nu numai că nu este îndreptăţit, dar dă naştere la neîndreptăţite sentimente şi atitudini triumfaliste. Se uită că şi Biserica Ortodoxă a fost mereu persecutată, că numeroşi episcopi ortodocşi au fost scoşi din scaune exact în aceiaşi ani, 1947—1949 şi că, nenumăraţi călugări şi preoţi au trecut prin închisorile şi gulagurile regimului comunist şi că, aproape toţi copiii de preoţi au fost scoşi din şcoli, soţiile lor date afară din posturi, şi că, mai ales în Bucureşti, s-au dărâmat cu cinism o mulţime de biserici ortodoxe.

Nu este cazul prin urmare să ne întrecem în laude cu suferinţele. Ceea ce nu vrea să însemneze, sub nici o formă, lipsa de respect faţă de martiri şi faţă de cei care au suferit. Acest lucru trebuie spus de sute de ori, pentru că prea mulţi au cedat tentaţiei unor culpabilizări facile ale celor care au trecut, şi ei, în diferite feluri, prin aceleaşi suferinţe.

24. Va trebui de asemenea — aceasta şi de o parte şi de alta — ca episcopii şi toţi responsabilii să ţină seama cu scrupulozitate de libertatea religioasă a credincioşilor (s.n.), Aceştia trebuie să poată să-şi exprime liber părerile, fiind consultaţi şi, în acest scop, consultarea lor să fie organizată. Libertatea religioasă, drept urmare, să garanteze ca în special în situaţii de conflict, credincioşii să-şi poată formula opţiunile lor şi să decidă, fără presiuni din afară, dacă vor să rămână în comuniune fie cu Biserica Ortodoxă, fie cu Biserica Catolică.

Libertatea religioasă ar fi violată dacă, sub pretextul unor ajutoare financiare, s-ar atrage credincioşi ai unei Biserici la o altă Biserică, promiţîndu-li-se, spre exemplu, şcolarizare şi alte avantaje materiale de care ar fi lipsiţi în propria lor Biserică. În acest context ar trebui ca ajutorul social să fie organizat de comun acord de către Biserici, în aşa fel încât toate activităţile filantropice să evite a da naştere la noi suspiciuni.

Note şi observaţii la art. 24

Fiind dintre cele mai importante, articolul 24 afirmă că trebuie respectată libertatea religioasă a credincioşilor şi

că, nimeni nu trebuie să-i silească în exprimarea liberă a voinței lor.

Așadar, cei care voiesc să rămână ortodocși, indiferent de ce au fost strămoșii lor, să fie lăsați să rămână ortodocși. De asemenea, cine vrea să se întoarcă la catolicism (în care intră și uniatismul), să aibă acest drept.

Pentru constatarea opțiunii credincioșilor, trebuie să se organizeze consultarea lor.

Acest lucru se referă la credincioși, consultarea privind și determinarea apartenenței lăcașurilor lor de cult, precum se va vedea mai departe.

Paragraful acesta atrage însă serios atenția, că nu trebuie să se violenteze, sub nici o formă, opțiunea personală a credincioșilor.

Se socotește a fi violentare a libertății religioase a credincioșilor faptul de a fi atrași la o altă Biserică — în cazul nostru la Biserica unită cu Roma — prin oferirea de ajutoare financiare, prin oferirea de burse la școli teologice catolice și unite, sau prin faptul de a fi primiți în aceste școli fără examen de admitere, mai ales după ce au încercat astfel de examene la școlile teologice ortodoxe și n-au reușit.

Nu am pomeni de aceste lucruri, dacă nu am avea cazuri cunoscute. E drept să spunem, cu recunoștință, că unele burse au fost atribuite, în timp, și ortodocșilor mai ales în trecut și una-două și astăzi. Dar numărul celor școlarizați acum la Roma, dintre uniți, e surprinzător de mare (peste 50) pentru o Biserică cu 228.337 de credincioși! Despre aceasta s-a vorbit și la Balamand, situația fiind socotită a ascunde evidente intenții prozelitiste, mai ales când și în țară sunt școlarizați peste 400 de studenți. Acestea vor fi surse de noi conflicte și Roma va fi responsabilă de aceasta.

Participanții la Sesiunea plenară de dialog de la Balamand au condamnat aceste practici ca fiind nu numai prozelitiste dar, prin ispita avantajelor, fiind și atentate la libertatea religioasă a celor ispitiți. Comisia recomandă la sfârșitul articolului 24 ca Bisericile care dispun de surse de ajutoare, să le distribuie ambelor Biserici — în cazul nostru Bisericii Ortodoxe și Bisericii Unite cu Roma — pentru ca, în felul acesta, acțiunea filantropică să fie dezinteresată, și să se înlăture orice suspiciuni în legătură cu scopul primirii și distribuirii ajutoarelor.

Ne sunt cunoscute asemenea distribuiri comune, după revoluția din 1989, între Biserica Evanghelică C.A. și cea Ortodoxă. Vor fi existat și cazuri când și catolicii au împărțit unele ajutoare cu ortodocșii. Suntem deschiși și cu recunoștință, oricăror confirmări.

25. De altfel, respectul necesar al libertăţii creştine — unul dintre darurile cele mai preţioase primite în Hristos — nu ar trebui să devină un prilej pentru a pune în lucrare, fără consultare prealabilă cu conducătorii unor Biserici, proiecte pastorale care privesc, de asemenea, pe credincioşii altor Biserici. Nu numai orice presiune, de orice fel ar fi ea, trebuie exclusă, ci respectul conştiinţelor, mişcate de autentice atitudini de credinţă, trebuie să fie unul din principiile care să îndrumeze grija pastorală a responsabililor celor două Biserici şi aceasta trebuie să facă obiectul consultării lor (cf. Gal. 5, 13).

Note şi observaţii la art. 25.

Articolul 25 se referă la evantualitatea în care Biserica Catolică ar dori să organizeze acţiuni pastorale în teritorii în care Biserica Ortodoxă are deja organizate astfel de acţiuni. Pentru a se constata necesitatea unor astfel de proiecte noi — cum ar fi întemeieri de episcopii, parohii, zidiri de biserici sau de aşezăminte filantropice — înainte de a se începe orice lucrare de acest fel, principiul care trebuie respectat este acela al consultării cu Biserica Ortodoxă. Aceasta priveşte intenţia de implantări de episcopii şi biserici în teritorii istoriceşte eminamente ortodoxe. Principiul e sănătos şi ar putea dezamorsa multe tensiuni şi conflicte.

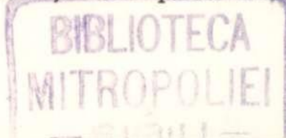
26. Iată de ce trebuie căutat şi angajat un dialog deschis, în primul rând între cei care, la faţa locului, au răspunderea Bisericilor. Conducătorii fiecărei comunităţi în cauză vor crea Comisii mixte locale, sau le vor reactualiza pe cele care există, pentru a găsi soluţii problemelor concrete, şi pentru a face ca aplicarea acestor soluţii să se facă în conformitate cu adevărul şi dragostea, dreptatea şi pacea. Dacă nu se ajunge la un acord la nivel local, problema va fi supusă instanţelor superioare în Comisii mixte (ortodoxo-catolice n.n.).

Note şi observaţii la art. 26

Accentul care se pune în acest articol cade pe ideea că, oriunde s-ar ivi probleme de orice fel între cele două Biserici, aceste probleme trebuie rezolvate prin dialog în Comisii alcătuite din membrii ambelor Biserici, acolo unde astfel de Biserici sunt constituite pe plan local.

Acolo unde Comisiile de reglementare locale nu ajung la înţelegere, problemele trebuie să fie deferite unei instanţe superioare bisericeşti, care să fie ea însăşi o Comisie mixtă la nivel superior, alcătuită din delegaţi ai ambelor Biserici.

Este de la sine înţeles că prin Comisii de reglementare se înţeleg Comisii mixte care să cunoască exact numărul credincioşilor care alcătuiesc comunităţile în cauză şi apartenenţa lor confesională, spre a putea decide în funcţie de voinţa majorităţii. De pildă atribuirea bisericilor.

27. Neîncrederea va dispărea mai uşor dacă cele două părţi vor condamna violenţa, acolo unde se exercită de către unele comunităţi ale unei Biserici surori. Aşa cum cere Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II în Scrisoarea să din 31 mai 1991, trebuie să se evite absolut orice violenţă şi orice fel de presiune, pentru ca să fie respectată libertatea de conştiinţă. Este de datoria conducătorilor comunităţilor de a-şi ajuta credincioşii să-şi adâncească loialitatea către propria lor Biserică şi a tradiţiei acesteia, dar şi de a-i învăţa să evite nu numai violenţa, fie ea fizică ,verbală sau morală, atunci când îşi apără drepturile, ci şi de a evita tot ce ar putea duce la dispreţul celorlalţi creştini şi la o contramărturie, distrugând opera de mântuire care este reconcilierea în Hristos.

Note şi observaţii la art. 27

Se cere în acest articol renunţarea la orice violenţe între credincioşii celor două Biserici şi se citează în sprijinul respingerii violenţelor de orice fel, înseşi cuvintele Papii Ioan Paul II.

Se au în vedere ocupările prin violenţe ale unor biserici ce aparţin acum credincioşilor ortodocşi.

Se au în vedere de asemenea, bătăile şi ameninţările cu bătăi în loc de a se constitui Comisiile mixte recomandate mai înainte.

Se condamnă de asemenea, alcătuirea de comandouri care vin din alte localităţi spre a ocupa biserici fără comunităţi catolice de rit bizantin organizate şi numeroase, adică cu un număr majoritar de credincioşi. Se resping violenţele verbale, insultele, precum şi atacurile la persoană, de care este plină mai ales presa Bisericii unită cu Roma.

Toate acestea au fost discutate în timpul lucrărilor de la Balamand, cum se va vedea în art 28 şi au fost respinse de către Comisie, fiind considerate a aduce sminteală mărturiei creştine în lume.

28. Credinţa în realitatea sacramentală implică datoria de a se respecta toate slujbele liturgice ale celorlalte Biserici. Folosirea violenţei pentru a pune stăpânire pe locaşurile de cult contrazice această convingere. Se doreşte dimpotrivă, ca, în diferite împrejurări, să se faciliteze slujirea altor Biserici, punându-li-se la dispoziţie propria biserică, printr-un acord care să permită slujirea alternativă, la timpuri diferite, în acelaşi edificiu. Mai mult decât atât, etica evanghelică cere ca cei în cauză să se abţină de la declaraţii sau de la manifestaţii susceptibile de a întreţine o stare conflictuală, şi de a pune în pericol dialogul. Sfântul Pavel nu ne îndeamnă el oare de a fi primitori unii către alţii, aşa cum Hristos a fost pentru noi, spre slava lui Dumnezeu (cf. Rom. 15, 7)?

Note şi observaţii la art. 28

Articolul acesta este poate cel mai important cu privire la lăcaşurile de cult. Comisia mixtă de dialog, întrunită la Balamand, condamnă orice fel de violenţe în vederea intrării în posesiunea unor lăcaşuri de cult.

Acest articol al Documentului este important tocmai pentru că, în România, în afara unor locaşuri de cult care au fost cedate catolicilor de rit bizantin, adică uniţilor, prin bună înţelegere, mai mult de 30 de lăcaşuri — biserici — au fost luate de către aceştia de la comunităţile ortodoxe prin violenţe, prin puneri de lacăte noi la uşile bisericilor, prin sechestrarea inventariului şi, în unele lăcaşuri, prin violentarea credincioşilor şi a preoţilor chiar în timpul Sfintei Liturghii, sau prin stricarea unor case parohiale ale preoţilor ortodocşi, cum a fost cazul la Siseşti şi la Dăneşti în eparhia ortodoxă a Maramureşului şi Sătmarului (A se vedea ziarul „CLIPA", Baia Mare, din 6 mai 1993).

Comisia de la Balamand recomandă ca prin înţelegere să se poată sluji alternativ acolo unde situaţiile o cer şi cum, în eparhia Sibiului, s-a realizat aşa ceva în parohia Bradu. De asemenea Comisia recomandă ca de ambele părţi să se respecte etica evanghelică, prin abţinerea de la declaraţii şi manifestaţii care pot înrăutăţii situaţia. În nici un caz şi niciodată insulta nu va putea ţine loc de argument! Oricine ar folosi-o. Dacă acest gen de „dialog" va continua, el va putea pune în pericol dialogul dintre Ortodoxie şi Catolicism.

29. Episcopii şi preoţii au în faţa lui Dumnezeu datoria de a respecta autoritatea pe care Sfântul Duh a dat-o episcopilor şi preoţilor celeilalte Biserici şi, pentru aceasta, au datoria de a evita să se amestece în viaţa spirituală a celeilalte Biserici. Atunci când o colaborare devine necesară pentru binele acesteia (a celeilalte Biserici), atunci este recomandabil ca responsabilii de ambele părţi să-şi concentreze acţiunile, stabilind pentru această într-ajutorare temeiuri clare, cunoscute de toţi şi care să fie puse în lucrare cu sinceritate şi claritate, respectându-se şi disciplina sacramentală a celeilalte Biserici.

În context, pentru a evita orice răstălmăcire şi pentru a dezvolta încrederea între cele două Biserici, este necesar ca episcopii catolici şi ortodocşi ai aceloraşi teritorii, să se consulte înainte de realizarea proiectelor pastorale catolice, care implică crearea de noi structuri în regiuni care, în mod tradiţional, aparţin jurisdicţiei Bisericii Ortodoxe, aceasta în scopul de a se evita activităţi pastorale paralele, care ar risca să devină repede concurente sau chiar conflictuale.

Note şi observaţii la art. 29

Deşi articolul 29 pare a repeta o idee despre care s-a mai vorbit, el are în vedere aici implantarea de către cato-

lici a unor eparhii şi parohii în teritorii tradiţionale ortodoxe, precum în Siberia, în unele părţi din Grecia, şi chiar în unele părţi din România. Dacă astfel de implantări s-ar face fără consultări şi fără acord reciproc, atunci acţiunile de implantări ar trebui considerate ca expresii ale voinţei de expansiune a catolicismului şi ca forme de prozelitism.

30. Pentru a pregăti viitorul relaţiilor dintre cele două Biserici, depăşind eclesiologia perimată a întoarcerii la Biserica Catolică (s.n.) **care a fost legată de problema care este obiectul acestui document, se va da o atenţie specială pregătirii viitorilor preoţi şi a tuturor acelora care sunt în vreun fel oarecare implicaţi într-o activitate apostolică exercitată acolo, unde o altă Biserică este în mod tradiţional înrădăcinată. Educaţia lor trebuie să fie în mod obiectiv pozitivă cu privire la cealaltă Biserică. Toţi trebuie să fie mai întâi informaţi despre succesiunea apostolică a celeilalte Biserici, şi de autenticitatea vieţii sale sacramentale. De asemenea, trebuie să li se ofere tuturor viitorilor preoţi o prezentare onestă şi globală a istoriei, tinzând spre o istorie concordantă şi chiar comună a celor două Biserici. Se va ajuta astfel să se risipească prejudecăţile şi se va evita ca istoria să fie folosită în mod polemic. Această prezentare va face ca toţi să fie conştienţi că durerile dezbinării au fost reciproc suferite, lăsând şi unora şi altora răni adânci.**

Note şi observaţii la art. 30

S-a putut constata din informaţiile pe care şi le-au comunicat reciproc ortodocşii şi catolicii la Balamand, ca şi din unele documente scrise prezentate în cursul dezbaterilor că, în zonele de conflict între ortodocşi şi catolicii de rit bizantin (uniţi), la şcolile acestora, în loc să se facă teologie după structurile tradiţionale ale programei unei şcoli teologice, se fac îndeosebi şi aproape exclusiv expuneri antiortodoxe. De asemenea, unii istorici sau pretinşi istorici ai Bisericii Catolice unite aleg din cărţile de istorie doar pasagii izolate şi trunchiate, sau rupte de context, care sunt puse să servească cu orice preţ cauzei **pro domo sua**, pentru a-şi susţine doar opţiunile lor, chiar când sunt neadevărate. Astfel de situaţii abundă şi la noi în Transilvania.

Intrarea în obiectivitatea cercetării istorice ar fi o binecuvântare pentru toţi.

Dacă şi unii ortodocşi insistă în argumentările lor şi devin supărători, aceasta decurge din situaţia tensională întreţinută sistematic de „istorici" din strana cealaltă, care îşi alimentează polemica de pe unde alţii, în vremuri de confruntare acerbă, au operat răstălmăciri, care au devenit acum argumente de autoritate. Sunt practici la care trebuie să renunţăm.

Comisia întrunită la Balamand recomandă abordarea problemelor istorice controversate, pe baze de documente sigure, de către comisii istorice ale ambelor Confesiuni, și ideea nu este de refuzat.

Istoria, bazată pe date sigure, nu poate servi polemicii. Numai istoria distorsionată poate intra în compoziția unor argumentări menite să promoveze inexactitatea și chiar falsul.

Recomandarea Comisiei de dialog a fost puternic și unanim susținută. Acest lucru trebuie să-l facem toți. Istoria e istorie, nu instrument de apărat falsuri și interese de grup.

31. Să ne amintim de îndemnul Sf. Apostol Pavel către Corinteni (I Cor. 6, 17), care recomanda creștinilor să rezolve diferendele dintre ei prin dialog frățesc, evitând astfel de a încredința intervenției autorităților civile soluționarea practică a problemelor care se puneau între Biserici sau comunități locale. Aceasta are importanță în special pentru intrarea în posesiune sau restituirea bunurilor bisericești. Aceasta nu trebuie să se bazeze numai pe situații din trecut (s.n.), sau să se sprijine numai pe principii juridice generale (s.n.), ci trebuie să țină seama de complexitatea realităților pastorale prezente și de situațiile locale (s.n.).

Note și observații la art. 31

Importanța acestui articol este de netăgăduită utilitate și autoritate. Se respinge adresarea la autoritățile civile (guvern, parlament, tribunale) pentru rezolvarea problemelor patrimoniale dintre cele două Biserici, Ortodoxă și Catolică de rit bizantin (unită cu Roma). Astfel de probleme trebuie rezolvate numai între Biserici, prin Comisiile mixte menționate mai înainte (art. 26), respectându-se peste tot realitatea numărului credincioșilor și dorințele lor.

Se recomandă în mod expres să se țină seama de realitățile prezente și de situațiile locale, de recensămintele actuale și nu de situații depășite, inactuale și imposibil de restaurat.

Această recomandare este aproape identică cu art. 3 din Decretul Lege nr. 126 din 24 aprilie 1990 emis de primul Parlament al României de după revoluția din 1989. În articol se spune: **„Situația juridică a lăcașurilor de cult și a caselor parohiale care au aparținut Bisericii Române unită cu Roma (greco-catolică) și au fost preluate de Biserica Ortodoxă Română, se va stabili de către o comisie mixtă formată din reprezentanți clericali ai celor două culte religioase, ținând seama de dorința credincioșilor din comunitățile care dețin aceste bunuri".**

Acest articol de lege este menit să soluționeze diferendele existente cu privire la proprietatea asupra bisericilor —

lăcaşuri de cult, şi a caselor parohiale foste greco-catolice, din parohii care acum au credincioşi fie exclusiv, fie în mare majoritate ortodocşi.

Legea 126 prevede în art. 4 ca în localităţile în care numărul locaşurilor de cult este insuficient în raport cu numărul credincioşilor, „statul va sprijini construirea de noi locaşuri de cult, în care scop va pune la dispoziţia cultelor respective terenul aferent, în cazul în care acestea nu dispun de acest teren şi va contribui cu fonduri băneşti la constituirea resurselor financiare necesare".

Putem spune, ca urmare la cele de mai sus, că recomandările Comisiei mixte de dialog de la Balamand pot fi puse in practică, satisfăcând toate părţile şi respectându-le drepturile, în condiţiile date, de astăzi.

Este de la sine înţeles că ,atunci când articolul 31 din Documentul de la Balamand recomandă ca părţile în conflict să nu se mai sprijine pe situaţii trecute, depăşite şi inactuale, şi nici pe principii juridice generale, aceasta se referă în mod special la renunţarea la principiul: „restitutio in integrum", de care se mai prevalează unii membri ai Bisericii Catolice Orientale unite cu Roma. Despre aceasta s-a vorbit în mod expres la Balamand şi s-a afirmat că „prin principii juridice generale se înţelege inactualitatea apelului la principiul: „restitutio in integrum". Înregistrarea discuţiilor conţine desigur acest text, reflectat şi în Document.

Regula recomandată este plecarea de la realităţile prezente şi de la situaţiile locale. Acest lucru a fost afirmat şi de către S. S. Papa Ioan-Paul al II-lea de mai multe ori.

32. În acest spirit vom putea lucra împreună la reevanghelizarea lumii noastre secularizate. Se vor face eforturi de a se transmite către mijloace de mass-media, informaţii obiective, în special presei religioase, spre a se evita informaţiile inexacte sau tendenţioase.

Note şi observaţii la art. 32

Două lucruri trebuie reţinute din această recomandare: a) că Biserica Romano-Catolică nu-şi mai revendică numai pe seama ei reevanghelizarea lumii ameninţate de secularizare şi b), că se constată că nu întotdeauna presa, şi în special cea religioasă, transmite informaţii exacte, ci că adesea unele informaţii nu numai că sunt inexacte, ci sunt chiar tendenţioase.

Apelul la revenirea la normalitate şi la moralitate, este mai mult decât binevenit.

33. Este necesar ca Biserica să se asocieze în a-şi manifesta recunoştinţa şi respectul pentru toţi cei care, cunoscuţi şi necunoscuţi, episcopi, preoţi

sau credincioşi, ortodocşi, catolici orientali (greco-catolici) sau latini, au suferit, au mărturisit credinţa şi au dat mărturie dispre fidelitatea lor faţă de Biserică şi, în general să-şi manifeste recunoştinţa şi respectul faţă de toţi creştinii, fără nici o discriminare, care au suferit persecuţii. Suferinţele lor ne cheamă la unitate, şi ne cheamă să dăm, la rândul nostru, o mărturie comună, pentru a răspunde rugăciunii lui Hristos: „ca toţi să fie una, pentru ca lumea să creadă" (Ioan 17, 21).

Note şi observaţii la art. 33

Articolul acesta din Documentul de la Balamand, la propunerea reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Române, a fost adoptat prin ridicarea tuturor participanţilor în picioare, şi prin păstrarea unui moment de reculegere pentru victimele persecuţiilor.

34. Comisia mixtă internaţională pentru dialogul teologic dintre Biserica Catolică şi Biserica Ortodoxă, în reuniune plenară la Balamand, recomandă cu putere ca aceste Reguli practice, expuse mai sus, să fie puse în lucrare de către Bisericile noastre, inclusiv de către Bisericile catolice orientale (unite cu Roma, n.n.), chemate să ia parte la acest dialog, care va trebui continuat în atmosfera senină, necesară progresului său, către restabilirea deplinei comuniuni.

Note şi observaţii la art. 34

Recomandarea este limpede şi, de punerea în practică a acestor Reguli (19—34), depinde reluarea dialogului teologic propriu-zis dintre cele două Biserici, cel mai important fiind în această privinţă felul în care Biserica Catolică Orientală (fostă greco-catolică, unită cu Roma), le va respecta, deoarece acţiunile acestei Biserici Catolice Orientale au determinat întreruperea dialogului teologic dintre cele două Biserici, Catolică şi Ortodoxă.

Bisericile Catolice Orientale sunt acum integrate în Biserica Catolică Occidentală, aşa încât Regulile stabilite şi consemnate în Documentul de la Balamand, le obligă şi pe ele să le respecte. Aceasta cu atât mai mult, cu cât printre cei care le-au aprobat, au fost şi trei reprezentanţi ai acestor Biserici unite cu Roma.

35. Excluzând pentru viitor orice prozelitism şi orice voinţă de expansiune catolică în detrimentul Bisericii Ortodoxe, Comisia speră că a suprimat obstacolul care a împins anumite Biserici autocefale să suspende participarea lor la dialogul teologic şi speră, de asemenea, că Biserica Ortodoxă se va putea regăsi în întregimea ei, pentru continuarea lucrării teologice atât de fericit începute.

Balamand (Liban) 23 iunie 1993.

Note şi observaţii la art. 35

Această speranţă se va putea verifica de îndată ce toate Bisericile ortodoxe vor lua cunoştinţă de conţinutul **Documentului de la Balamand** şi de îndată ce se vor convinge că **Regulile** cuprinse în acesta vor fi acceptate şi puse în practică de către Biserica Catolică cu ambele ei rituri: latin şi bizantin (unit).

Noi credem că, dacă aceste lucruri se vor realiza, Bisericile noastre vor face un pas înainte în dialogul dintre ele, către regăsirea unităţii şi comuniunii depline, iar la noi în Transilvania se va instaura pacea confesională atât de mult dorită. O primă reacţie faţă de **Documentul de la Balamand** am avut-o recent (5 aug. 1993), printr-o scrisoare din partea Cardinalului Myroslav Ivan Lubachivsky, conducătorul Bisericii Catolice unite din Ucraina. Reacţia e în general pozitivă. Aşteptăm şi altele. O prezentare pozitivă a **Documentului** a făcut şi organul de presă al Vaticanului, L'Osservatore Romano, sub titlul: **„Un dialog care ne dă semne de speranţă"** (17—24 august 1993, p. 9).

Sanctitatea Sa Patriarhul Constantinopolului Bartolomeos I a aprobat Documentul de la Balamand, referindu-se la el de mai multe ori în cursul vizitei în România, şi cu prilejul sfinţirii mânăstirii „Brâncoveanu" de la Sâmbăta de Sus (15 august 1993). A făcut declaraţii asemănătoare şi la Alba Iulia şi la Cluj-Napoca.

Este foarte important de ştiut că, la rândul său, S. S. Papa Ioan-Paul al II-lea a declarat în legătură cu Documentul de la Balamand, la numai 7 zile de la elaborarea lui, că **„o etapă nouă a început în dialogul catolic-ortodox"** (v. L'Osservatore Romano, din 30 iunie 1993, p. 8).

Ne rugăm lui Dumnezeu să fie aşa şi să nu mai fie nimeni mai catolic decât Papa!

Acest Document a fost aprobat în unanimitate de către următorii delegaţi, membri în Comisia mixtă internaţională pentru dialog teologic între Biserica Catolică şi Biserica Ortodoxă:

Membrii Ortodocşi:

Patriarhia Ecumenică:

I. P. S. Arhiepiscop Stylianos al Australiei, copreşedinte al Comisiei

Patriarhia Alexandriei:

I. P. S. Mitropolit Dionisie de Noubia
Prof. dr. Constantin Patelos

Patriarhia Antiohiei:

Î. P. S. Mitropolit George de Biblos şi Botrys
Pr. Cuv. Arhim. Youhanna Yazigi

Biserica Rusiei:

Pr. Nestor Zhilyaev

Biserica României:

Î. P. S. dr. Mitropolit Antonie al Transilvaniei
Pr. prof. dr. Dumitru Radu

Biserica Ciprului:

Î. P. S. Mitropolit Chrysanthos de Morfou
Prof. dr. Macarios Papachristophorou.

Biserica Poloniei:

P. C. Ierom. Varsanufie Doroskiewicz

Biserica Albaniei:

Prof. Theodoros Papapavli

Biserica Finlandei:

P. S. Episcop Ambrosius de Joensoou

SECRETAR EXECUTIV:

Î. P. S. Mitropolit Spyridon al Italiei
(Patriarhia Ecumenică).

Membrii Bisericii Catolice:

E. S. Cardinal Edward Idriss Cassidy, copreşedinte, Preşedinte al Consiliului Pontifical pentru promovarea unităţii creştinilor.

E. S. Cardinal Roger Etchegaray, Preşedintele Consiliului Pontifical „Justitia et pax" şi preşedintele Consiliului Pontifical „Cor unum".

E. S. Cardinalul Friedrich de Wetter, arhiepiscop de München şi Freising (Germania).

E. S. Mgr. Nicolae Foscolos, arhiepiscop catolic al Atenei (Grecia).

E. S. Mgr. Mariano Magrassi, Arhiepiscop de Bari-Bitonto (Italia).

E. S. Mgr. Miroslav Stefan Marusyn, arhiepiscop titular de Cadi, Secretarul Congregaţiei pentru Bisericile Orientale (Vatican).

E. S. Mgr. Ioan Rubu, arhiepiscop şi mitropolit de Bucureşti (România).

E. S. Mgr. Alfons Nossol, episcop de Opole (Polonia).

E. S. Mgr. Pierre Duprey, Secretarul Consiliului Pontifical pentru unitatea creştinilor (Vatican).

E. S. Mgr. Frank Perko, arhiepiscop de Belgrad (Iugoslavia).

E. S. Mgr. Boutros Gemayel, arhiepiscop maronit de Cipru, unit.

Rev. Pr. Jean Corbon, Mânăstirea maicilor dominicane, Beyrut (Liban).

Mgr. prof. dr. Frederick R. McManus, Universitatea catolică din Washington (S.U.A.).

Rev. pr. prof. dr. Dimitri Salahas, unit, Atena (Grecia).

Rev. pr. prof. dr. Ernst Chr. Suttner, Universitatea Viena (Austria).

Rev. prof. dr. Hermann Vogt, Tübingen (Germania).

Rev. pr. Dom. Emmanuel Lanne, o.s.b. Chevetogne (Belgia).

Rev. pr. prof. dr. Jean M. R. Tillard, op. Facultatea dominicană de Filosofie şi Teologie Ottawa (Canada).

Rev. pr. prof. dr. André De Halleux, ofm. (Belgia).

Rev. pr. Frans Bouwen, misionar în Africa, rezident la Ierusalim (Israel).

Rev. pr. prof. John F. Long, S.J., Rectorul Colegiului Pontifical Rus din Roma şi Prorector al Institutului Pontifical Oriental, Roma (Italia).

Rev. pr. prof. dr. Patrik van der Aalst, Nijmegen, (Olanda).

P. C. pr. dr. Liviu Pandrea, profesor la Seminarul unit din Cluj (România).

Rev. pr. Jozef Maj, Consiliul Pontifical pentru unitatea creştinilor Roma, (Italia).

APĂRAREA CREDINȚEI, CULTURĂ ȘI ISTORIE ÎN „TELEGRAFUL ROMÂN"

„Telegraful român" este „foaia" cu cea mai veche apariție neîntreruptă din România. Acest lucru este astăzi îndeobște cunoscut și e frumos că se spune așa, că adică, nu se ținea seama de faptul că atunci când a apărut, Transilvania era supusă imperiului austriac. În mintea și în vorbirea poporului — și îi am în vedere acum pe toți românii, cultivați sau mai puțin cultivați — România a fost România, și atunci când nu era în întregime România!

„Foaia" împlinește în anul acesta 140 de ani. A depășit vârsta unui om. Are acum vârsta istorică. Ne spune ceea ce nici un om în viață nu ne-ar putea spune ca martor ocular, ca martor direct. Cine a avut curiozitatea și răbdarea — eu mărturisec că le-am avut pe amândouă — să treacă prin absolut toate numerele, și-a putut face o idee aproape completă — și folosesc acest „aproape" numai din prudență — despre tot ce s-a întâmplat în acești 140 de ani. Evident, în primul rând în viața bisericească. Dar nu numai. În paginile lui este viață cotidiană, istorie, cultură, politică. De toate. A avut redactori excepționali. E deajuns să pomenim de Aron Florian, Paul Vasici, Ion Bădilă, Visarion Roman, Ioan Rațiu, Zaharia Boiu, Nicolae Cristea, Matei Voileanu, Remus Roșca, Nicolae Ivan, Silvestru Moldovan, Gavriil Hango, Elie Cristea, Teodor Păcățian, Nicolae Regman, Gheorghe Comșa, George Proca, Dumitru Stăniloae, Cornel Sârbu, Emilian Vasilescu, Nicolae Mladin, Gheorghe Papuc, Dumitru Abrudan, dar deasupra lui a plutit întotdeauna spiritul lui Șaguna.

Primul impuls dat de el. Căci Șaguna s-a dovedit a fi dascăl în toate. Iată, și în domeniul presei. El a simțit de la bun început că ai nevoie de *ceva* pentru a te face înțeles și, că, făcându-te înțeles, prin acest *ceva*, poți aduna în jurul tău, în jurul unei idei, poți aduna adeziuni, oameni, ajutoare. Poți crea convingeri, direcții de gândire și de simțire. Acest *ceva* al vremii a fost presa scrisă. Și să nu uităm că făcuse prima experiență cu un an înainte, *cu Calendarul* (1852), menit și acela să pătrundă în toate casele românești, și să țină românii uniți în credință și în limbă, în neam și în viitor. Calendarul era anual și Șaguna și-a dat repede seama că nu era de ajuns. L-a păstrat, dar a înființat de îndată (1853) un ziar care a fost zilnic, de trei ori pe săptămână, săptămânal și în ultimele decenii bilunar, dar apariția nu și-a încetat-o niciodată.

A fost o „foaie" iubită, așteptată, prețuită. Pe toate acestea și le păstrează și astăzi, deși, acum, în paralel, apar, după modelul său, ziare pe lângă aproape toate eparhiile.

Căror fapte s-a datorat succesul Telegrafului?

Aş enumera câteva mai importante. În primul rând cred că „Telegraful român" *n-a fost o foaie provincială*. În paginile lui a fost întotdeauna prezentă toată ţara. Chiar şi atunci când ţara era împărţită. Era plin de ştiri de peste tot. A fost ziarul românilor de pretutindeni. Nu e de mirare că a fost preţuit de Eminescu, în aceeaşi măsură în care marele poet l-a preţuit şi pe marele ctitor, Andrei Şaguna. Nu va fi mers în audienţă la Şaguna, în trecerea prin Sibiu, dar n-aş pune mâna în foc că n-a stat undeva de-o parte, să-l vadă trecând. Să-l vadă!

În „Telegraful român" găsim prezentă Ţara Românească, Moldova, Basarabia înecată de ruşi, dar mai găsim ceva care ar trebui să constituie o lecţie şi pentru noi cei de azi. Nu trebuie să ne uităm fraţii, oriunde ar fi ei. De Basarabia nici nu mai vorbim. Inimile noastre sunt acolo. Dar în „foaia" de la Sibiu vom găsi extrem de multe referiri la românii din sudul Dunării. Nu era fără semnificaţie faptul acestor referiri. Voia să ţină treaz sentimentul de frate dintre toţi cei risipiţi între alte graniţe, pe văi acum străine de noi, în munţi, între popoare care vor să-i înghită, să-i deznaţionalizeze. „Telegraful român", dând mereu ştiri despre ei, atrăgea atenţia că nu-s uitaţi, şi mai încerca să tempereze şi zelul asimilator al altora.

„Telegraful român" a fost *ziar de cultură şi istorie românească*. Promova valorile transilvane pentru cei de dincolo de munţi, şi valorile de dincolo de munţi, pentru cei din Transilvania. Lucra pentru o permanentă omogenizare culturală. Oare care scriitor mare, naţional, de dincolo de munţi, n-a fost prezentat în paginile „Telegrafului"? Şi care ardelean n-a fost proiectat în conştiinţele celor de peste munţi, ca să le arate acelora cât de mult se simte, şi se cântă, şi se scrie româneşte în Transilvania?

„Foaia" sibiană a făcut întotdeauna istorie adevărată. A ţinut trează, vie, conştiinţa românească de pe aceste meleaguri adânc lovite de suferinţe, de nedreptăţi, de silnice încercări de deznaţionalizare prin toate mijloacele. A luptat împotriva tuturor legilor de maghiarizare. A afirmat drepturile istorice ale românilor asupra pământului lor, şi uneori cu mari riscuri, dar niciodată cu renunţarea la dreptate şi adevăr.

„Telegraful român" a fost *organ de educaţie a conştiinţelor*, cu timp şi fără timp. A apărat credinţa strămoşească, atunci când se dorea ca prin uciderea ei să se ucidă simţămintele de neam. În el a fost mereu prezent Şaguna şi ultimul român din cea mai ascunsă văgăună de munte.

Chiar în epoca de tristă amintire, sub dictatura ateistă, „Telegraful român" a rămas o citadelă puternică, în care au prevalat temele dedicate apărării credinţei şi temele istorice, menite să păstreze vie conştiinţa românească, tradiţiile, speranţa. Acestea au fost elementele principale ale conţinutului „foii". La un moment dat abonaţii crescuseră de la câteva mii, la peste 14 000, ceea ce nu era puţin lucru, mai ales când oficial se ştia numai de 2—4 000 de exemplare de fiecare număr.

„Telegraful român" şi-a revalorificat în aceste vremuri, pomenite mai sus, experienţa de dinainte de 1918, când a izbutit să existe şi să spună ceea ce avea de spus, în ciuda ocupanţilor şi împotriva lor. Căci până în 1989 şi el a fost „sub ocupaţie", internă, e drept, dar nu mai puţin ocupaţie. Câtă luptă n-a avut de dus, cu o cenzură niciodată desfiinţată!

Continuitatea „Telegrafului român" din 1853 încoace, lupta lui, a fost lupta pentru continuitatea românească și ortodoxă, printre străinii din afară și cei dinlăuntru. Se cuvine să-l privim ca pe un *monument viu*, tânăr peste ani și fără vârstă. Să ni-l chemăm în case și în inimi, să ne străduim să semene mereu cu gândul și simțămintele ctitorului: Andrei Șaguna. Căci iată, în curând se va împlini, tot în anul acesta, o cifră rotundă și de la trecerea la cele veșnice a omului celui mare al Transilvaniei: 120 de ani! Șaguna a vegheat, așadar, asupra „Telegrafului român", 20 de ani. Se zice că nici un număr nu ieșea, înainte de a fi văzut de dânsul. L-a iubit.

Să-l iubim și noi!

Dr. Antonie Plămădeală
Mitropolitul Ardealului

Asistența socială reflectată în paginile TELEGRAFULUI ROMÂN în perioada 1853—1953

De la înființarea sa, *Telegraful român* și-a propus să devină „o gazetă politică, industrială, comercială și literară", să contribuie la răspândirea în rândul poporului a ideilor moderne, să-l lumineze în mod cuviincios asupra adevăratelor sale trebuințe sufletești și materiale și astfel să sprijine năzuința spre progres a poporului și lupta pentru înaintare în cultură, drepturi politice și bunăstare economică".

Ca ziar periodic al românilor din Ardeal până în 1919, ca organ al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, al episcopiilor Cluj și Oradea și apoi al Mitropoliei Ardealului, *Telegraful român* s-a impus în presa românească prin varietatea și complexitatea tematică politică, economică, culturală, bisericească, devenind o prestigioasă publicație de informare și opinie în toate domeniile vieții sociale.

În mod îndreptățit Mihail Kogălniceanu a apreciat *Telegraful român* ca fiind cea mai bună foaie românească din Ardeal și una dintre cele mai bine redactate gazete. Mihai Eminescu l-a considerat „cea mai modernă gazetă". Această prestigioasă publicație, cu apariție neîntreruptă, a pulsat de spiritul ctitorului ei Andrei Șaguna prin proiectele generoase și cuprinzătoare, puse în practică de truditorii și respectabilii săi redactori, amintim pe: Aaron Florian, Pavel Vasici, Visarion Roman, Ion Rațiu, Zaharia Boiu, Nicolae Cristea, Silvestru Moldovan, Teodor Păcățian, Gheorghe Comșa, Dumitru Stăniloae, Corneliu Sârbu, Emilian Vasilescu, Nicolae Mladin ș.a.

Din varietatea tematică desprindem *problematica asistenței sociale:* protecția familiei, a mamei și copilului; protecția orfanilor și a altor dezavantajați social; susținerea activității caritabile pe baza valorilor fundamentale ale moralei creștine — *iubirea și mila;* susținerea activității de medicină socială. Prezentăm o succintă retrospectivă a acestei problematici reflectate în paginile *Telegrafului român* în primul său secol de existență.

Protecţia familiei, a mamei şi copilului este susţinută în sensul logic al politicii demografice: îmbunătăţirea stării de sănătate fizică şi mentală, susţinerea natalităţii şi combaterea mortalităţii infantile, întărirea juridică şi morală — religioasă a familiei şi prevenirea destrămării ei, combaterea viciilor, afirmarea drepturilor copilului la viaţă şi educaţie, consolidarea identităţii religioase, culturale, naţionale a poporului român.

Educaţia şi emanciparea femeii prin cultură, în primul rând pentru viaţa de familie, creşterea şi educaţia copiilor, constituie subiectul unor interesante articole.[1] Într-un articol (1898), Maria Ciobanu convingea cititorul de rolul mamei în educaţia copilului: „Mama pune temelia pentru întreaga viaţă a unui om. În mâna mamei stă puterea de a forma caractere frumoase, de a pregăti naţiunii sale fii care să lucreze pentru binele şi dezvoltarea ei . . .". Puterea mamei stă în blândeţe, înţelepciune şi judecată pentru creşterea fizică şi educaţia spirituală, pentru educaţia inteligenţei, memoriei, fanteziei şi caracterului copiilor, pentru educaţia lor morală-religioasă. „O inimă care crede în Dumnezeu şi speră ajutorul lui, acela niciodată nu-şi va urî viaţa, căci credinţa mântuie, speranţa dă puteri, iubirea ridică sufletul pe aripile fericirii. Limba şi religia sunt temelia pe care se ridică altare naţionale. Când mama va iubi limba, religia, datinile şi doinele frumoase, învăţându-i şi pe copii, atunci ei le vor păstra cu scumpătate".[2]

Dreptul natural al copilului de a fi crescut în familie este convingător argumentat de Constanţa Dunca Schiau.[3] „Copilul are nevoie nu numai de hrană şi îmbrăcăminte, are nevoie de îngrijiri afectuoase, de mâini puternice prin iubire şi devotament, de mâinile părinţilor". Printr-o bună educaţie în familie, ne convinge autoarea, „ni se insuflă respect pentru legile divine şi omeneşti, respect pentru datoriile pe care le avem, pentru aproapele nostru, pentru sine. . ." Printr-o bună educaţie „devenim drepţi, oneşti, umani, miloşi, îndurători, suntem opriţi a fi trufaşi, vanitoşi, lacomi, maliţioşi". Se condamnă divorţul: „a lepăda un jug atât de dulce, de moral, atât de înălţător şi neapărat existenţei omeneşti este o aberaţie". Rolul femeilor în educaţia copiilor este esenţial, mobilul mândriei lor constă în arta de a-şi creşte copiii: „Nu fiţi mândre nici de titlurile voastre academice, nici de pălăria doctorală ce-o purtaţi . . . Falnice să fiţi numai de arta voastră de a creşte copii mândri, voinici la trup, ageri la minte, mari la inimă, plini de energie şi viaţă".

Pentru a se stimula şi încuraja educaţia copiilor în familie, periodic se organizau *expoziţii de copii* cu prilejul adunărilor şi serbărilor ASTREI.[4] Era o modalitate de a se recunoaşte social sacrificiul şi dărui-

1 *Chemarea şi cultura femeii,* T.R. nr. 58/1854.
Educaţia femeilor, T.R. nr. 39—41/1856.
Educaţia morală-religioasă, T.R. nr. 45—49/1856.
Destinaţia femeilor, T.R. nr. 61—63, 72—73, 75—76/1856.
2 Maria Ciobanu, *Rolul mamei în familie,* T.R. 60—65/1898.
3 Constanţa Dunca Schiau, *Drepturile sale. Divorţul,* T.R. nr. 1—9/1914.
4 *Expoziţii de copii în Apoldu românesc,* T.R. nr. 82—83/1906, 93/1906, 112/1906.
Expoziţii de copii la Poiana, T.R. nr. 59/1908.
Expoziţii de copii la Sadu, T.R. nr. 108/1908.
Expoziţii de copii la Lancrăm, T.R. nr. 100/1911.

rea mamelor în creşterea şi educarea copiilor.

Unele *acţiuni de medicină şi igienă socială* aveau menirea întăririi morale a familiei prin combaterea viciilor — alcoolismul, trândăvia, hoţia, concubinajul.[5] Alcoolismul era condamnat pentru consecinţele grave asupra sănătăţii şi a deteriorării relaţiilor de convieţuire. După o statistică a dr. C. Mihăilescu, în 1934, în România erau 50 000 de cârciumi şi se cheltuiau anual mai mult de 78 milioane lei pentru băuturi.

Insistenţa cu care s-a scris despre concubinaj a dovedit interesul pentru moralitatea publică şi pentru întărirea morală a familiei, prevenirea naşterii copiilor nelegitimi, a destrămării familiei. Dintre cauzele care au generat şi întreţinut concubinajul au fost menţionate: frecvenţa căsătoriilor forţate, setea de avere, neînfrânarea sexualismului, dar şi rigiditatea legilor care prin taxele mari ridicau bariere în calea încheierii căsătoriei. Pentru prevenirea concubinajului s-au făcut unele recomandări: comportarea model a preotului şi tactul acestuia în spovedire şi mărturisire; scutirea de taxe a săracilor la încheierea şi la desfacerea căsătoriei, revizuirea legilor civile şi bisericeşti.

În perioada interbelică s-a impus necesitatea unei politici demografice ample şi diversificate pentru revigorarea neamului românesc prin creşterea natalităţii, combaterea avortului şi a mortalităţii infantile. Se urmărea menţinerea şi creşterea vitalităţii neamului prin măsurile preventive menite să ducă la naşterea copiilor sănătoşi fizic şi mental, a copiilor legitimi. Legiferându-se certificatele prenupţiale, se limitau cazurile de transmitere a bolilor sau a deficienţelor la descendenţi. Pe lângă măsurile eugenice luate, preoţii, medicii şi învăţătorii acţionau pentru protecţia femeii gravide, îndrumarea familiei de a creşte şi educa copii sănătoşi. Se încuraja şi se susţinea creşterea natalităţii. În anii '30, la o populaţie de 18 milioane de locuitori, natalitatea era 40‰ iar mortalitatea infantilă era 19—23‰, ceea ce însemna situarea României pe primele locuri între ţările Europei atât în ceea ce priveşte natalitatea cât şi în ceea ce priveşte mortalitatea. Se năşteau copii debili din cauza subalimentării mamei, a absenţei condiţiilor igienice de viaţă. Bolile (tuberculoza, sifilisul, pelagra, paludismul) făceau ravagii printre copii şi adulţi.[6] Într-un articol, pr. dr. Dumitru Stăniloae a susţinut creşterea rolului Bisericii în terapia morală a oamenilor, în iniţiativa întemeierii leagănelor şi spitalelor de copii.[7]

Ocrotirea familiei şi a copiilor se realiza şi prin *acţiuni caritabile*. Paginile *Telegrafului român* au rezervat spaţii considerabile pentru informarea cititorului în legătură cu acţiunile caritabile realizate de *reuniu-*

---

5 *Boala strugurilor*, T.R. nr. 64/1853.
Cum să apărăm familia română de infecţiile vieţii moderne, T.R. nr. 77/1891.
Mişcarea antialcoolică, T.R. nr. 1/1910.
Dr. C. Mihăilescu, *Igiena socială în România*, T.R. nr. 23/1934.
Petru Brate, *Concubinatele şi remediul bisericii de a le înfrâna*, T.R. nr. 123/1891.
Concubinatul. Originea şi cauzele lui, relele ce rezultă din el şi mijloacele pentru împiedicarea şi stârpirea lui, T.R. nr. 11—50/1901.
6 Dr. C. Mihăilescu, *Igiena socială în România*, T.R. nr. 19—25/1934.
7 Dr. Dumitru Stăniloae, *Biserica şi protecţia copilului*, T.R. nr. 9/1943.

nile de femei, de *reuniunile sodalilor* (meseriaşilor), *de instituţiile de credit, de societăţile de binefacere, de persoane cu înalte funcţii bisericeşti şi laice.* Acestea constau în colecte de alimente, bani şi îmbrăcăminte şi erau destinate săracilor, văduvelor, răniţilor din război, bolnavilor şi copiilor.[8]

Protecţia orfanilor şi a altor dezavantajaţi social a fost reglementată juridic prin cutume, legiuiri canonice, domneşti şi boiereşti — sintagme, pravile, hrisoave, coduri.[9] După Unire, Codul civil (1865), legi de organizare urbană, legi sanitare, legi sociale au conturat cadrul juridic de protecţie a familiei şi a categoriilor defavorizate social în epoca modernă. *Telegraful român*, în primul său secol de existenţă, a publicat numeroase articole de informare şi opinie pentru protecţia dezavantajaţilor social.

Protecţia copiilor mici, orfani şi săraci a concentrat interesul publicistic de a oferi informaţii cu privire la tipurile de aziluri existente în ţările europene[10] şi cu privire la hotărârea înfiinţării acestor instituţii în Ungaria şi Transilvania. Proiectul propus spre adoptare în februarie 1890 de contele Csaky[11] a stârnit nedumerire şi revoltă. Deşi iniţiativa juridică marca un mod de gândire modernă, substratul ei politic insidios a declanşat atitudini îndreptăţite de revoltă din partea naţionalităţilor nemaghiare.

---

8 *De la Reuniunile femeilor române din Sibiu*, T.R. nr. 60/1912.
Problemele reuniunilor de femei în războiul actual, T.R. nr. 10/1915.
Colectă pentru soldaţii orbiţi, T.R. nr. 29/1915.
Reuniunile de femei, T.R. nr. 84—85/1926.
Daruri de Crăciun pentru săracii noştri (din partea reuniunii sodalilor), T.R. nr. 139/1901, 142/1901, 9/1902, 2/1909, 2/1910.
Reuniunea meseriaşilor români din Sibiu în ajutorul soldaţilor răniţi, T.R. nr. 11/1942.

9 *Documente juridice:*
Sintagma lui Matei Vlastares (1335).
Pravila de la Bisericani (1512).
Pravila de la Neamţ (1557).
Pravila ritorului Lucaci (de la Putna), 1581.
Codex Neagoianus
Pravila lui Coresi
Cartea românească de învăţătură — Vasile Lupu, (1646).
Îndreptarea legii — Matei Basarab (1652).
Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti (1775).
Pravilniceasca Condică (1780).
Legea Caragea (1813).
Codul Andronache Donici (1814).
Codul Calimachi (1817).
Regulamentele Organice (1831, 1832).
In Transilvania:
Tripartitum (1517).
Approbatae Constitutiones (1653).
Compilatae Constitutiones (1766).
Articulli Novellares **(1791).**
Codex Terezianus ş. a.

10 *Asilele de copii Fr. Fröbel*, T.R. nr. 34, 35, 36/1890.

11 *Proiect de lege despre instituţiunea pentru îngrijirea copiilor mici*, T.R. nr. 109, 113, 114, 115/1890.

Scopul azilelor a fost, după cum se arată în proiect, „apărarea și îngrijirea copiilor de 3—6 ani și exersarea acestora în învățarea limbii maghiare". Se prevedea obligația comunelor de a înființa aziluri, a comunelor care plătesc statului între 10—15 000 florini și dacă au cel puțin 40 de copii „lipsiți de grijă". Personalul, educatoare sau institutoare pentru copii mici pregătite în preparandii, era obligat să cunoască și să vorbească perfect limba maghiară.

Cum era și firesc, proiectul a stârnit mari ostilități, fiind considerat un subtil mijloc de deznaționalizare prin maghiarizare a poopulațiilor nemaghiare din Ungaria și Transilvania. Proiectul a fost considerat păgubitor pentru considerente igienice, azilul devenind un „carcer ruinător de sănătate", pentru considerente religioase și pedagogice. S-a acuzat într-unul dintre articole: „un azil care desconsideră familia nu mai este un institut umanitar ci o mașinărie pentru fabricat renegați și oameni fără caracter". Dacă statele apusene, Anglia, Franța, Germania, vin în sprijinul familiilor necăjite, oferindu-le șansa educării copiilor în limba și în religia în care s-au născut, Ungaria, prin aziluri, „dezbină pe părinți și prunci, îi pregătesc ca ieniceri ai maghiarismului".

Atitudini de protest au exprimat înalții reprezentanți ai Bisericii: mitropoliții Miron Romanul, Ioan Vancea, episcopii: Victor Mihalyi, Ioan Mețianu, Nicolae Popea, superintendentul G. D. Teutsch. Au protestat învățători, preoți, alegătorii români din Ardeal prin Zaharia Boiu.[12] În cuvântarea rostită la 9 martie 1891 în Casa magnaților, *Mitropolitul Ioan Vancea* a propus ca înființarea azilelor să nu fie obligatorie ci facultativă, copiii să nu fie înstrăinați de părinți și prin aceasta de limba și religia lor; „azilurile să aibă caracter confesional, copiii să aibă o creștere religioasă — morală în spirit creștin în limba lor maternă". *Episcopul Nicolae Popea,* în aceeași ședință a Casei magnaților, și-a exprimat opinia că o lege trebuie să aibă în vedere binele și folosul general, ori proiectul respectiv „are scop politic" pentru că „se vatămă libertatea conștiinței religioase iar pericolul constă în asimilarea prin maghiarizare a națiunilor nemaghiare".

S-a protestat împotriva proiectului de lege despre azilele de copii în Adunarea alegătorilor români din Sibiu întrucât „proiectul intră împotriva tuturor drepturilor naturale cu mijloace silnice în sanctuarul familiei spre stricăciunea sufletească și trupească a viitoarelor generații, face obiect de experiment politic din copiii noștri și impune comunelor noi și grele sarcini în interesul rău înțeles al unei minorități naționale". În același sens au protestat alegătorii români și germani din Cristian, Săliște, Cisnădie, Rășinari, Nocrich. S-au consemnat ecouri ale protestelor în presa franceză și germană. S-au exprimat și opinii în favoarea proiectului, s-a salutat înființarea azilurilor în Sibiu, Brașov, Alba Iulia.

---

12 *Adunarea alegătorilor români din Sibiu și azilele de copii,* T.R. nr. 10/1891.
Adunarea alegătorilor din Făgăraș, T.R. nr. 7/1891.
Cuvântarea Excelenței sale Î.P.D. Mitropolit dr. Ioan Vancea în ședința Casei Magnaților, T.R. nr. 27/1891.
Discursul P.S. Sale D-lui Episcop Nicolae Popea în ședința Casei Magnaților, T.R. nr. 29/1891.

În paginile *Telegrafului român* s-au publicat sinteze cu privire la *istoricul instituţiilor de ocrotire a dezavantajaţilor social* din ţara noastră şi din alte ţări.[13] Cititorul este informat despre bolniţele de pe lângă biserici şi mânăstiri, despre ospicii şi calicii, despre funcţiile caritabile ale spitalelor apărute în secolul XVIII — Colţea (1714), Pantelimon (1735) din Bucureşti şi Sfântul Spiridon din Iaşi (1757). O serie de date sunt furnizate în legătură cu Orfanotrofia din Bucureşti, înfiinţată de Alexandru Ipsilanti din aşezămintele de pe lângă Biserica Tuturor Sfinţilor şi Biserica Domniţa Bălaşa, în legătură cu „Casa copiilor aflaţi", înfiinţată prin Regulamentele Organice. S-au furnizat date despre orfelinatul Pantelimon (1897), azilul Elena Doamna (1862), Institutul Maternităţii (1839), Leagănul Sfânta Ecaterina (1897), despre azilurile şi orfelinatele din Sibiu (1767, 1876), Cluj (1872), Arad (1873), Oradea (1887), Braşov (1877), Alba Iulia, Beiuş, Dej, Gherla, Lugoj, Târgu Mureş, despre orfelinatele din Basarabia şi Bucovina — din Chişinău şi Cernăuţi.

Telegraful român a informat în mod constant publicul cititor cu privire la *înfiinţarea şi susţinerea întreţinerii orfelinatelor*, a creat o opinie favorabilă sentimentelor caritabile şi acţiunilor filantropice. Unul dintre actele de binefacere ale Regelui Ferdinand a fost acela de a înfiinţa, în 1898, un *orfelinat pe moşia sa Slobozia — Zorleni* din judeţul Tutova pentru treizeci de orfani ce vor fi pregătiţi pentru munca agricolă.[14] S-au publicat anunţuri legate de intenţia înfiinţării *orfelinatului greco-ortodox român din Sibiu*, iniţiativele de colectă pentru înfiinţarea şi întreţinerea lui. Au contribuit cu bani Regina Maria (120 000 coroane), autorităţile Bisericii, membrii ASTREI şi alte persoane particulare. Din statute reieşea că aveau întâietate orfanii de război. Fondurile, obţinute prin colecte, donaţii, impozite, au fost administrate de Consistorul arhidiecezan Sibiu.[15] *La Blaj* s-a înfiinţat, în 1916, un *orfelinat greco-catolic*. *La Braşov*, din iniţiativa Uniunii Femeilor Române, s-a înfiinţat, în 1916, un orfelinat pentru fete, *Orfelinatul Reuniunii de Femei Române*.[16] Andrei Bârseanu, preşedintele ASTREI, după un bilanţ al actelor filantropice, a salutat înfiinţarea orfelinatelor româneşti din Sibiu, Braşov şi Blaj şi a adresat apelul: „Să fim gata la noi jertfe, la noi dovezi de umanitate şi iubire de neam şi de ţară".[17]

---

13 Dr. Gh. Popoviciu, *Biserica şi protecţia familiei, mamei şi copilului*, T.R. nr. 10—17/1943.
Dr. Emilian Vasilescu, *Creştinismul şi săracii*, T.R. nr. 20/1945.

14 *Orfelinatul „Ferdinand"*, T.R. nr. 116/1898.

15 *Un nou aşezământ umanitar*, T.R. nr. 136—137/1915.
Orfelinatul din Sibiu, T.R. nr. 138/1915.
Orfelinatul român din Sibiu, T.R. nr. 2/1916.
Comisia a întocmit statutele orfelinatului, T.R. nr. 12/1916.
Orfelinatul român, T.R. nr. 17/1919.
Liste ale colectelor, T.R. nr. 20—40/1916, 43/1916, 17/1919.
Orfelinatul Bisericii Ortodoxe, T.R. nr. 13—14/1946.

16 *Orfelinatul românesc din Blaj*, T.R. nr. 16/1916.
De la Uniunea Femeilor române, T.R. nr. 45/1916.

17 Andrei Bârseanu, *Orfelinatele noastre* (articol reluat din Revista Transilvania), T.R. nr. 91/1916.

Aproape în fiecare număr al *Telegrafului român* s-au publicat apeluri pentru strângerea colectelor, apeluri de sensibilizare pentru soarta orfanilor.[18] Coordonarea activității filantropice de ocrotire a orfanilor se va realiza, din 1920, prin *Societatea de ocrotire a orfanilor*, ratificată prin Legea Oficiului Național I.O.V. din 2 septembrie 1920. S-au consemnat în paginile *Telegrafului român* acțiunile caritabile ale reuniunilor de femei, ale reuniunilor de meseriași, ale Institutului de credit Albina, ale fondurilor și fundațiilor, ale societăților de binefacere, ale Bisericii, ale persoanelor particulare. S-au publicat numeroase liste cu nume ale elevilor gimnaziali și studenților care au beneficiat de mese gratuite și burse.

S-au consemnat confirmări de *ajutoare a răniților de război;* acestora și familiilor lor li s-au oferit alimente, îmbrăcăminte și bani; s-au oferit și daruri de suflet — serbări ale elevilor, cărți din partea ASTREI. Pentru *ajutorarea săracilor* s-au publicat numeroase apeluri și confirmări de oferire a sprijinului în alimente, îmbrăcăminte și bani. Pentru *bolnavi*, pe lângă periodice colecte, s-a organizat, din 1929, la inițiativa Mitropolitului Nicolae Bălan, *duminica bolnavilor*. S-au făcut apeluri și s-a răspuns pentru *ajutorarea celor afectați de calamități* — incendii, inundații, secetă — în Banat, Oltenia, Basarabia.[19]

Susținerea activității caritabile prin informațiile constante și detaliate cu privire la fondurile, fundațiile și societățile de binefacere existente dovedește rolul *Telegrafului român* de *tribună socială pentru crearea și întreținerea sentimentelor caritabile, pentru stimularea acțiunilor filantropice.* Prezentăm succinte date despre câteva *fonduri și fundații.*

Fundația Șaguna a fost creată pentru scopuri bisericești, școlare și filantropice. *Andrei Șaguna* (1809—1873) a intrat în istorie ca reformator și organizator al Bisericii ortodoxe române din Transilvania, întemeietor al Institutului pedagogic-teologic Sibiu, al Tipografiei (1850). Ca om de cultură, a întemeiat „Calendarul" (1852), „Telegraful român" (1853), a susținut întemeierea „Asociațiunii transilvane pentru limba română și cultura poporului român", a fost membru fondator și primul ei președinte. A înființat peste 400 de școli confesionale românești și două gimnazii — Brașov și Brad. Ca om politic a prezidat Marea Adunare de pe Câmpia Libertății de la Blaj (1848), a susținut drepturile românilor la Curtea imperială.

Ca filantrop a creat *„Fundația dascălilor săraci"*, a inițiat și a administrat un timp *„Fundația Francisc Iosefină"* (1853) prin care se ofereau

18 *Date privind colectele pentru orfelinate.* Exemplificăm: T.R. nr. 136, 137, 138/1915; 2, 16, 20—40 43, 45/1916; 82/1918; 11/1921, 39—40/1923; 40—41/1945; 17—18, 29—32, 35—38/1946, 1—2, 17—18, 33—36/1947, 1—2/1948 ș.a.

19 *Burse și mese oferite elevilor și studenților.* Exemplificăm: T.R. nr. 26/1892, 58—61, 63, 64/1894; 17/1895. 32/1896, 85/1899, 49, 52, 86/1900, 56/1902; 75/1903; 90/1904, 30/1910, 43, 56, 62, 86, 87/1911; 17/1917, 21/1924, 5—6/1947.

Ajutorarea răniților de război. Exemplificăm: T.R. nr. 7, 44, 68, 70, 86/1977; 29/1915; 30/1918; 11/1942; 22/1944, 5/1945 ș.a.

Ajutorarea săracilor. Exemplificăm: T.R. nr. 138/1900, 139/1901, 9/1902, 2/1909 2/1910, 120/1911, 11/1919.

Ajutorarea bolnavilor. Exemplificăm: T.R. nr. 13/1941, 8/1942 ș.a.

Ajutorarea sinistraților. Exemplificăm: T.R. nr. 67, 68/1910, 37—38/1946, 3—4/1947.

burse studenţilor. Prin testament averea a rămas Arhiepiscopiei pentru scopuri bisericeşti, şcolare şi filantropice. Fondurile *Fundaţiei Şaguna* au fost folosite în principal pentru construirea şi repararea bisericilor române din Ardeal, pentru înfiinţarea şi întreţinerea şcolilor confesionale poporale. Au primit bani pentru zidiri şi recondiţionări ale bisericilor localităţi ca: Petroşeni, Căpâlna, Deva, Caţcău, Săsăuş, Sibiu, Stremţi, Porumbacu, Bistriţa, Părău, Săcel ş.a. S-au oferit ajutoare băneşti pentru înfiinţarea şcolilor confesionale, a gimnaziilor, a şcolilor româneşti din Agârbiciu, Dumbrava, Oarda de Jos, Şelimbăr, Răşinari.[20]

Fondul sau Fundaţia Miron Romanul s-a creat pentru acordarea de stipendii preoţilor activi şi distinşi.[21]

Fundaţia Gojdu a fost creată la dorinţa juristului, omului politic şi de cultură Emanuil Gojdu (1802—1870). În testament se prevedea ca în primii 50 de ani să se acorde stipendii de maximum 500 florini tinerilor români ortodocşi talentaţi cu părinţi săraci; în următorii 50 de ani se vor da stipendii tinerilor ce vor deveni învăţători, preoţi, artişti; în a treia perioadă de 50 de ani, în afara celor menţionaţi, vor primi stipendii preoţi şi învăţători cu însuşiri eminente, cu familii numeroase, celor săraci. Se acordau fonduri şi pentru alte scopuri social-culturale.

Administraţia a fost încredinţată mitropolitului, episcopilor ortodocşi români din Ungaria şi Transilvania şi bărbaţilor laici „cu autoritate, oneşti şi deştepţi". Tot prin testament s-a cerut capitalizarea a 2/3 din venitul net. În 1870 averea a fost evaluată la 200 000 florini, în 1897 — la 1 702 093 florini, în 1923 — la 200 milioane lei. În 1898, când din administraţia fundaţiei au făcut parte Mitropolitul Miron Romanul şi Episcopul de Arad Ioan Meţianu, s-a dispus înfiinţarea unui internat la Budapesta pentru găzduirea a 50 de universitari stipendiaţi. În paginile *Telegrafului român* au apărut numeroase confirmări ale acţiunilor filantropice ale Fundaţiei Gojdu. S-au publicat liste cu studenţi — în filosofie, drept, tehnică — care au primit stipendii, liste cu doctori în ştiinţe stipendiaţi. S-a făcut propunerea de a se înfiinţa la Cluj un colegiu Gojdu.[22]

Fundaţia Carol I. Testamentul Regelui Carol prevedea ca cele 12 milioane lei să fie acordate societăţilor culturale, fundaţiilor şi aşezămintelor de ocrotire socială, Bisericii. Pentru Academia Română s-a acordat 600 000 lei, pentru Fundaţia universitară Carol — 600 000 lei. S-au acordat fonduri pentru Societatea geografică tot de el fondată, pentru ajutorarea ofiţerilor, pentru societăţi de binefacere, orfelinate şi internate. Pentru Biserica naţională s-au donat 600 000 lei, pentru Biserica catolică — 400 000 lei, pentru Biserica protestantă — 100 000 lei. *Fundaţia universitară Carol I* (T.R. nr. 17/1895) s-a înfiinţat prin decret în 3 februarie 1895, ea avea şi scopul de a crea o bibliotecă pentru studenţi, pentru cei care realizează lucrări speciale (licenţă, doctorat) şi sunt lipsiţi de mijloace materiale.

Fundaţiile create de intelectuali generoşi şi modeşti din punct de vedere material — Gh. Botta, Ioan Popescu, Petru Şpan, Nicolae Popea,

20 *Fundaţiunea Şaguna*, T.R. nr. 86/1900, 56/1902, 75/1903.
21 *Fondul Miron Romanul*, T.R. nr. 49/1900, 52/1900.
22 *Fundaţiunea Gozsdu*, T.R. nr. 58/1894, 61/1894, 61, 63, 64/1894, 21/1924 ş.a.

Ioan Mihu, Ioan Lapedatu — şi de *militari* au avut rostul de a sprijini formarea învăţătorilor şi a meseriaşilor, de a consola suferinţele neajutoraţilor.[23] *Fundaţia Gheorghe Botta* a oferit ajutoare pentru şcoli, pentru salariile învăţătorilor, ajutoare pentru răniţi şi invalizi, pentru studiile elevilor. *Fundaţia Ioan Popescu* a fost creată în 1892 prin contribuţii ale foştilor elevi şi studenţi teologi pentru a sprijini material pe cei cu mijloace modeste ce doreau să devină învăţători. Ioan Popescu a fost profesor la Seminarul Andreian, membru corespondent al Academiei Române, membru al Comitetului „Asociaţiunii transilvane", autorul unor fundamentale lucrări de psihologie şi pedagogie, fondatorul şi redactorul revistei „Organul pedagogic". *Fundaţia Petru Şpan* a fost creată în 1911 prin contribuţii, fondurile fiind destinate copiilor de moţi săraci care învăţau meserii. Petru Şpan a fost un cunoscut publicist, fondator şi redactor al revistelor: „Vatra şcolară", „Foaia pedagogică", „Pedagogia nouă", autor al unor lucrări de pedagogie şi metodică. *Fondul Nicolae Popea,* creat în 1911, a fost destinat pentru a ajuta pe cei ce învăţau meserii sub egida Reuniunii sodalilor.

Fundaţia pentru ajutorarea ziariştilor români din Ungaria şi Transilvania, înfiinţată în 1911, a avut printre donatori pe: Emanuil Ungureanu, Gh. Pop de Băseşti, Valeriu Branişte. Iniţiatorul este dr. Ioan Mihu din Vinerea (Orăştie). Sub protecţia acestei fundaţii, la 25 octombrie 1931 s-a inaugurat *Căminul ziariştilor români* din Ardeal şi Banat. *Fundaţia Lapedatu.* În 1933, din iniţiativa unui grup de intelectuali în frunte cu dr. Ioan Bunea, director al Liceului Gh. Lazăr, s-a înfiinţat un aşezământ caritabil ce purta numele Veturiei Lapedatu. În 1938 Ioan Lapedatu a întocmit actul de fundaţie. Scopul a fost ajutorarea tineretului şcolar cu burse şi înfiinţarea Căminului intelectualilor, în imobilul aflat în Sibiu, Calea Poplăcii nr. 10. *Fundaţiile militare* au oferit ajutoare ofiţerilor răniţi şi familiilor lor. Amintim, din cele 12, câteva: F. locotenent mareşal campestru conte Petru Strozzi, F. general de infanterie Otto Cavaler de Pohl, F. Iacob de Schellenburg, F. dr. Iacob Heisfeld ş.a.[24].

Dintre *fundaţiile destinate exclusiv ajutorării săracilor,* create tot de nevoiaşi din solidaritate cu starea de sărăcie, amintim pe cele din Orlat şi Răşinari.[25] *Fundaţiunea invalizilor din pretura Orlat* a fost înfiinţată încă din 1859 şi cuprindea 12 comune ale cercului Orlat: Gura Râului, Cacova, Magul, Orlat, Poplaca, Răşinari, Sibiel, Săcel, Sălişte, Tilişca, Valea. Scopul ei a fost ajutorarea invalizilor şi a familiilor lor. Capitalul era constituit din obligaţiuni de stat şi din răscumpărarea pământului. *Fondul săracilor români din Răşinari* s-a constituit în 1863 prin contribuţii ale do-

23 *Fundaţiunea Gh. Botta,* T.R. nr. 18/1874, 30, 40, 68, 70, 78, 86/1877.
Fundaţiunea Ioan Popescu, T.R. nr. 28—53/1892.
Fundaţiunea Petru Şpan, T.R. nr. 43, 56, 62/1911.
Fundaţiunea Nicolae Popea, T.R. nr. 86, 87/1911.
Fundaţiunea pentru ajutorarea ziariştilor români din Ungaria şi Transilvania, T.R. nr. 20/1917, 77—78/1931.
Fundaţiunea Lapedatu, T.R. nr. 5—6/1947.

24 *Ajutoare din fundaţiuni militare,* T.R. nr. 17/1917.

25 *Fundaţiunea invalizilor din pretura Orlat,* T.R. nr. 14, 15/1900.
Fondul săracilor români din Răşinari, T.R. nr. 22—23/1927.

natorilor în bani și pământ, deși primele inițiative de înființare au avut loc în 1841, cunoscute și sprijinite de Andrei Șaguna.

Ca tribună a acțiunilor filantropice și a sentimentelor caritabile, *Telegraful român* a publicat numeroase articole de informare și opinie cu privire la *societățile de binefacere* — religioase, publice și private, cele din urmă s-au înființat și au acționat tot în spiritul valorilor moralei creștine. Prezentăm câteva dintre societățile de binefacere ale căror acțiuni au fost consemnate în *Telegraful român.*

Societatea ortodoxă a femeilor române a avut ca scopuri: întărirea credinței, a sentimentului național, sprijinirea școlilor confesionale românești, realizarea acțiunilor filantropice. A luat ființă în Făgăraș în 1876 la inițiativa Anastasiei Popescu, cu concursul lui Ioan Cavaler de Pușcariu și al lui Ioan Codru Drăgușanu. Amintim câteva acțiuni. Au fost îngrijiți și ajutorați răniții de război; drept recompensă, în 1878 *Societatea* a fost decorată cu „Crucea Elisabeta". A trimis bani și haine Crucii Roșii, a înzestrat spitale cu lengerie. A organizat concerte de binefacere în favoarea familiilor sărace. A contribuit la înființarea și întreținerea școlilor confesionale românești, a internatelor pentru elevi săraci, a înființat, împreună cu ASTRA, biblioteci, muzee de obiecte casnice.[26]

Sub președinția Alexandrinei Cantacuzino, *Societatea ortodoxă a femeilor române* a pus la dispoziția mareșalului Ion Antonescu însemnate sume de bani pentru ajutorarea familiilor ostașilor căzuți la datorie în timpul rebeliunii și pentru înzestrarea armatei (în 1939). S-a ocupat de îngrijirea cimitirelor eroilor și de ridicarea troițelor în amintirea lor. Episcopul Nicolae Colan, cu concursul *Societății ortodoxe a femeilor române,* a înființat la Cluj, în 1935, *Mânăstirea Sfânta Elisabeta* pentru a forma maici îngrijitoare de bolnavi. La București, în 1936, se va înființa, la inițiativa Patriarhului Miron Cristea *Institutul de caritate al călugărițelor ortodoxe române* și, în 1938, *Mânăstirea maicilor de caritate.*

Activitatea *Societății femeilor ortodoxe române* s-a bucurat de aprecieri elogioase. Dr. Dumitru Stăniloae, într-un articol, remarca: „Societatea este o ilustrare și o aplicare a spiritului șagunian care vrea să lucreze în slujba idealurilor bisericești strâns împletite cu cele naționale" iar dr. Dumitru Călugăr aprecia: „Societatea contribuie la legarea sufletului de altarul străbun".

Mitropolitul Nicolae Bălan a dat la începutul anului școlar 1941/1942 binecuvântarea și îndrumarea pentru organizarea elevelor de la Școala normală de fete „Andrei Șaguna" din Sibiu într-o *„asociație religioasă ce poartă numele Anastasiei Șaguna,* în scopul completării educației religioase, morale, naționale, culturale și sociale a tinerelor fete din sat, a elevelor și a celor care lucrează în fabrică. Pentru băieți funcționa *Cercul tinerimii adulte Sfântul Gheorghe".* Pe plan social membrii acestor societăți se implicau în organizarea primului ajutor medical, îngrijirea copiilor cu părinți ocupați.[27]

Societatea de ocrotire a orfanilor a funcționat sub patronajul Regi-

26 *Societatea ortodoxă a femeilor române,* T.R. nr. 41/1921, 25/1937.
27 *Asociația religioasă Anastasia Șaguna,* T.R. nr. 10/1943.

nei Maria. Inițiativa de înființare a avut loc la Iași la 20 august 1916, statutele s-au votat la 30 decembrie 1917 iar ratificarea s-a realizat prin Articolul 11 al Legii Oficiului Național I.O.V. din 2 septembrie 1920. Membrii fondatori au fost: Regina Maria, Principele Carol, Principesa Elisabeta, arhiereii Pimen și Nicodim, miniștri, profesori universitari, ofițeri. S-au implicat în conducerea *Societății:* Olga Sturdza (fondatoare), Maria Baiulescu (Brașov), Catinca Bârseanu (Sibiu), Elena Goldiș (Arad), Lucia Cosma (Timișoara), Elena Popovici (Cernăuți). Au funcționat 9 secții — Iași, București, Craiova, Chișinău, Cernăuți, Sibiu, Constanța, Timișoara, Cluj — și 79 filiale.[28]

Din referatele publicate reținem că în 1922 erau peste 100 de orfelinate în țară, deși cerințele erau mult mai mari; recenzați au fost 360 000 orfani iar ocrotiți erau sub 100 000. Ar fi fost nevoie de fonduri cu mult mai mari decât cele disponibile — 30 milioane pentru întreținerea orfelinatelor, 73 milioane pentru întreținerea orfanilor la domiciliu, 106 milioane pentru administrație. Din aceleași referate aflăm de asemenea că în regionala Sibiu funcționau 3 orfelinate subvenționate: Sibiu, Blaj, Brașov, 2 orfelinate proprii: Orăștie și Abrud. În proiect era înființarea orfelinatelor la Orlat, Sâmbăta de Sus, Alba Iulia, Brașov. Cu ocazia Congresului Societății, în 1921, s-a inaugurat Orfelinatul „Principele Carol" la Cluj. Sub egida Societății funcționau sanatorii, școli de corecție, grădinițe de copii. Coordonarea activității practice de ocrotire a orfanilor se realiza prin *Patronajul orfanal* — din cadrul sedriilor orfanale, instituție juridică de apărare a drepturilor orfanilor.

Societatea Principele Mircea s-a înființat în 1919 la inițiativa Reginei Maria cu scopul combaterii mortalității infantile. Dintre realizările acestei societăți în perioada 1919—1927, amintim pe cele mai reprezentative. S-au organizat dispensare (84), maternități (3), școli de infirmiere — vizitatoare și școli de moașe, leagăne pentru copii găsiți și leagăne de zi (5), un preventoriu la munte pentru copii. S-au creat și s-au întreținut cămine pentru femei în convalescență după naștere, cantine pentru mame sărace, un atelier de lucru pentru plasarea femeilor cu copii mici. În primăvara anului 1927 s-au inițiat lucrările de construire a *Așezămintelor spitalicești Regina Maria.* Cheltuielile se cifrau la 200 milioane lei.[29]

Societatea Cultul eroilor s-a înființat în 1920. În ședința organizată în 1927 și patronată de Patriarhul Miron Cristea, bilanțul realizărilor a fost: centralizarea mormintelor a peste 11 000 eroi în cimitire de onoare la Constanța, Târgoviște, Valea Uzului, Orăștie, Râmnicu Vâlcea, Cernăuți; construirea mauzoleelor și criptelor pentru osemintele eroilor; repatrierea osemintelor eroilor din Bulgaria și Franța; ridicarea a 62 de

---

28 *Ocrotirea orfanilor de război*, T.R. nr. 43/1919.
Adunarea generală a Societății Ocrotirea orfanilor de război, Raport, T.R. nr. 50/1920.
Congresul Societății Ocrotirea orfanilor, T.R. nr. 37/1921.
Îngrijirea de orfani, T.R. nr. 50/1922.
Sebastian Stanca, *Orfanii de război*, T.R. nr. 21/1943.
Dr. Corneliu Sirbu, *Ocrotirea orfanilor*, T.R. nr. 40—41/1945.
29 *Activitatea Societății Principele Mircea*, T.R. nr. 33—34/1928.

troiţe; acordarea ajutoarelor pentru ridicarea de noi morminte de eroi; editarea revistei „România Eroică".[30]

Unele informaţii furnizate de *Telegraful român* se referă la activitatea *Societăţii de Cruce Roşie.* Călugări şi călugăriţe au activat prin acestă Societate. *Crucea Roşie* s-a înfiinţat în anul 1876 sub patronajul Reginei Elisabeta, iniţiatorul principal fiind dr. Carol Davila. Primul preşedinte a fost Dimitrie Grigore Ghica iar primul vicepreşedinte a fost dr. Carol Davila. În anul 1906 a luat fiinţă *Societatea de Cruce Roşie a Doamnelor din România* care se va uni cu societatea iniţială şi vor forma *Societatea Naţională de Cruce Roşie* în cadrul căreia, din 1922, va funcţiona *Crucea Roşie a Tinerimii.* Îndeosebi în timpul războiului de independenţă din 1877 şi al celor două războaie mondiale, *Crucea Roşie* a desfăşurat eroice acţiuni de ajutorare a răniţilor de război, refugiaţilor, populaţiei civile, prizonierilor. Cu mari eforturi s-au înfiinţat şi înzestrat centre sanitare stabile şi mobile; s-au acordat ajutoare populaţiei afectate de calamităţi naturale, s-a luptat cu epidemiile; s-au înfiinţat şi întreţinut orfelinate şi colonii de copii. Pentru veritabile acte de eroism, infirmierele au fost distinse cu ordine şi medalii civile şi militare.

Reuniunile femeilor române au funcţionat în diferite centre: Braşov (înfiinţată în 1849), Făgăraş, Lugoj, Blaj, Beiuş, Sibiu (înfiinţată în 1881). Dintre acţiunile lor amintim: înfiinţarea şi ajutorarea internatelor de fete; organizarea şi subvenţionarea meselor pentru studenţi; înfiinţarea şcolilor de menaj, a orfelinatelor (în Braşov), a preparandiei cu internat pentru fete; ajutorarea cu hrană, bani şi îmbrăcăminte a soldaţilor plecaţi pe front, a familiilor lor, săracilor, văduvelor, bătrânilor, bolnavilor; organizarea expoziţiilor de copii, a expoziţiilor casnice; organizarea acţiunilor culturale pentru păstrarea obiceiurilor, cunoaşterea cântecelor şi a jocurilor româneşti; îngrijirea cimitirelor pentru eroi, întreţinerea bisericilor. În 1913 a fost constituită *Reuniunea femeilor române din Ardeal* iar în 1918 s-a constituit *Reuniunea femeilor din România.*[31]

Acţiuni filantropice au desfăşurat şi *Reuniunile române de înmormântare,* înfiinţate în 1900 cu scopul de a ajuta înhumarea cuviincioasă a membrilor săi.[32] Acţiuni filantropice constante şi diversificate au desfăşurat Reuniunile sodalilor români.[33] *Telegraful român* a găzduit numeroase ştiri cu privire la acţiunile filantropice ale „Albinei". *Institutul de credit şi economii Albina* a sprijinit material înfiinţarea Şcolii civile de fete din Sibiu, a oferit însemnate fonduri reuniunilor agricole, medicale, artistice. A subvenţionat acţiuni culturale ale *Societăţii „România jună"* din Viena, ale *Societăţii „Petru Maior"* din Budapesta. Au fost ajutoraţi nu-

30 *De la Societatea Cultul eroilor,* T.R. nr. 33—34/1928.
31 *De la Reuniunea femeilor române din Sibiu,* T.R. nr. 60/1912.
Problemele reuniunilor de femei în războiul actual, T.R. nr. 10/1915.
Congresul I al Ligii Naţiunilor a Femeilor române din Sibiu, T.R. nr. 43/1924.
Jubileul Reuniunii femeilor române din Braşov şi Congresul Uniunii femeilor române, T.R. nr. 63—64/1926.
32 *Un aşezământ umanitar* (10 ani de la înfiinţarea Reuniunii române de înmormântare din Sibiu), T.R. nr. 13/1910.
33 *Acţiuni filantropice ale Reuniunii sodalilor români.* Exemplificăm: T.R. nr. 138/1900, 9/1902, 2/1910, 11/1919, 54/1919, 11/1942.

meroşi elevi şi studenţi cu mese gratuite şi cu burse, a înfiinţat şi a întreţinut internate pentru elevi, a oferit constante ajutoare săracilor şi orfanilor.[34]

Activitatea socială caritabilă bisericească, publică şi privată, desfăşurată pe diverse planuri, după cum rezultă din paginile *Telegrafului român,* se fundamentează pe *iubire şi milă,* valori fundamentale ale moralei creştine. Din consideraţiile dr. Corneliu Sârbu cu privire la *teoria milei creştine,* reamintim câteva idei. Considerată în general ca aptitudine „de a recepta durerea cuiva", *mila,* asociată cu dărnicia şi generozitatea, completează spiritul de dreptate. Ca explicaţie psihologică, din trebuinţa de sprijin material şi moral, omul are nevoie, mai cu seamă când este în suferinţă, de milă, de compasiune. Mila creştină este „practicarea iubirii creştine prin ajutorarea celor cuprinşi de suferinţă şi lipsuri materiale şi spirituale, având ca scop suprem înviorarea şi întărirea semenului nostru în drum spre izbăvire şi fericire veşnică". Mila creştină este profund umană ca manifestare a iubirii aproapelui, produs al iubirii de Dumnezeu, iar faptele de milostenie se adresează atât trupului cât şi sufletului.

Valoarea milosteniei ca acţiune, sintetizează acelaşi autor, constă în faptul că „poartă în sine frumuseţea şi preţul unei virtuţi, că înnobilează pe cel ce o practică, imitându-l pe Dumnezeu". Ea are şi o valoare morală de dărnicie şi generozitate care trebuie să se manifeste „din simţire profundă şi nu de dragul laudelor", altfel mila degradează şi mai mult distruge. De aceea este necesară *educarea milei* şi sensibilizarea oamenilor, a societăţii pentru *organizarea milosteniei* prin acţiunile caritabile publice — de stat, bisericeşti şi private.[35] După dr. Emilian Vasilescu „mila este iubirea celui lipsit, identificarea cu suferinţa aproapelui, durerea celuilalt pe care o simţi şi tu . . . mila dărâmă şi clădeşte, rupe din sine şi dă, ajută fără să cântărească".[36] După Diaconul Nicolae mila este *samariteism,* prin ea purtăm împreună povara suferinţei. „Mila e lacrimă coborâtă din cer pe pământ să înmoaie glia inimii secătuite, uscate de vânturile aspre ale răutăţii".[37]

Imaginea cuprinzătoare asupra concepţiei teoretice şi activităţii sociale caritabile, aşa cum reiese din paginile *Telegrafului român* în primul său secol de existenţă, indică *coordonatele operei sociale a Bisericii creştine ortodoxe române.* Cu certitudine, iniţiativa în organizarea asistenţei sociale a aparţinut Bisericii. Aşezămintele spitaliceşti de pe lângă biserici şi mânăstiri, bolniţele reprezintă cele dintâi instituţii de ocrotire socială.[38] Dintre acestea s-au diferenţiat xenodochii (pentru călători, misionari), brefotrofii şi orfanotrofii (pentru copii), gerontocomii (pentru bătrâni), nosocomii (pentru bolnavi). Azilurile-spitale din secolele XIII—XIV, spitalele din epoca modernă, întemeiate din îndemnuri morale de ca-

34 *Acţiuni filantropice ale Institutului de credit şi economii Albina.* Exemplificăm: T.R. nr. 32/1896, 21/1897, 30/1910, 20/1906.

35 Dr. Corneliu Sîrbu, *Problema socială — problemă* acută, T.R. nr. 39—50/1942, 2—4/1943.

36 Dr. Emilian Vasilescu, *Ofensiva milei,* T.R. nr. 90/1944.

37 Diaconul Nicolae, *Mila,* T.R. nr. 93/1944.

38 Dr. Antonie Plămădeală, *Bolniţele mânăstireşti în istoria grijii Bisericii pentru bolnavi,* T.R. nr. 23—24/1992.

ritate creştină şi prin contribuţii băneşti ale fondatorilor — domnitori, boieri şi ale înalţilor reprezentanţi ai Bisericii, au îndeplinit constante funcţii de asistenţă socială a neajutoraţilor.

În opera socială a Bisericii Ortodoxe Române se înscrie acţiunea de înfiinţare şi întreţinere a azilurilor şi orfelinatelor proprii în Sibiu, Braşov, Abrud, Alba Iulia, Orăştie, Orlat ş.a., susţinerea iniţiativelor fondurilor, fundaţiilor şi societăţilor de binefacere pentru crearea şi întreţinerea instituţiilor sociale de ocrotire. Paginile *Telegrafului român* au găzduit frecvent articole informative cu privire la fondurile, fundaţiile şi societăţile de binefacere religioase, publice şi private şi au creat un curent de opinie favorabilă pentru sentimentele caritabile, pentru acţiunile filantropice. Sub egida Bisericii s-au organizat colecte, s-au adresat apeluri de înaltă autoritate morală-religioasă pentru înfiinţarea şi întreţinerea siptalelor, azilurilor şi orfelinatelor, pentru ajutorarea răniţilor din război şi a familiilor lor, pentru susţinerea materială a săracilor, văduvelor şi orfanilor. Biserica a contribuit prin burse la sprijinirea formării intelectualilor români. În perioade de mare necesitate, mânăstirile au format călugări şi călugăriţe pentru a activa în Crucea Roşie, maici de caritate pentru spitale, aziluri şi orfelinate. Rolul confesorilor în spitale şi penitenciare era acela de a uşura suferinţele, de a sprijini îndreptarea morală, de a realiza o autentică şi eficientă terapie psihologică.

Din aceeaşi operă socială a Bisericii Ortodoxe Române fac parte şi acţiunile de medicină şi igienă socială. Prin articolele publicate, prin predicile convingătoare, s-au combătut viciile — alcoolismul („boala strugurilor" este numit într-unul din primele numere ale *Telegrafului român*), trândăvia, hoţia, minciuna, ipocrizia, violenţa, concubinajul; s-au combătut divorţul şi abandonarea familiei, avortul şi infanticidul. Revigorarea fizică şi morală a poporului istovit de cele două războaie mondiale nu era posibilă fără o politică demografică menită să contribuie la creşterea natalităţii şi la reducerea mortalităţii infantile. Preoţii, medicii şi învăţătorii s-au implicat în acţiuni de igienă preconcepţională pentru a determina naşterea copiilor sănătoşi; s-a vegheat la respectarea măsurilor de impunere a certificatelor prenupţiale, de protejare a femeii gravide şi a copiilor mici; s-a acţionat pentru prevenirea şi terapia bolilor, pentru ocrotirea deficienţilor — orbi, surdo-muţi, invalizi, delincvenţi. S-a acţionat pentru sprijinirea căsătoriilor, pentru combaterea concubinajului atât pentru considerentul sănătăţii morale dar şi pentru considerentul apărării dreptului copilului la securitate materială şi spirituală în familie.[39].

Coordonatele activităţii de asistenţă socială, aşa cum apar în paginile Telegrafului român în primul său secol de existenţă, reprezintă puntea de legătură cu trecutul acestui domeniu şi un reper stimulativ în regândirea asistenţei sociale ca teorie şi practică de ajutorare a defavorizaţilor social în contextul realităţii contemporane.

Conf. univ. dr. Elena Macavei

---

39 Dr. Vasile Gan, *Biserica şi prolbemele sociale*, T.R. nr. 100—103/1904.
Dr. C. Mihăilescu, *Igiena socială în România*, T.R. nr. 19—25/1934.
Dr. Emilian Vasilescu, *Opera socială a Bisericii*, T.R. nr. 13—14, 19—20, 25—26/ 1948, 2—3, 4—5/1949.

TELEGRAFUL ROMÂN împotriva dictatului de la Viena. Martor al acestor tragice evenimente

Anul 1940 a constituit pentru România şi, mai ales pentru românii din Ardeal, începutul unui calvar care va dura timp de patru ani, până la eliberarea acestora de sub jugul hitleristo-horthyst, în 1944. Este anul în care horthyştii maghiari, în alianţă cu hitleriştii germani sileau România să cedeze Ungariei o parte din teritoriul Transilvaniei.[1]

În faţa acestei situaţii, populaţia României şi-a ridicat glasul combătând politica revanşardă şi revizionistă a puterilor Axei. Între combatanţi şi mărturie a celor întâmplate atunci se află şi *Telegraful Român* de la Sibiu, bătrâna foaie bisericească fondată de marele Andrei Şaguna. Astfel, sub titlul: *„Să grăiască Ardealul"*, la 28 iulie 1940, foaia sibiană arăta cu fermitate că Ardealul constituie parte organică a României, la care s-a alipit în anul 1918 din propria-i voinţă. „E vremea — se scrie între altele — când Ardealul nu trebuie şi nu poate sta nemişcat. Trăim clipe mari, în care poporul său are să declare, ca şi în trecut, că unitatea naţională, prin alipirea Transilvaniei la vechea ţară, nu s-a creat prin silnicia tratatelor, ci din *liberă şi generală voinţă* a ardelenilor, neexceptând nici pe locuitorii săi germani".[2] În numărul următor (33—34/1940) se respingea energic orice fel de încercare de a rupe o parte din trupul ţării, pentru a o alipi Ungariei. În termeni categorici, se spunea: „Să se ştie că Ardealul respinge, cu întreagă energia, târguiala de teritoriu din trupul său şi că preferă să înfrunte primejdiile şi suferinţele ce i se pregătesc. Cerem să ni se dea putinţă a reacţiona, cât mai neîntârziat, împotriva zilnicelor provocări ale magnaţilor „civilizaţi" de la Budapesta care făgăduiesc o *asasinare în masă a românilor din Ardeal* în momentul când vor ajunge să-l stăpânească. Astfel de plănuiri, vrednice de strămoşii celor ce le comit, ar fi păcat să nu fie remarcate în toate cercurile străinătăţii ca să se vadă lămurit: Cine este acela care lucrează necontenit la tulburarea păcii între oameni".[3] Că românii erau conştienţi de cele ce vor urma unei cedări a Ardealului, ne-o spune *Telegraful* nr. 35—36/1940, sub titlul *„Nimic decât dreptate Ardealului!"*, consemnând: „Postul de radio, din chiar inima ţării ungureşti, cu întreg" revizionismul ei, în frigurile propagandei, ne declară în toate limbile că *amarnică soartă* ni se croieşte nouă, ardelenilor români (parcă nu am şti) în cazul când nu vrea să ne sacrificăm ţara".[4] Românilor le erau de bună seamă cunoscute gândurile lui Dücsö

---

1 Dr. Nicolae Corneanu, *Biserica românească din nord-vestul ţării în timpul prigoanei horthyste*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986; Mihai Fătu, *Biserica românească din nord-vestul ţării sub ocupaţia horthystă 1940—1944*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985; Constantin Voicu, *Biserica strămoşească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală şi naţională a poporului român*. Sibiu, 1989; Ioan N. Ciolan, Constantin Voicu, Mihai Racoviţan, *Transylvania — Romanian History and Perpetuation*, Patronaged By Pro Patria, cultural-scientific Foundation, Bucharest, 1993.

2 *Telegraful Român*, nr. 31—32, 1940, p. 1.

3 *Idem*, nr. 33—34, 1940, p. 4.

4 *Idem*, nr. 35—36, 1940, p. 1.

Csaba care, în 1939, scria: „Eu nu aştept să vină răzbunarea! Voi suprima pe fiecare valah cu ce-mi iese în cale! Pe fiecare îl voi suprima! Nu va fi îndurare. Voi aprinde satele noaptea — satele valahe! Voi trage în sabie toată populaţia, voi otrăvi toate fântânile şi voi ucide până şi copiii în leagăn, în genere, voi distruge acest neam... Nu va fi pentru nimeni nici o milă... Nici pentru copiii din leagăn, nici pentru mama care va naşte un copil... voi suprima pe fiecare valah şi atunci nu va mai fi în Ardeal decât o singură naţionalitate, cea maghiară, naţiunea, sângele meu! Voi face inofensivi pe viitorii Horia şi Cloşca. Nu va fi milă".[5] În asemenea împrejurări, deloc noi pentru români, *Telegraful* îşi îmbărbăta cititorii amintind memorabilele cuvinte ale lui Ştefan cel Mare: „Când duşmanul vostru va cere legăminte ruşinoase de la voi, atunci mai bine muriţi prin sabia lui, decât să fiţi privitori împilării şi ticăloşiei ţării voastre". Arătând că numai fiind uniţi, românii vor putea face faţă furtunii ce se anunţa, *Telegraful* conchide: „Aşa au să făptuiască, în solidară frăţietate, urmaşii săi, adunându-se zid în jurul energiilor ce reprezintă şi apără viitorul neamului în momentele hotărâtoare de astăzi: Dreptate Ardealului!".[6]

Dreptatea însă avea să fie încălcată, fără ca românii să se poată opune. La 30 august 1940 se semnau la Viena documentele „arbitrajului" germano-italian, „Dictatul de la Viena", prin care partea de nord a Transilvaniei (43492 km^2 şi 2 667 000 de locuitori, în majoritate români) era smulsă României şi predată Ungariei horthyste, Germania şi Italia „garantând" noile frontiere ale României.

Reacţia românilor a fost deosebit de puternică. La 12 septembrie *Telegraful* (nr. 37—38/1940) făcea cunoscută lumii manifestaţia care a avut loc la Sibiu împotriva silnicului act de la Viena. Este vorba despre momentul de la 1 septembrie 1940 când, după sfârşitul Sfintei Liturghii, pe treptele catedralei mitropolitane s-au rostit cuvântări înflăcărate care condamnau cu asprime „arbitrajul" de la Viena. Apoi, în faţa reşedinţei mitropolitane, demonstranţii l-au aclamat pe mitropolitul Nicolae Bălan care, în Consiliul de Coroană din 20/30 august, a cerut, alături de alţi participanţi, respingerea „arbitrajului" şi apărarea cu forţa armată a teritoriului naţional. Vrednicul ierarh a răspuns şi de această dată printr-o cuvântare de un înalt patriotism.[7] În acelaşi număr, gazeta sibiană publica un articol semnat de D.S. (Stăniloae), întitulat semnificativ: „*Ardealul frânt în două*" şi în care se evidenţia marea nedreptate săvârşită la Viena. Subliniind necesitatea vitală ca Ardealul să-şi păstreze neştirbită unitatea în statul român, autorul arăta: „Rezultatul arbitrajului de la Viena ne doare nu numai pentru suferinţele şi greutăţile sub care gem scumpii noştri fraţi predaţi unei ţări străine, ci şi pentru strâmtorarea în care este aruncat întregul nostru neam". Şi continuă, asigurând cu clarviziune: „Starea în care se găseşte acum neamul nostru este o stare anormală, im-

5 Mihai Fătu şi Mircea Muşat (coord.), *Teroarea horthysto-fascistă în Nord-Vestul României, septembrie 1940—1944*, Bucureşti, 1985, p. 39.
6 *Telegraful Român*, nr. 35—36, 1940, p. 1.
7 *Idem*, nr. 37—38, 1940, p. 3.

posibil de suportat în chip liniştit. În mod organic, firesc, chiar fără de voia noastră vom tinde după întregire, atât noi, cei rămaşi în libertate, cât şi fraţii noştri predaţi unei stăpâniri străine".[8] Tot în numărul 37—38/1940, *Telegraful* tipărea şi cuvântarea ţinută de către mitropolitul Nicolae Bălan, la 8 septembrie 1940, în catedrala mitropolitană din Sibiu. Deşi adânc rănit în suflet de cele întâmplate, ierarhul patriot îşi încuraja turma îndemnând-o să-şi întărească trupul şi sufletul, pentru a putea depăşi şi această încercare grea care a venit asupra românilor. Iată ce le spunea el între altele: „Cu toată sângerarea ce ne-a produs-o această rană, trebuie să ne oţelim sufletul prin încredere în viitorul nostru, prin voinţă dârză de-a învinge greutăţile de-acum. Suferinţa nu trebuie să ne doboare la pământ, ci să ne înalţe şi să ne întărească şi mai mult. Un popor care e în stare să treacă cu demnitate bărbătească printre cele mai covârşitoare încercări, nu numai că îşi păstrează neştirbite forţele prin care îşi va recâştiga ceea ce a pierdut, ci şi le înmulţeşte. Să asigurăm pe fraţii noştri pe care îi aşteaptă zilele fără de lumină şi fără bucurie ale stăpânirii străine, că nu-i vom uita, că toate gândurile şi întreagă inima noastră vor fi necontenit cu ei şi se vor zbate numai pentru ei. Să facem legământ sfânt că nu ne vom odihni până ce nu vom vedea ziua reîntregirii noastre naţionale".[9]

Şi, într-adevăr, acea zi a sosit. Dar, până atunci, s-au adeverit cele prevestite de către *Telegraful Român*: în teritoriul ocupat ungurii au dezlănţuit o prigoană de neînchipuit împotriva românilor. Sub titlul: *„Metodele trecutului au înviat"* gazeta sibiană anunţa la 22 septembrie că poşta din comunele cedate Ungariei a înapoiat *Telegraful* refuzând să-l distribuie parohiilor şi abonaţilor de aici. Totodată, se adăuga programatic: „Până când se va reveni asupra celei mai învederate nedreptăţi făptuite prin sentinţa de la Viena, grija noastră de căpetenie este să ne apărăm oropsiţii fraţi, terorizaţi de cei ce continuă să poarte ură oarbă şi stupidă împotriva tuturor valahilor".[10]

Această ură s-a manifestat cu atâta furie încât, începând cu acest număr (39/1940), *Telegraful Român*, aproape la fiecare apariţie conţine o rubrică în care sunt prezentate atrocităţile săvârşite de horthyşti împotriva populaţiei româneşti. De astă dată, sub titlul: *„Orori comise de populaţia şi de armata maghiară în ţinuturile evacuate"*, sunt prezentate faptele săvârşite de horthyşti în mai multe localităţi. Astfel, în oraşul *Huedin*, profesorul Gh. Herdea a fost împuşcat pe la spate de bandele horthyste, iar Vasile Popa din acelaş oraş a fost spânzurat de picioare, turnându-i-se var nestins în rănile făcute la cap. În comuna *Belin*, judeţul Trei Scaune, au fost masacraţi 10 români; la *Cluj*, bandele horthyste au percheziţionat pe un funcţionar român şi, găsindu-i cocarda tricoloră românească, l-au spintecat cu cuţitele. Tot la *Cluj*, după intrarea armatelor maghiare de ocupaţie, s-au organizat bande înarmate cu cuţite, securi, topoare şi au început să atace populaţia românească şi să devasteze locuin-

8 *Ibidem*.
9 *Ibidem*, p. 4.
10 *Idem*, nr. 30, 1940, p. 2.

țele românilor. Românii care încercau să reziste erau omorâți în bătăi, înjunghiați cu cuțitele și tăiați cu toporul. În județul *Bihor*, toți intelectualii români care au jucat rol oarecare în viața publică au fost arestați. Sunt citați nominal: avocatul Dr. D. Manga, notarul Dr. I. Candrea și T. Popa. La *Beliș*, tot în județul Bihor, unui țăran, la care s-a găsit un drapel tricolor românesc i s-au bătut cuie în cap, iar la *Dej*, toți ofițerii în rezervă au fost arestați, li s-au confiscat hainele și ghetele și au fost duși prin oraș legați în lanțuri și încărcați cu propriile lor obiecte. Apoi, tot la *Dej*, în dimineața zilei de 11 septembrie 1940, un număr de 100 de elevi români au fost duși între jandarmi, cu mături și lopeți pentru curățirea orașului. „Teroarea — spune *Telegraful* — este dezlănțuită de către localnici cu concursul tacit al autorităților maghiare, românii fiind la discreția foștilor funcționari minoritari ai statului român, care declară fățiș că vor răzbuna cei 22 de ani de regim românesc". Este prezentat apoi măcelul săvârșit în comuna *Trăsnea*, unde trupele și ocupația horthystă au dat foc satului și au început să tragă în locuitorii care fugeau din cauza incendiului. Învățătorul român Cosma a fost spânzurat de crucea bisericii, iar preotul Costea legat de un stâlp și ciopârțit cu baionetele până când a murit. În comuna *Florești*, județul Cluj, bandele horthyste înarmate au început, în noaptea de 11/12 septembrie, să treacă prin toate casele locuite de români, pe care i-au terorizat. Câteva zile mai târziu, la 15 septembrie, trupele horthyste din regiunea *Ticfalău* au declarat că vor trece frontiera dacă nu li se va da notarul comunei, pentru anumite „socoteli". Refugiatul ardelean Oct. Costea s-a prezentat la Ministerul afacerilor străine din România unde a declarat că întreaga sa familie a fost masacrată de către unguri.[11]

În numărul 40 din 29 septembrie 1940, *Telegraful Român* anunța cititorilor săi „Mișeleasca ucidere a lui Aurel Munteanu, protopopul ortodox al Huedinului" și a gardianului Ioan Nicula care a încercat să-l apere. Martiriul lui Aurel Munteanu, care a fost ars pe rug de viu în piața orașului de către horthyștii conduși de Gáll Ferencz, s-a datorat adâncului său patriotism — arată gazeta sibiană. Adânc cutremurat de sălbăticia grofului Urmánczy Nándor, care în iarna anului 1919 a ars pe rug 45 de țărani români de pe moșia sa Jozsikafalva, protopopul Munteanu a strâns fonduri și a înălțat o troiță și o capelă pe locul masacrului, unde în fiecare an se strângea poporul din satele protopopiatului său pentru a face rugăciuni în amintirea celor uciși. Faptele acestea n-au fost uitate de către horthyști care de mai mult timp urmăreau să-l lichideze. Deși i se atrăsese atenția să se refugieze la centrul episcopiei din Cluj, el s-a încrezut în promisiunile colegului său maghiar, protopopul calvin Bokor, care-i spusese că-l va apăra în caz de primejdie. Sfârșitul i-a fost însă tragic, asupra lui răsfrângându-se întreaga sălbăticie de care au fost capabili horthyștii fanatici. Tot acum *Telegraful* amintește și de tragicul eveniment din august 1600, când 180 de oșteni ai lui Mihai Viteazul au fost uciși mișelește, pe când se aflau în biserica din piața Huedinului. Și încheie: „Românii nu le vor putea uita în veci (evenimentele — n.n.). Sân-

11 *Ibidem.*

gele nevinovat de la 1600, de la 1919 şi de la 1940, pătează pentru totdeauna fruntea revizioniştilor de la Budapesta".[12]

Întrucât prin dictatul de la Viena, Clujul intra sub ocupaţia horthystă, guvernul român a decis ca Facultăţile de Medicină, Litere şi Drept ale Universităţii din Cluj să-şi mute sediul la *Sibiu*. Miercuri, 25 septembrie, în cadrul unei întruniri a universitarilor s-au ridicat o serie de vorbitori ca: Victor Papilian, Giulea, Vuia, T. Scorobeţ, Dr. G. Preda, Dr. D. Stăniloae, Dr. S. Mitea, Dr. V. Bologa, Dr. N. Comşa şi alţii, care au protestat energic împotriva atrocităţilor săvârşite de către horthyşti pe teritoriul românesc ocupat. Tot acum s-a hotărât ca duminica ce urma, 29 septembrie 1940, să se facă un parastas pentru românii masacraţi şi să se pornească o acţiune sistematică de ajutorare a fraţilor căzuţi în robie.[13] Acest parastas s-a săvârşit, aşa cum s-a hotărât, în catedrala mitropolitană din *Sibiu*, slujind mitropolitul Nicolae Bălan înconjurat de un sobor de preoţi, iar Pr. Prof. A. Nanu rostind predica.[14]

O serie de noi informaţii privitoare la metodele folosite de horthyşti ne sunt oferite de *Telegraful* din 13 octombrie, care arată că pe lângă onorurile care se ţineau lanţ, aceştia şi-au însuşit şi un alt procedeu pentru a curăţi de români ţinuturile amintite: expulzarea, în condiţiile cele mai revoltătoare a mii de intelectuali, meseriaşi şi ţărani români. Sâmbătă, 5 octombrie, la ora 11 a.m. sosea în gara *Curtici* primul tren „special", format din 7 vagoane de marfă, închise pe dinafară, aducând 283 de intelectuali expulzaţi din *Oradea*, în frunte cu episcopul Dr. Nicolae Popovici care a făcut cunoscute condiţiile înfiorătoare în care s-a petrecut acest act.[15] Duminică, 6 octombrie 1940, sosea un nou tren, tot la *Curtici*, având 10 vagoane de marfă, încărcate cu români expulzaţi din *Cluj*, *Oradea* şi *Sighet*. Erau 240 de români cărora, înainte de a trece graniţa, le-au fost luate toate sumele de bani pe care le-aveau asupra lor, percheziţionând până şi pe femei în modul cel mai vulgar şi jignitor. Un alt transport dinspre Cluj a sosit în aceeaşi duminică la ora 1,30 noaptea, aducând 160 de persoane, iar un altul luni dimineaţa la ora 5, aducând 360 de persoane, alte transporturi urmând să sosească. Tot *Telegraful* arăta că, potrivit datelor Ministerului de Interne, au fost expulzaţi din Ungaria, până la 13 octombrie 1940, 11 559 de români, pe când din România în Ungaria au trecut doar 3 828 de unguri, şi aceştia de bunăvoie.[16] În acelaş număr, *Telegraful* face cunoscute noi acte de barbarie horthystă: incendierea unei biserici româneşti din ţinutul Trei Scaune, executarea, la *Târgu Mureş*, a studentului Alexandru Lupu, împuşcarea, la *Oradea* a lui Ion Costelaş, precum şi executarea, la 9 septembrie, tot la *Oradea*, a altor 20 de persoane cărora nu li s-a putut stabili identitatea. Se aminteşte apoi, maltratarea primarului comunei *Oşorheiu*, judeţul Bihor, căruia — între altele — i s-a ţintuit cu cuie un tricolor românesc pe spate. Reuşind să

12 *Idem*, nr. 40, 1940, p. 2.
13 *Ibidem*
14 *Idem*, nr. 41, 1940, p. 2.
15 *Idem*, nr. 42, 1940, p. 3.
16 *Ibidem*

fugă în România, a fost internat în spitalul din Beiuş. În ziua de 22 septembrie, horthyştii fanatici au spânzurat chiar la intrarea în biserică pe preotul şi pe dascălul comunei *Irina,* precum şi pe notarul comunei împreună cu fiul său, locotenent în rezervă. În comuna *Stoineşti,* tot din judeţul Bihor, au fost împuşcaţi un copil de 13 ani, apoi Pavel Sas şi Ion Mitruş cu soţia, iar Vasile Popa şi un alt consătean au fost grav răniţi. În după amiaza zilei de 23 septembrie, ora 5, au fost executaţi la *Oradea* 35 de români, la execuţie asistând şi un public care a plătit o „taxă de spectacol" de 1 pengö. Pe şoseaua *Sânmihai* din judeţul Bihor au fost găsite cadavrele a 20 de soldaţi din armata română. Originari din comuna *Păuşa* şi *Trăsnea* din judeţul *Sălaj,* aceştia se înapoiau acasă, fiind desconcentraţi. Alţi 14 soldaţi români desconcentraţi au fost împuşcaţi, din ordinul autorităţilor maghiare în comuna *Dragu,* judeţul Cluj, în satul *Baciu,* tot în judeţul Cluj, doi ţărani români au fost maltrataţi îngrozitor, fiind împunşi cu baioneta la frunte, la tâmplă şi la urechi, iar pe şoseaua spre *Huedin* au fost găsite cadavrele altor trei ţărani. Alţi 18 români au fost împuşcaţi în ziua de 22 septembrie, la *Târgu Mureş,* iar într-o comună căreia nu i se specifică denumirea, preotul român a fost asasinat în biserică, în timp ce săvârşea Sfânta Liturghie.

În comuna *Armaşul Mare,* Borza Gavrilă a fost împuşcat după ce fusese pus mai întâi să-şi sape groapa. Alţi doi români din aceeaşi comună au fost asasinaţi. În comuna *Budaşi,* judeţul Someş, au fost devastate toate casele românilor, iar fostul primar asasinat. Pe şoseaua *Răstoci, Huedin* au fost găsite ceva mai târziu, cadavrele a 24 de români, între care erau femei şi copii, iar în comuna *Seredei,* judeţul Sălaj, au fost împuşcaţi alţi 16 români, între care şi un preot. O soartă crudă i-a fost rezervată notarului Victor Bart din comuna *Popeşti,* judeţul Bihor, căruia i s-au tăiat bucăţi de carne din corp, punându-i-se sare pe răni.

Acelaşi număr (42/1940) din 13 octombrie al *Telegrafului Român* completează informaţiile privitoare la evenimentele din comuna *Trăznea,* arătând că comandantul trupelor maghiare a ordonat executarea a 20 de români şi incendierea satului. Începând să vâneze pe cei ce încercau să scape fugind, soldaţii au ucis astfel încă 76 de români. Alţi 10 români au fost masacraţi în comuna *Belin,* judeţul Trei Scaune, iar în ziua de 7 septembrie, locotenentul Mihail Părău, comandant al unui pluton de grăniceri a fost răpit şi asasinat de către horthyşti.

Locuitorul Vasile Vurzău, fost primar al comunei *Murăşenii de Câmpie,* din judeţul Cluj, a declarat că în ziua de 22 septembrie, un detaşament de soldaţi unguri, comandat de un ofiţer, a masacrat în această comună trei familii de români: pe preotul Andrei Bujor, împreună cu soţia, două fiice şi un fiu, precum şi pe servitoarea lui, pe învăţătorul Gheorghe Petru împreună cu soţia, mama şi fetiţa lui în vârstă de 4 ani şi pe cetăţeanul Ion Gurău cu soţia. Toţi au fost împuşcaţi, după ce fuseseră supuşi mai întâi la chinuri groaznice, iar trupurile neînsufleţite au fost îngropate într-o groapă comună. La *Cluj,* în ziua de 17 septembrie un preot român a fost împuşcat în faţa catedralei greco-catolice, şi tot la Cluj au fost măcelăriţi 8 sergenţi de stradă români, ale căror cadavre, după ce le-au fost scoase limbile, au fost purtate prin oraş pentru a-i in-

timida pe români. Au mai fost asasinaţi gardienii: Ilie Moldovan, Ion Pop şi Alexandru Pop, precum şi cetăţenii: Vasile Damian, Vasile Albu, Ioan Mureşan şi Iosif Pop.[17]

În faţa atâtor nelegiuiri săvârşite de către horthyşti, guvernul de la Bucureşti a fost nevoit să reacţioneze. De aceea, la 10 octombrie 1940 a trimis o delegaţie la Budapesta pentru a protesta împotriva atrocităţilor horthyste şi a nerespectării „garanţiilor" de la Viena. Delegaţia a fost însă respinsă de guvernul de la Budapesta,[18] iar barbariile maghiare au continuat cu o furie şi mai mare. *Telegraful Român* îşi făcea şi el mai departe datoria, informând, la 3 noiembrie 1940 că din comuna *Poiana Sărată* au fost expulzaţi toţi locuitorii — câteva mii — în frunte cu protopopul Ioan Rafiroiu, în casele lor instalându-se horthyşti, că la *Odorhei* osemintele eroilor români au fost dezgropate şi aruncate în şanţuri şi că la *Reghin*, palatul cultural al Astrei, ridicat de marele mecenat Eugen Nicoară, a fost confiscat de autorităţile maghiare.[19]

Alte fapte încriminează *Telegraful* în numărul său următor, 46 din 10 noiembrie, sub titlul *„Actele de barbarie se ţin lanţ"*. Iată faptele: în *Băţanii Mari*, judeţul Trei Scaune, parte din români s-au opus cu îndârjire acţiunii de a fi scoşi din legea strămoşească, motiv pentru care erau „cercetaţi" noaptea de bandele de bătăuşi, silindu-i să doarmă pe la cunoscuţi cu copiii, schimbând locul în fiecare noapte. Dimineaţa „îi mângâiau" membrii comitetului bisericii reformate: „treceţi la reformaţi, ca să vă dea pace". Între conducătorii bandelor horthyste se găseau chiar unii dintre membrii comitetului acestei biserici. Pe biserica ortodoxă au scris „büdös az olah!", iar pe Seceta Petru, pentru că nu s-a lepădat de legea strămoşească, l-au legat de mijloc, l-au târât peste pietre şi, plin de sânge, l-au dus în cârciuma lui Keresztes, unde l-au spălat cu apă, pe care l-au silit apoi să o bea. La ora când se relatau acestea (10 noiembrie 1940) Seceta Petru se afla în spitalul din Sfântu Gheorghe. Se mai preciza că Bogdan Emil, crâşmarul din această localitate, a dat bandelor horthyste 20 kg de vin pentru a bate cât mai rău pe români. La fel au făcut şi în *Biborţeni* cârciumarii Nagy Şandor şi Kmetz Dezsö.

Din acelaşi număr al *Telegrafului* (46/1940) mai aflăm că bisericile româneşti din *Aita Seacă* şi *Bodoş* au fost devastate, că cele din *Biborţeni* şi *Racoşul de Sus* au fost atât de distruse, încât abia li se mai cunoştea locul, şi că în localităţile *Doboşeni* şi *Vârghiş* au dat foc caselor românilor. Pentru a scăpa de ameninţările acestora, unii români au dat bani grei, cum au făcut Teodor Bărduş şi Bârsan Mihai din *Aita Seacă*, care au plătit 8—10 mii lei bandelor de bătăuşi.[20]

În *Ozun*, judeţul Trei Scaune, s-a dat foc bisericii ortodoxe. Răufăcătorii au îngrămădit în mijlocul bisericii masa sfântului prestol, veşmintele bisericeşti, prapori, cărţi de slujbă, strane şi, acoperindu-le cu paie, le-au dat foc, lăsându-le să ardă de seara până dimineaţa. Focul a mis-

17 *Idem*, p. 2—3.
18 *Ibidem*, p. 4.
19 *Idem*, nr. 45, 1940, p. 1.
20 *Idem*, nr. 46, 1940, p. 2.

tuit sfintele odoare, mobilierul interior și a distrus complet pictura. Locuitorii ortodocși din *Ozun*, sub amenințarea expulzării, au fost siliți să treacă la cultul reformat, iar cei din *Sfântul Ioan* la catolicism. Din colonia *Iaculești*, județul Sălaj, au fost expulzați 618 țărani români care își întemeiaseră gospodăriile pe o moșie grofească expropriată. Țăranii, bărbați, femei, copii și bătrâni, originari din *Albacul* lui Horia, au fost alungați numai cu hainele de pe ei, pentru a face loc „*meltoșagului*" grof reîmproprietărit. Flămânzi și desculți, aceștia au fost purtați cinci zile prin Ungaria, în celebrele vagoane plumbuite, menite pentru românii alungați și pentru vite și, în cele din urmă au sosit în seara de 31 octombrie la Alba Iulia, unde li s-au dat primele îngrijiri. Ei povesteau despre cele întâmplate în *Iaculești*, adăugând că ungurii au luat până și molitvelnicul și patrafirul din casa preotului Munteanu, căruia i-au furat și un potir de argint. Apoi, că țăranilor li s-au luat vitele și tot ce aveau în casă, iar cooperativa și prăvălia coloniei au fost golite cu desăvârșire „sub patronajul poliției ce slujește cu credință cauza grofilor, a stăpânilor Ungariei actuale".[21]

Întrucât ungurii socoteau că expulzarea românilor din teritoriul ocupat era o cale mai eficientă de a mări procentul maghiarilor în aceste ținuturi, ei au intensificat acest procedeu. Astfel, despre *Cluj*, un corespondent al *Telegrafului* spunea, la 10 noiembrie, că „a luat înfățișare de oraș mort. Nu mai sunt azi români în Cluj. Au rămas doar cei doi vlădici, doi medici, doi avocați și un profesor universitar. Aproape 40 de mii de români, despoiați de avut, sunt în prezent pribegi. Mai trec și acum aproape zilnic: sunt țărani din Mănăștur, suburbia Clujului... Înainte de plecare, toți au trecut prin fața altarului din catedrală. Acolo au aprins lumânări și au depus un jurământ în fața icoanelor. Mulți din cei ce plecaseră la Cluj să se fericească sub regimul unguresc, caută în fel și chip să se strecoare dincoace de hotare. Ei înșiși mărturisesc că stăpânirea românească a însemnat libertate și prosperitate.[22]

Faptele horthyștilor au întrecut cu mult imaginația oamenilor. Astfel, mulți refugiați din *Odorhei* povesteau că aici a fost distrus mausoleul ridicat de mitropolitul Nicolae Bălan și că au fost împrăștiate osemintele eroilor români prin cimitirul românesc. De asemenea, au fost distruse toate crucile de la monumentele românești.[23] La 17 noiembrie 1940, *Telegraful Român* informa că mai multe zeci de români expulzați în mod barbar din județul *Ciuc* s-au refugiat în Moldova. Maltratații, între care și un preot și un învățător, sosiți la graniță într-o stare de plâns, au fost îngrijiți de autoritățile din Tarcău, iar cei mai grav răniți au fost transportați la spitalul din *Piatra Neamț*. Se remarca faptul că, în turbarea lor, horthyștii au expulzat din secuime și pe românii maghiarizați care nu știau nici un cuvânt românește.[24] La 1 decembrie, *Telegraful* anunța că rectorul Academiei teologice din Arad, Dr. Nicolae Popovici, a fost

---

21 *Ibidem*, p. 4.
22 *Ibidem*
23 *Ibidem*
24 *Idem*, nr. 47, 1940, p. 4.

numit de către mitropolitul Nicolae Bălan membru în *Comisia mixtă* de la Budapesta, ca reprezentant al Mitropoliei pentru a susţine juridic şi economic interesele Bisericii noastre în faţa comisiei de la Budapesta.[25]

Un bilanţ al împilării este făcut de un corespondent al *Telegrafului* în nr. 51 din 15 decembrie 1940, unde arată că în teritoriul ocupat persecuţiile continuau. În multe locuri, românii au fost trecuţi cu forţa la religia reformată. Ei erau zilnic la primărie, şi ameninţaţi că, dacă nu vor trece până în ziua cutare, vor fi expulzaţi peste graniţă. De frică, unii dintre ei au trecut la reformaţi însă nu au ajuns bine acasă de la primărie, şi geamurile le-au fost sparte din nou. Românii din *Băţanii Mari* — spune Telegraful — au rămas fără geamuri, fiind nevoiţi să le astupe cu cearceafuri. Horthyştii au trecut la reformaţi până şi pe bieţii lingurari şi pe o ţărancă ce murise de două zile. Protopopul Nagy Elek avea la îndemână jandarmii, armata şi bandele de bătăuşi cu care înspăimânta pe români, iar el „le lua apărarea" pentru a-i prinde în mreje. Se socotea că după ce îi vor „vâna" pe toţi, horthyştii vor dărâma biserica şi vor lua casa parohială, pentru a nu mai rămâne nici urmă de român pe acolo. Au refuzat cu îndârjire să treacă la reformaţi: Verzea, epitropul, Nicolae Alexandru, Seceta Simion, Roşu Gheorghe, Roşu Petru şi familiile lor. Părinţii Vioricăi Dogaru, care au fost trecuţi la reformaţi, spuneau că vor mai bine să moară decât să-şi lase legea sfântă. În comunele maghiarizate s-a prezentat un „colonel" civil din Budapesta, care a strâns pe români şi le-a spus că le va trimite preot ungur, ortodox de la Budapesta şi că nu le va mai da „popă valah". Românii i-au răspuns hotărât că ei vor preot aşa cum au avut părinţii lor şi că nu pot pricepe cum ar fi acel ortodox ungur. În Belin, aceluiaşi „colonel", i-a spus Aiteanu Gheorghe că refuză preot de altă naţionalitate şi că în România, ungurii au drepturi egale cu celelalte neamuri, precum şi preoţii lor; de ce n-ar avea şi românii drept la preot de neamul lor?

Cu inima strânsă se adăuga: „Sărmanii oameni, nu mai pot suporta până şi batjocura copiilor de la şcoală, care strigă: „olah, büdös oláh". Ei aşteaptă ziua mântuirii care trebuie să vie". Până atunci însă, „tot duhul rău al lui Tisza Istvan stăpâneşte la Budapesta", iar contele Csaky afirmă sus şi tare că în Ungaria nu se poate proceda la fel cu toate naţionalităţile.[26]

În asemenea condiţii, românii trebuiau să îndure atrocităţi şi prigoane de tot felul, Biserica românească nefiind nici ea menajată (vezi Mihai Fătu, *Biserica Românească din nord-vestul ţării sub ocupaţia horthystă, 1940—1944"). Telegraful* informa, între altele, că la *Cluj*, măreţul centru universitar de mai înainte, dintre cele 32 de şcoli româneşti, în decembrie 1940, stăpânirea maghiară, inspirată de sentimentul „libertăţii", a lăsat să vieţuiască doar *una* singură, toate celelalte fiind închise, iar din librăriile oraşului au fost înlăturate toate cărţile româneşti, socotite a fi „periculoase" pentru unitatea statului maghiar.[27] Totodată, a fost reglementată şi si-

25 *Idem*, nr. 49, 1940, p. 3.
26 *Idem*, nr. 51, 1940, p. 3.
27 *Ibidem*, p. 4.

tuația imobilelor românilor expulzați și ale celor refugiați din teritoriul cedat Ungariei în sensul că aceștia rămâneau și pe mai departe proprietarii bunurilor lor, având dreptul ca în termen de un an și jumătate, începând din 30 august 1940, să-și lichideze averea, întrucât ar fi optat pentru cetățenia română. În acest mod încerca noua stăpânire de la Cluj să câștige simpatiile nemaghiarilor.[28]

În fața acestor fapte, *Telegraful Român* nr. 52/1940, face un aspru rechizitoriu dictatului de la Viena, precum și atitudinii inumane a regimului horthyst față de românii din teritoriul cedat Ungariei. Primind noi informații din ținutul cedat ungurilor, foaia sibiană informa că la 25 decembrie 1940, Lucreția Munteanu, soția protopopului Aurel Munteanu, martirizat de horthyștii conduși de Gáll Ferencz, a reușit să fugă în România, unde povestea modul barbar în care fusese ucis soțul ei. Ea mai informa că răufăcătorii s-au năpustit asupra mormântului său, au împrăștiat florile puse de credincioși și i-au furat crucea de pe mormânt. Alte patru troițe, ridicate acolo de generalul Cantacuzino în amintirea românilor uciși în anul 1919, au fost tăiate cu topoarele și aruncate în curtea fostei locuințe a martirului protopop, strigând: „Nu ne trebuie nouă crucea valahă".[29]

Deși guvernul român a protestat în numeroase rânduri împotriva barbariilor horthyste, acestea au continuat în tot timpul ocupației, atrocitățile ținându-se lanț și luând forme din cele mai crude. Ele vor fi înfierate cu asprime de către *Telegraful Român,* care nu va înceta să le prezinte în fața lumii, a tutror popoarelor.

Pr. prof. dr. Ioan Vasile Leb

28 *Idem*, nr. 52, 1940, p. 7.
29 *Ibidem*

RELAȚIILE DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA ROMANO-CATOLICĂ ÎN VIZIUNEA UNOR TEOLOGI CONTEMPORANI

„Aici, la patriarhatul din Constantinopol, nu există nici o isterie anticatolică"

O discuție cu patriarhul ecumenic Bartolomeu I*

— La câteva luni după alegerea dumneavoastră, ați reușit să convocați în „sinaxă" pe toți patriarhii și primații ortodocși din lume. Cum au primit inițiativa dumneavoastră?

— Într-o primă etapă eu am trimis delegați din Constantinopol la toate Bisericile locale, în scopul de a le prezenta proiectul meu și de a cunoaște reacțiile lor; ele au fost în întregime pozitive. Dovada este că toți primații au venit. Apoi, la sfârșitul lui februarie, am convocat în Grecia o comisie pregătitoare care a pus la punct programul acestei sinaxe și a redactat o primă formă a mesajului final.

— Care a fost climatul schimbărilor la Fanar?

— Între prelații ortodocși, climatul a fost totdeauna frățesc: noi aparținem aceleiași familii! Desigur, noi avem uneori mici probleme, ca fiecare familie. Dar toți au venit aici cu dorința de a se cunoaște mai bine, de a dovedi unitatea Ortodoxiei și de a se ruga împreună la sărbătoarea confesiunii noastre, prima duminică a Postului Mare. Și toți au semnat textul final, dovedind astfel apartenența lor la același trup al Bisericii.

— Unitatea Ortodoxiei, precis, a fost în pericol? Comunicatul evocă „grupuri schismatice", la cine s-a făcut aluzie?

— Noi am fost cu toții de acord să le condamnăm. Este vorba, de exemplu, de cei pe care îi numim „vechii calendariști" (stiliști, n.n.), în Grecia mai ales (grupuri care persistă în a utiliza calendarul iulian, în sânul Bisericilor locale folosind calendarul gregorian, pentru stabilirea sărbătorilor fixe, cum fac, din 1923, majoritatea Bisericilor Ortodoxe). Sau despre cei care au întemeiat o Biserică ortodoxă autocefală în Ucraina, fără a urma regula canonică.

---

* Interviu acordat cotidianului catolic LA CROIX, după întrunirea Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe la Constantinopol între 13—15 martie 1992.

„Separatismul nu edifică"

— De-a lungul istoriei, totuşi, Biserica Ortodoxă a unei ţări devenite independentă a ajuns aproape întotdeauna la autocefalie. O veţi acorda în toate „noile" ţări din Est?

— Nu. Calea autocefaliei pentru toate aceste Biserici nu este cea a unităţii ortodoxiei. Eu cred că astăzi prezenţa creştinismului trebuie să fie puternică, unanimă. Separatismul, din contră, nu edifică. Vedeţi Iugoslavia, scindată în mai multe state: dacă s-ar fi constituit atâtea Biserici autocefale, unitatea s-ar fi redus.

Lumea de azi tinde în totalitate spre colaborare, reunificare. Orice separatism astăzi (zic bine: astăzi) se împotriveşte unui asemenea drum comun al umanităţii. Eu regret că noi, conducătorii religioşi, n-am dat în mai mare măsură exemplu al acestei aspiraţii pentru o mai mare unitate; priviţi eforturile dintre M. Gorbaciov şi G. Bush, ei ne-au arătat calea de urmat!

În privinţa acestor Biserici, deciziile vor fi luate în funcţie de adevăratele necesităţi. Comunităţile şi Statele respective nu pot, singure, să hotărască; există adesea criterii subiective sau motivaţii naţionaliste care relevă necesitatea independenţei bisericeşti şi care nu sunt destul de coerente cu adevăratele interese şi nevoile Bisericii locale.

— Cum se prezintă astăzi mărturia ortodoxă în Europa de Est?

— Biserica Ortodoxă, în aceste ţări, iese din mai multe decenii de dificultăţi. Mai târziu, când va putea să se reorganizeze şi să rezolve problemele sale actuale, credinţa sa va fi mult mai puternică şi mai fructuoasă. Pentru moment, libertatea religioasă care le-a fost redată — prin harul lui Dumnezeu — creează, de asemenea, noi dificultăţi: relaţiile lor cu Bisericile uniate, desigur, şi totodată enorme probleme materiale: bisericile şi mănăstirile de reconstruit, bani de găsit, preoţi şi călugări pentru a sluji...

Mă gândesc, de asemenea, la dimensiunea socială a Bisericii: în toţi aceşti ani, Biserica Ortodoxă (ca toate celelalte, de altfel) s-a situat la periferia vieţii sociale şi naţionale. Astăzi, ea este chemată să ocupe un loc central. Este gata pentru aceasta? Aceasta este problema. Eu cred că Biserica are voinţa de a juca un asemenea rol, dar fără a fi totdeauna bine pregătită.

„Libertatea religioasă este pentru toţi"

— Aţi amintit Bisericile greco-catolice („unite"): le recunoaşteţi dreptul la existenţă?

— Desigur. Libertatea religioasă este pentru toţi, ea nu este rezervată ortodocşilor — mai mult decât protestanţilor sau numai catolicilor. Dar, după informaţiile noastre, modul de a obţine din nou această libertate, de a o repune în practică în anumite ţări sau locuri nu pare a fi prea „ortodox". Există cazuri de violenţă, de agresivitate care nu sunt creştine.

Aici, la patriarhatul din Constantinopol, nu avem nici o isterie anticatolică. Noi dorim să continuăm dialogul ecumenic și relațiile frățești. Și ne bucurăm că sinaxa panortodoxă n-a decis sau cerut întreruperea dialogului cu Roma.

— Riscul unei rupturi era real?

— Da, el a existat. Mai multe Biserici ortodoxe, confruntate cu problema concretă a uniatismului, ar fi putut cere întreruperea oricărui dialog cu catolicii. Până acum, numai patriarhatul Ierusalimului a luat hotărârea să nu participe la nici o instanță ecumenică. Sinaxa a permis să evităm ca și alte Biserici să facă la fel.

— Ați intervenit personal, în numele Sanctității Voastre, pentru ca anumite Biserici să-și schimbe hotărârea?

— Nu. Bisericile sunt cele care, explicând sinaxei dificultățile lor legate de catolicii de rit oriental, nu au vrut să meargă până la ruptură.

„Interpretat ca un proiect expansionist"

— De ce rușii vorbesc de prozelitism din moment ce Vaticanul creează episcopii la ei? Catolocii nu sunt șocați să vadă stabilindu-se structuri pastorale ortodoxe în Europa de Vest...

— Diferența între cele două situații (mai puțin după informațiile primite de la patriarhatul Moscovei, singura noastră sursă de primă mână în acest domeniu), este că Biserica catolică a creat parohii și episcopii în locuri unde nu existau sau erau foarte puțini catolici. Acest fapt a fost interpretat ca un proiect expansionist. Or, conștiința ortodoxă condamnă astăzi prozelitismul — cum de altfel a făcut-o deja Vatican II. Avem impresia că practica catolică este puțin diferită de teoria Conciliului...

„Sărăcia noastră este reală"

— Ce poate fi mărturia ortodoxă în lumea occidentală?

— Biserica noastră s-a implantat acolo, de șaptezeci de ani, mai ales din cauza exilului populațiilor ortodoxe din Europa de Est și apoi a imigrației sârbe sau grecești. Dar credincioșii noștri vor fi fără îndoială mai numeroși în anii care vor veni. Eu cred că, prin bogăția spirituală ce o are Ortodoxia încă din antichitate și care este mereu actuală, ei au de dat o mărturie pozitivă pentru a construi o Europă unită. Și această colaborare a tuturor creștinilor pentru o Europă în devenire este un aspect edificator pentru toți.

— Teologul Olivier Clément declara recent că „Constantinopolul este sărac din punct de vedere material: aceasta îi dă forță spirituală. Fără îndoială, el poate servi ca punct de întâlnire" (Temsignage chre-

tien, 14 mars 1992). Ce credeţi despre această definiţie a patriarhatului dumneavoastră?

— Sărăcia noastră este reală, aici. Ea îmi pare în acord cu spiritul *Domnului şi* cu viaţa Bisericii primare. Constat că mulţi dintre vizitatorii noştri o apreciază. De altfel, fie în Orient sau în Occident, oamenii nu iubesc în general bogăţia materială sau triumfalismul Bisericilor — şi spunând aceasta nu mă gândesc la nimeni în special, nici la Vatican, nici la altcineva. Că se pot sluji idealurile spirituale chiar fără bani şi fără mari mijloace materiale, este un fapt de necontestat. Priviţi pe asceţi şi pe călugări; ei ne-au lăsat moştenire o spiritualitate inestimabilă, aproape cu nimic, (neavând) câteodată nici chiar pâinea cea de toate zilele. Acolo este forţa Duhului.

În ceea ce priveşte patriarhatul ecumenic, ca „Prim scaun" al Ortodoxiei, rolul său este de a coordona acţiunea şi gândirea Bisericilor şi de a exprima consensul panortodox. S-a văzut aceasta la sinod, lucru dorit de anumiţi primaţi, dar Constantinopolului îi revine sarcina de a organiza şi de a prezida.

— Se ştie că doriţi din inimă un viitor mare sinod panortodox: unde, când se pregăteşte?

— Va urma, într-un ritm care poate fi apreciat ca lent ... Dar, dată fiind situaţia în care s-au găsit Bisericile noastre şi văzând imensa muncă de pregătire deja efectuată, aceasta nu mai pare atât de lentă. În orice caz, dorinţa mea este de a grăbi lucrurile. Noi am hotărât deja să convocăm o nouă comisie pregătitoare în noiembrie următor, la Chambésy (Elveţia); ea va efectua un bilanţ al lucrărilor, pentru a-l prezenta conferinţei panortodoxe presinodale. Pentru sinod, data nu poate fi încă fixată; dacă s-ar putea întruni la sfârşitul acestui secol, ar fi foarte satisfăcător.

În ceea ce priveşte obiectivele sinodului, ele nu au variat, rezolvarea problemelor comune tuturor ortodocşilor şi, reexaminând rolul nostru, mărturia noastră în lume în acest ajun al celui de al treilea mileniu.

„Să depăşim problema uniatismului"

— Ce model de unitate doriţi să promovaţi între diferitele confesiuni creştine?

— Eu nu am un model personal de propus. Eu voi relua pur şi simplu vechea maximă a Bisericii primare: *În necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas* (unitate în tot ceea ce este necesar, libertate în cele îndoielnice şi iubire în toate). Iată modelul meu pentru unitatea creştinilor: cel al Tradiţiei. Pentru că este încoronat de iubire, de ce să nu-l acceptăm?

— Dificultatea priveşte unitatea: înşivă exercitaţi un primat, un altul este afirmat la Roma ...

— Este adevărat... Trebuie ca Bisericile noastre să depăşească deci problema uniatismului, la care se limitează în prezent dialogul teologic între catolici şi ortodocşi; se va putea atunci relua agenda normală a acestui dialog. Şi mai degrabă se va putea examina problema spinoasă a primatului şi în consecinţă cea a locului episcopului Romei în Biserica universală. Atunci, cu ajutorul lui Dumnezeu, se va găsi probabil o soluţie care va satisface cele două părţi.

Ne punem întrebarea: cum am putut trăi împreună de-a lungul primului mileniu, având o interpretare diferită în privinţa primatului şi a altor lucruri? Astfel am putea găsi o soluţie. Ea va consta în a trăi împreună, a comunica împreună, a ne ruga împreună, a sluji împreună umanitatea... Păstrându-ne, totuşi, libertatea pentru „dubiis"!

(S.O.P. nr. 167, aprilie 1992, p. 11—15)

Trad. diacon lector P. Cherescu

DAMIANOS DOIKOS, LEXICON AL LIMBII BIBLICE, EBRAICE, volumul I, Geneza. Salonic, 1991, pp. 285

Dr. D. Doikos este profesor de Vechiul Testament şi limba ebraică la Facultatea de Teologie a Universităţii din Salonic (Grecia). Dânsul are o vastă activitate biblică. Menţionez doar: „Critica Pentateuhului", Salonic, 1964; „Trecerea Iordanului şi semnificaţia ei", Salonic, 1964; „Jertfa, după tradiţia Pentateuhului", Salonic, 1965; „Invăţătura despre război a Pentateuhului, Salonic, 1968; „Pasca biblică — ebraică, istoric şi studiu teologic", Salonic, 1968.

Lexiconul de care ne ocupăm, tratează lexicologia Genezei. Această carte, Geneza sau Facerea, este întâia scriere biblică cu care se întâlnesc cititorii Sfintei Scripturi şi, mai ales, studenţii în teologie. Textul original al Facerii este ebraica.

Profesorul Iconomos Doikos oferă materialul necesar cunoaşterii termenilor ebraici care abvin în cartea Facerii.

Lucrarea conţine o prefaţă şi Introducere, în care tratează alfabetul şi caracteristicile lui, izvoarele de bază ale lexiconului, adică textul masoretic şi apoi cel al Septuagintei.

Volumul are două părţi principale, întâi capitolul intitulat „Dimatologie", al II-lea capitol este intitulat „Lexicologie". Urmând ordinea cronologică a alfabetului, Alef, Bet etc. autorul dă forma, numirea, pronunţarea şi valoarea numerică a alfabetului ebraic. Trece apoi la lexiconul propriu-zis, analizând alfabetic toate cuvintele care abvin in Geneză, începând în ordine alfabetică Alef, Bet, arătând valoarea numerică, transcrierea, pronunţarea etc.,

Astfel fiind vorba de Alef arată că litera n-are corespondent în limba greacă şi nici în alte limbi. Cuvântul al doilea al alfabetului, Alef Bet, începe cu substantivul av.

Aici indică genul şi alte caracteristici ale cuvântului, locurile unde abvine în Geneză, cum ar fi cu sufix, acest substantiv, cum la plural, alte însemnări ale cuvântului, precum cel de îndrumător al familiei, sensul figurativ al substantivului, precum „tatăl celor care cântă din chitară" etc.

La numele propriu Avraam informează că este fiul lui Tihara, strămoşul evreilor şi progenitorul după trup al lui Isus etc.

La cuvântul Elohim arată toate particularităţile şi indică toate locurile din Geneză unde abvine, că formaţia „bonei elohim" înseamnă fiii lui Dumnezeu, oameni evlavioşi. Cuvântul profetic Şilo din 49, 10 îl traduce cu „acela căruia i se cuvine", adică domnia cea viitoare.

Cuvântul Şilo din 49, 10 este un nume dat lui Hristos. Profesorul Doikos afirmă caracterul profetic al textului din 49, 10 şi astfel Lexiconul său are un caracter exagetic.

Mare dificultate a prezentat delegaţilor interpretarea cuvântului Şiloh. Unii se gândesc la localitatea Silo, dintre Betleem şi Sichem, alţii la Salem ori Ierusalim, la Şelah fiul lui Iacob, unii consideră că Şiloh ar fi o derivaţie de la cuvântul şalom, pace.

Bazat pe Septuagintă, profesorul Doikos îl traduce cu: „Până când vine Acela căruia i se cuvine" domnia, adică până când vine Mesia, Hristos. Profesorul Doikos are dreptate pentru că originalul ebraic al Vechiului Testament nu s-a păstrat. Evreii aveau obiceiul să ardă textele uzate pentru a le feri de profanare. Textul ebraic s-a păstrat, însă în traduceri, dintre care cel mai vechi este al Septuagintei, cu o vechime de 23 de secole, care are la Lex., p. 10: ω αποκειται „căruia i se cuvine".

Partea a II-a numită lexicolog, arată locurile unde se găsesc cuvintele Avel, Adam, Ararat, Babilon, Eufrat, pom, soare; suflet; viaţă; etc.

Lucrarea face o analiză a textului biblic din Geneză, arătând modul cum se citeşte genul, stările, dualul, pluralul, arată însemnarea fiecărui cuvânt, adică tot ce este necesar să cunoască un cercetător al textului biblic original al cărţii, care este una din izvoarele noastre de credinţă. Profesorul Doikos se referă la idei care dovedesc nu numai o experienţă îndelungată, iscusinţă şi talent ci şi har literar.

Dicţionarul e de proporţii încât el este destinat nu numai studenţilor ci şi cercului larg de iubitori ai adevărului depozitat în Cărţile Sfintei Scripturi.

Astfel tratând numele propriu Hava, Eva, pe care-l traduce cu Viaţă creată de Dumnezeu din coasta lui Adam (Gen. 2, 22) şi pe care o numeşte maica neamului omenesc şi mamă a lui Cain, Avel şi Set (4, 1—2 şi 25), că Eva şi Adam alcătuiesc întâia pereche de oameni, din care coboară întreg neamul omenesc, profesorul Doikos sintetizează învăţătura Bisericii, care pe teme biblice alcătuieşte un fel de Catehism al datoriilor şi al adevărurilor de la care nu se abate nici dascăl nici discipol, pentru că ele se ordonează într-un sistem logic în jurul ideii centrale şi esenţiale a credinţei noastre.

Cartea de care ne ocupăm, este o lucrare de migală, de o răbdare izvorâtă din talentul şi experienţa unui strălucit profesor.

Datorită exigenţei sale Lexiconul constituie un fel de unicat despre care se poate vorbi cu multă apreciere. Lucrarea este şi actuală.

Acum când avem 16 Facultăţi de Teologie se vor găsi mulţi studenţi care îndrăgind cărţile sfinte găsesc în Lexiconul profesorului D. Doikos un vademecum al limbii ebraice.

În ceea ce priveşte înfăţişarea cea din afară a Lexiconului el este o carte făcută să placă.

Pr. prof. Dr. Nicolae Neaga

O CARTE DE CULISE

Dr. Franz Gansrigler, redactor la săptămânalul catolic austriac „Die Furche" („Brazda"), dă publicității cartea cu titlul „Jeder war ein Papst" („Fiecare a fost un papă", Otto Müller Verlag Salzburg, 1991, 204 p.). Cartea are ca temă situația Bisericii catolice din răsăritul Europei în timpul și după eliberarea de dictatură comunistă. De la început autorul menționează că tema cărții nu este „un capitol glorios" (p. 7) al Bisericii catolice. Ea vrea să dea la iveală tendința actuală a Vaticanului de instituționalizare și centralizare a Bisericilor locale care, în condiții de vitregie, au avut o viață spontană, lipsită de formalități și decizii venite de sus în jos. Situații care în timpul dictaturii comuniste erau firești, acum nu mai sunt posibile, pentru că aceste Biserici catolice (fie romane, fie unite) au de-a face „cu o nouă formă de totalitarism în care viața bisericească este definită strict ierarhic, iar duhul slujirii este înecat într-o structură birocratică" (p. 200, 202).

Cartea prezintă diferite aspecte ale vieții catolicilor din Boemia, Moravia, Slovacia, România, Ungaria, Ucraina și China.

Din România sunt descrise problemele a doi episcopi uniți (Emil Riti și Iustin Paven) care, deși hirotoniți, nu se bucură de recunoașterea Vaticanului. Acest fapt s-ar datora invidiei episcopului Todea asupra episcopului Dragomir († 1985), cel care i-a hirotonit pe cei doi episcopi. Datorită intrigilor lui Todea, Vaticanul ar fi „informat unilateral", iar nunțiul papal J. Bukovski din București „nu are timp" de acest caz (p. 162).

În 1985, E. Riti a fost primit în audiență de papa Ioan Paul II „ca frate întru slujirea episcopală" (p. 177); astăzi, același episcop de la același papă nu primește confirmare.

E. Riti pune acest conflict în seama actualului cardinal Todea, pe care îl consideră „labil și influențabil", un om care „nu acceptă contrazicerile, care are nevoie de colaboratori orbi și care își schimbă părerea în direcția celor care crede el că au puterea". „Aceasta ar confirma teza că Roma caută astfel de oameni cărora li se poate încredința cel mai bine puterea centralizatoare bisericească" (p. 182).

Cartea prezentată mai sus nu aduce soluții, nu dă recomandări. Ea vrea numai să descrie conflictele născute între Biserica-spontană și Biserica-instituție. În final autorul concluzionează: „Biserica romano-catolică, ce numai democratic nu este intenționată și organizată — mulți o consideră ultimul bastion al totalitarismului — poate în special să conlucreze cu cei pregătiți de supunere absolută... Argumentele nu se socotesc, dialogul este blocat de indiciul supunerii față de Roma, de întrebarea: ești tu, într-adevăr, supus Romei?" (p. 200).

Asist. Drd. Irimie Marga

Pr. Prof. Dr. D. ABRUDAN: O dispută dintre Şaguna şi Heliade Rădulescu pe tema traducerii Bibliei 44
Pr. Prof. Dr. ILIE MOLDOVAN: Mitropolitul Andrei Şaguna în apărarea şi afirmarea etnicului şi a etnicităţii româneşti din Transilvania 53
Arhid. Prof. Dr. IOAN FLOCA: Pe drumul trasat de Mitropolitul Andrei 66
Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Permanenţe spirituale şi artistice în opera biblică a mitropolitului Şaguna 69

DIALOG TEOLOGIC ORTODOXO-CATOLIC

Documentul de la Balamand (1993). Text şi comentariu 75

DIN TRECUTUL ISTORIC AL TELEGRAFULUI ROMÂN

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, Mitropolitul Ardealului: Apărarea credinţei, cultură şi istorie în „Telegraful Român" 111
Conf. univ. Dr. ELENA MACAVEI: Asistenţa socială reflectată în paginile TELEGRAFULUI ROMÂN în perioada 1853—1953 . 113
Pr. Prof. Dr. IOAN-VASILE LEB: TELEGRAFUL ROMÂN împotriva dictatului de la Viena — martor al acestor tragice evenimente 127

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

Diac. lect. P. CHERESCU: Relaţiile dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică în viziunea unor teologi contemporani (traducere) 137

RECENZII

Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Damianos Doikos, *Lexicon al limbii biblice, ebraice*, vol. I, Geneza. Salonic, 1991, pp. 285 . . 142
Asist. Drd. IRIMIE MARGA: O carte de culise. „*Jeder war ein Papst*" („Fiecare a fost un papă") de Otto Müller Verlag Salzburg, 1991, 204 p. 144